

HAZİRAN 2019

BALIKAN

İSTİK

e-ISSN: 2687-2234

Dil ve Edebiyat Dergisi

Cilt: 01

Sayı: 01

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

EDEBİYAT FAKÜLTESİ

EDİRNE

BALKAN

Dil ve Edebiyat Dergisi

HAZİRAN 2019
İSTİK
e-ISSN: 2687-2234

Cilt / Volume: 1 Sayı / Number: 1, Haziran/ June 2019

e-ISSN: 2687-2234

Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi - Haziran ve Aralık olmak üzere yılda iki sayı olarak yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

Journal of Balkanistic Language and Literature is a double blind peer-reviewed international journal published twice a year June and December.

YÖNETİM MERKEZİ / MANAGEMENT CENTER

Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi

Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi A Blok

Balkan Yerleşkesi 22030 / EDİRNE

Elmek / Email: balkanistik@trakya.edu.tr

Genel Ağ / Web: <https://bded.trakya.edu.tr/>

KAPAK TASARIM / COVER DESIGN BY

Arş. Gör. Taner ŞEN

SAHİBİ / OWNER

Prof. Dr. İlker ALP
Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dekanı

EDİTÖR KURULU / EDITORIAL BOARD

Doç. Dr. İbrahim KELAĞA AHMET
Dr. Öğr. Üyesi Fatma Sibel BAYRAKTAR
Dr. Yasemin GÜRSOY

ALAN EDİTÖRÜ/ FIELD EDITOR

Prof. Dr. Cristina TAMAS
Prof. Dr. Zekjir KADRIU
Doç. Dr. Evgeniya LARİONOVA
Dr. Öğr. Üyesi Şahin KILIÇ
Dr. Öğr. Üye. Myumyun Yasharov ISOV
Dr. Öğr. Üyesi Refik SADIKOVIC

YABANCI DİL YAYIN YÖNETMENİ / FOREIGN LANGUAGE EDITOR

Rusça /Russian Doç. Dr. Gamze ÖKSÜZ	Bulgarca/ Bulgarian Doç. Dr. İbrahim KAMİL
Arnavutça/ Albanian Prof. Dr. Zekjir KADRIU	İngilizce / English Dr. Öğr. Üyesi Seda TAŞ
Boşnakça/Bosnian Dr. Öğr. Üyesi Refik SADIKOVIC	Makedonca/ Macedonian Prof. Dr. İlker ALP
Rumence/ Rumanian Doç. Dr. Neriman HASAN	Almanca/ Deutsch Dr. Öğr. Üyesi Aykut HALDAN
Yunanca/Greek Dr. Öğr. Üyesi Ferhan KIRLIDÖKME MOLLAOĞLU	

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ / GENERAL MANAGER

Doç. Dr. İbrahim KELAĞA AHMET
Dr. Yasemin GÜRSOY

BİLİM VE DANIŞMA KURULU / SCIENCE AND ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Sanjin KODRIĆ

(Sarabosna Üniversitesi, Bosna Hersek)

Prof. Dr. Dževad JAHİĆ

(Sarabosna Üniversitesi, Bosna Hersek)

Prof. Dr. Senahid HALILOVIĆ

(Sarabosna Üniversitesi, Bosna Hersek)

Prof. Dr. Amira TURBIĆ-HADŽAGIĆ

(Tuzla Üniversitesi, Bosna Hersek)

Prof. Dr. Smail ĆEKIĆ

(Sarabosna Üniversitesi, Bosna Hersek)

Prof. Dr. Lindita SEJDİU RUGOVA

(Priştine Üniversitesi, Kosova)

Prof. Dr. Arbër ĆELIKU

(Tetova Devlet Üniversitesi, Makedonya)

Prof. Dr. Osman KARATAY

(Ege Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Ayşe KAYAPINAR

(Milli Savunma Üniversitesi)

Prof. Dr. Ayla KAŞOĞLU

(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ

(Gazi Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Nejla GÜNAY

(Gazi Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. İsmet ÇETİN

(Gazi Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Esin OZANSOY

(İstanbul Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Zeynep ZAFER

(Ankara Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Hicran YUSUFOĞLU

(Beykent Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Abdulhalûk Mehmet ÇAY

(İstanbul Aydın Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Levent KAYAPINAR

(Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY

(Türkiye)

Prof. Dr. Mehmet Zeki İBRAHİMGİL

(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Gamze ÖKSÜZ

(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Liliana MARUNTELU

(Ovidius Üniversitesi, Romanya)

Doç. Dr. Yorgos SALAKİDİS

(Democritus University of Thrace, Yunanistan)

BALIKAN

Dil ve Edebiyat Dergisi

HAZİRAN 2019

i S T İ K

e-ISSN: 2687-2234

Doç. Dr. Evgeniya LARİONOVA

(RF Dışışleri Bakanlığı Diplomasi Akademisi, Rusya)

Doç. Dr. Fahredin SHABANİ

(Prizren Üniversitesi, Kosova)

Doç. Dr. Gulnara Altınbayeva MONEROVNA

(Saratov Devlet Üniversitesi, Rusya)

Doç. Dr. Neriman HASAN

(Ovidius Üniversitesi, Romanya)

Dr. Öğr. Üyesi Kader ÖZLEM

(Bursa Uludağ Üniversitesi, Türkiye)

HAZİRAN 2019 HAKEMLERİ / REFERES

Dr. Esin OZANSOY

Dr. Evgeniya LARİONOVA

Dr. Hakan AYDEMİR

Dr. Hanife ERDOĞAN

Dr. Harun BEKİR

Dr. İbrahim KELAĞA AHMET

Dr. Levent DOĞAN

Dr. Meryem Salim AHMED

Dr. Muharrem ÖZDEN

Dr. N. Nilüfer DENİSSOVA

Dr. Olena KOZAN

Dr. Polat SEL

Dr. Selma SOL

Dr. Zekjir KADRIU

ARAŞTIRMA MAKALELERİ/ RESEARCH ARTICLES

BULGARCADA SIFATLAR 1-26
Serkan CÖMERTEL

РУССКИЙ СТАМБУЛ В КНИГЕ П.А. ПАВЛЕНКО «СТАМБУЛ И ТУРЦИЯ» .....
.....27-38
Гульнара АЛТЫНБАЕВА

RUSÇA KAYNAKLAR TEMELİNDE *DİL, SÖZ VE SÖZ KÜLTÜRÜ*
KAVRAMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ..... 39-49
Ümmügülsüm DOHMAN

GOTSE DELÇEV (NEVROKOP) TÜRK AĞIZLARININ SES ÖZELLİKLERİ.... 50-61
Harun BEKİR

İSMAİL KADARE'YE GÖRE MİLLİ KİMLİK VE DİL 62-80
Ece DİLLİOĞLU

BATI TRAKYA TÜRK AZINLIĞININ İKİ DİLLİ EĞİTİM MODELİNE YÖNELİK
BİR DEĞERLENDİRME 81-96
Noyan HACIPAŞAOĞLU

BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN TÜRKÜLERİNDE KADININ FİZİKİ
ÖZELLİKLERİ 97-114
Gonca GÜLVODİNA

KİTAP TANITIMI/ BOOK REVIEW

PROF. DR. HİDAYET KEMAL BAYATLI HATIRA KİTABI..... 115-125
Selda SANDALYECİ

BULGARCADA SIFATLAR

Serkan CÖMERTEL*

ÖZ: Bulgar morfolojisinde ikinci konuyu sıfatlar (прилагателно име) oluşturmaktadır. Sıfatların görevi, isimleri (съществително име) nitelemek ve belirtmektir. Bulgarcada sıfatlar, isimlerin özelliklerine göre şekillenir ve böylece, isimlere tam anlamıyla uyumludurlar. Sıfatlar öncelikle isimlerin teklik (единствено число) ve çokluk (множествено число) özelliklerine göre biçimlenmektedir. İsim teklikte eril (мъжки род), dişil (женски род) ya da orta cins (среден род) olsa da, çoğullaştığında tek bir kullanım söz konusudur. Sıfat da çoğul olmak zorundadır. İsim tekilse üç kullanım karşımıza çıkmaktadır. İsim teklikte eril, dişil ya da orta cins olabilir. Bu durumda, sıfat da ismin gramatik cinsiyet kategorisine göre şekillenmektedir. Zaten biçimlenme dışında, sıfatın kullanılabilmesi ismin, yani varlığın olmasıyla ilgilidir. İsimler tek başlarına var olabilirken, niteleme ve belirtme görevini üstlenen sıfatlar tek başlarına var olamazlar. Bu görevlerini yerine getirebilmeleri için isimlere ihtiyaç duyarlar. İsimler gibi sıfatlar da belirlilik morfemleri ile kullanılmaktadır. Sıfatlar sadece isimlerin değil, fiillerin de konusudur. Çünkü, Bulgarcada isimlerin gramatik cinsiyet kategorisi ve teklik, çokluk biçimleri yeterince öğrenilmeden, sıfatların öğrenilmesi ya da sıfatların ve dolayısıyla isimler ve fiiller konuları yeterince öğrenilmeden sıfat-fiil (причастие) konusunun öğrenilmesi imkânsızdır. Çalışmamızda, Bulgarcadaki sıfatlar, anlam ve biçimlenme özellikleriyle kategorize edilme, derecelendirme, belirlilik morfemi alma ve sıfat-fiiller oluşturma açılarından incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Bulgarcada sıfatlar, gramatik cinsiyet kategorisi, sıfatların anlamsal ve biçimsel olarak kategorize edilmesi, üstünlük derecesi, en üstünlük derecesi, belirlilik morfemleri, sıfat-fiiller.

ADJECTIVES IN BULGARIAN

ABSTRACT: The second subject in Bulgarian morphology is adjectives (прилагателно име). The task of adjectives is to characterize and specify the names (съществително име). The adjectives in Bulgarian are shaped according to the characteristics of the nouns and so they are fully compatible with nouns. Adjectives are formed according to the singularity (единствено число) and plurality (множествено число) of the nouns. Although, the noun is in the form of masculine (мъжки род), feminine (женски род) or neutral (среден род), there is only one use when it is plural. The adjective must also be plural. If the noun is singular, there are three uses. The noun can be either masculine, feminine or neutral. In this case, the adjective is shaped according to the grammatical gender category of the noun. Except for the formation, the usage of the adjective depends on the existence of the noun. While the nouns can be alone, the adjectives, that undertake the task of qualification and characterization, cannot exist on their own. They need nouns to perform these tasks. Adjectives are also used with determinative morphemes like nouns. Adjectives are the subject of not only the nouns but also the verbs. Because, the grammatical gender category of the names in Bulgarian and the singularity and plurality forms are not sufficiently learned, it is impossible to learn about the adjectives. It is impossible to learn about the participle

*Arş. Gör., Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mütercim Tercümanlık Bölümü, Mütercim Tercümanlık Bulgarca Ana Bilim Dalı, serkancomertel@trakya.edu.tr ORCID: 0000-0002-0854-2109

(причастие) without being sufficiently learned about the adjectives, nouns and verbs. In our study, the adjectives in Bulgarian will be categorized according to their characteristics of meaning and form; will are to be examined degree of excellence, superiority, determinative morphemes and participle.

Keywords: Adjectives in Bulgarian, grammatical gender category, semantic and formal categorization of adjectives, degree of excellence, superiority, determinative morphemes and participle.

Giriş

Varlıklar olma ve isimlenme sonrası çeşitli özelliklere sahip olurlar. Bu özelliklerin nitelenmesi ve belirtilmesi gerekmektedir. Sıfatlar, isimleri nitelenmekte ve belirtmektedir. Bu duruma bağlı olarak, sıfatlar tek başlarına kullanılamazlar, ancak isimlerle birlikte kullanılabilirler (Karaağaç, 2013, s. 697). Şayet, isim olmazsa sıfatlar neyin özelliğini ortaya koyacaktır? Sıfatlar, somut ya da soyut özelliklerin temel belirtileri olarak kabul edilen farklı niteliklere, özelliklere sahiptirler (Barbolova, 1997, s. 41). Bulgarcada sıfatlar biçimlenme esnasında değişim gösterirler. Bu değişim üç gramatik kategori (teklik / çokluk, cinsiyet, tanımlanma) açısından incelenebilir.

Örn: (1) нов учебник '*yeni ders kitabı*'

(2) удобна дреха '*rahat elbise*'

(3) хубаво предложение '*güzel teklif*' (Petrova, Tsankova, Kurteva, Tomova ve İliev, 2004, s. 99)

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere, нов '*yeni*', удобна '*rahat*', хубаво '*güzel*' sıfatları nitelendikleri isimlere uygun biçimlenmiştir. Bu uygunluğun değerlendirilmesindeki ilk nokta ismin teklik / çokluk biçimidir. Yukarıdaki örnek isimlerin üçü de tekildir. İkinci nokta Bulgarcada isimlerin gramatik cinsiyet kategorisidir. İsimlerin teklik olması üç gramatik kategorisini (eril, dişil, orta cinsler) beraberinde getirmektedir. Çoklukta tek bir kullanım mevcutken, teklikte üç kullanım mevcuttur. İsmi teklik biçimde sahip olduğu gramatik cinsiyet kategorisi sıfatın cinsiyetini de belirlemektedir. Birinci örnekte isim tekil ve eril cins olduğundan sıfat da eril cinstir. İkinci örnekte isim tekil ve dişil cins olduğundan sıfat da dişil cinstir. Üçüncü örnekte isim tekil ve orta cins olduğundan sıfat da orta cinstir. Yukarıdaki örnekleri çoğullaştırdığımızda sıfatlar da çoğullaşacaktır.

Örn: (4) нови учебници '*yeni ders kitapları*'

(5) удобни дрехи '*rahat elbiseler*'

(6) хубави предложения '*güzel teklifler*'

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere, sıfatlar niteledikleri isimler çoğul olduğundan çoğul biçimde kullanılmıştır. Örneklerin Türkçelerini incelediğimizde biçimsel olarak sıfatlarda çoğullaşma meydana gelmemiştir. İsimlerin çoğul olmasından, nitelenen özelliklerin çoğul olduğunu anlamsal olarak tespit ederiz. Bundan ötürü, Bulgarcadaki sıfatların oluşumu Türkçedeki sıfatların oluşumundan farklıdır. Farklılık bu kadarla da sınırlı değildir. Türkçede sıfatlar nitelik ve belirtme sıfatları olarak iki gruba ayrılmaktadır. Birinci grubu nitelik sıfatları, ikinci grubu belirtme sıfatları oluşturmaktadır. Nitelik sıfatları ismin türlü dış ve iç özelliklerini karşılamaktayken, belirtme sıfatları ise ismin işaret etme, sayı ya da miktarını göstermektedir (Korkmaz, 2014, s. 356 ve 375). Türkçede sayı sıfatları, belirtme sıfatlarının alt başlığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Asıl sayı sıfatları, sıra sayı sıfatları, kesirli sayı sıfatları, sayı sıfatları konusuna aittir. Sıfat morfolojisinin kapsamındadır. Bulgarcada ise sayılar konusu morfolojide üçüncü konudur. Bulgarcada sıfatlar da nitelik (качествени) ve bağıntılı (относителни) sıfatlar olarak iki gruba ayrılmaktadır (Paşov, 1999, s. 81). Nitelik sıfatları, ismi içsel olarak sadece kendinde mevcut olan özelliklerle vasıflandırır (Paşov, 1999, s. 81). Bu durumu tersten açıklayacak olursak, ismin kendi dışındaki özelliklerle ilişki kurmaz (Paşov, 1999, s. 81). Nitelik sıfatları ölçüleri (голям 'büyük', дебел 'kalın, şişman'), renkleri (червен 'kırmızı', зелен 'yeşil'), tatları (кисел 'ekşi', сладък 'tatlı', лют 'acı'), fiziksel özellikleri (твърд 'katı', горещ 'sıcak') ve kişisel özellikleri (смел 'cesur', умен 'akıllı') göstermektedir (Paşov, 1999, s. 81). Bağıntılı sıfatlar, ismi içsel olarak değil, kendi dışında mevcut olan özelliklerle vasıflandırır (Paşov, 1999, s. 81). Örneğin; маминото детенце 'muhallebi çocuğu', планински орел 'dağ kartalı' (Paşov, 1999, s. 81). Her iki örnekteki isim, kendi türlerinden ayrılmış, kendi dışından özelliklerle vasıflandırılmıştır.

Doğu Slav dili Rusçada aitlik (iyelik) sıfatları (притежателни прилагателни) olarak ayrı bir grup daha mevcuttur (Barbolova, 1997, s. 43). Bulgarcada da bu sıfat türü var olmuş ve ayrı bir grup olarak tanımlanmıştır. Lakin, leksik ve gramatik özellikleriyle Bulgarcada tamamen bağıntılı sıfatlar kategorisine uygun olduklarından, daha sonraki zamanda ve bugünkü Modern Bulgarcada bu kategoriye ait olmuşlardır (Barbolova, 1997, s. 43).

Şimdi, şöyle bir soru yöneltelim. Buraya kadar çalışmamızda Bulgarcada teklik / çokluk, gramatik cinsiyet kategorisi açısından isim ve sıfat arasındaki uyumdan bahsettik. Bulgarcada iki morfolojik alanda bu uyumun olmadığı örnekler de mevcut mudur? Evet. Elbette ki, alıntılanmış sıfatlarda uyumun

olmadığı örnekler, mevcuttur. Örneğin; екстра книга ‘ekstra kitap’, екстра книги ‘ekstra kitaplar’ (Paşov, 1999, s. 81). İkinci örnekte isim çoğullaşmasına rağmen, sıfat aynı kalmıştır. Bu tip sıfatlarda teklik / çokluk ve gramatik cinsiyet kategorisi aranmaz. Başka örnekler de verilebilir. Fakat, hemen belirtelim ki, bu tip uyumun olmadığı durumlar da, Eski Bulgarcadan kaynaklanmaktadır. İsimlerde olduğu gibi, Eski Bulgarcada sıfatlar da hâl eklerine sahiptir (Barbolova, 1997, s. 42). Elbette ki, Modern Bulgarcada hâl ekleri kullanımdan kalkmıştır (Barbolova, 1997, s. 42). Bugün sadece eril cinsten isimlerde hitap biçimi olarak kullanılan ve fonetik olarak da çokluk biçimine uyumlu -и genişletilmiş biçim kullanılmaktadır (Barbolova, 1997, s. 42). Örneğin; мили приятелю ‘aziz dostum’, мили приятели ‘aziz dostlarım’, уважаеми господине ‘sayın beyefendi’, уважаеми господа ‘sayın beyler’, скъпи татко ‘sevgili baba’, скъпи татковци ‘sevgili babalar’ (Barbolova, 1997, s. 42). Bu iki durumdan kaynaklı uyumsuzluk Bulgarcada dar bir alanda kendini göstermektedir.

Bulgarcada sıfatlardan isim veya fiil türetilebilir. Örneğin; широк ‘geniş’ sıfattır → широчина ‘genişlik’ dişil cinsten isimdir. Sıfatlardan türetilmiş fiilleri incelediğimizde bu tipteki fiillerde [-e-] son ekinin yaygın kullanımının mevcut olduğunu görmekteyiz (Cömertel, 2018, s. 200). Bu tarzda oluşan fiiller birinci çekime ait olup bitmemiş görünüştedir. Örneğin; жив ‘sağ, canlı’ sıfattır → живея ‘yaşamak’ birinci çekim, bitmemiş görünüşte fiildir. Bu yaygın kullanım dışında, çekimin sabit kaldığı görünüşün değiştiği durumlarla da karşılaşılmaktadır. Örneğin; стар ‘ihtiyar, eski’ sıfattır → остарея ‘ihtiyarlamak, eskimek’ birinci çekim, bitmiş görünüştedir. Bu fiilin bitmemiş görünüş çifti ‘остарявам’ fiilidir.

İsim, sıfat ve fiil morfolojik alanlarına yönelik türetme işlemi genişletilebilmektedir. Örneğin; живот ‘hayat, ömür’ → isim, жив (-а, -о, -и) ‘sağ, canlı’ → sıfat, живея ‘yaşamak’ → fiil; интерес ‘ilgi, alaka, menfaat’ → isim, интерес|ен, -на, -но, -ни ‘ilginç, enteresan, alımlı’ → sıfat, интересувам ‘ilgilendirmek’ → fiil (Cömertel, 2018, s. 201).

Nitelik sıfatları karşıt anlamlarıyla var olurlar. Örneğin; хубав ‘güzel, hoş’ – грозен ‘çirkin, fena, korkunç’; добър ‘iyi’ – лош ‘kötü’; висок ‘yüksek, yüce, önemli’ – нисък ‘kısa, ucuz, düşük’; тънък ‘ince, narin’ – дебел ‘kalın, şişman’; тесен ‘dar, sıkı, yakın’ – широк ‘geniş, engin’ (Stoyanov, 1977, s. 242).

Bulgarcada sıfatlar konusu çoğunlukla zarf (наречие) konusu ile karıştırılmaktadır. Oluşumlarının aynı olması bu karışıklığa yol açmaktadır.

Örn: (7) Учителката пишеше нервно, бързо и не повдигаше глава да погледне навън (Pelin, 1965, s. 191).

“Bayan öğretmen sinirli sinirli, ivedi ivedi yazıyor, başını kaldırıp bir kez bile dışarıya bakmıyordu.” (Acaroğlu, 2003, s. 140)

Öncelikle, yukarıdaki örneğin öğelerini açıklayalım. Cümledeki özne bayan öğretmendir (üçüncü teklik şahıs- o / учителка). Özne sonrası, fiillere baktığımızda, bitmemiş geçmiş zamanda (минало несвършено време-имперфект) üçüncü teklik şahsa göre çekimlenmiş, bitmemiş görünüşte birinci ve üçüncü çekimdedir (пишеше / повдигаше). Bir diğer fiil, üçüncü teklik şahsa göre ‘да’ konstrüksiyonu (yapı) ile kullanılmıştır (погледне). Konumuz gereği, ‘нервно’ ve ‘бързо’ sözcüklerinin morfolojik türünü tespit etmemiz bizi ilgilendirmektedir. Bu iki sözcük sıfat ya da zarf olabilir.

Нервен (teklik / eril), нервна (teklik / dişil), нервно (teklik / orta), нервни (çokluk) ‘sinir, sinirli, sinire ait’ → sıfat, нервно ‘sinirlilikle’ → zarf

Бърз / бърз (teklik / eril), бърза (teklik / dişil), бързо (teklik / orta), бързи (çokluk) ‘çabuk, acele’ → sıfat, бързо ‘çabuk, tez’ → zarf

Yukarıda da görüldüğü üzere, Bulgarcada sıfatlar gramatik cinsiyet kategorisinde orta cinsine göre zarf olarak da kullanılmaktadır. Bu tarz oluşumlarda, morfolojik saptamalar için birinci adım olarak biçimsel çözümleme yapmalıyız. Yukarıdaki örneklerde, sıfatların teklik ve çokluğa göre değişiklik gösterdiği görülmektedir. Bulgarcada sıfatlar üç noktada değişim göstermektedir. Birinci nokta, teklik ya da çokluk biçimleridir. Çokluk biçimleri bir oluşumdadır. İkinci nokta, teklik ise eril, dişil ve orta cins gramatik cinsiyet kategorisinden biri olarak tanımlanmadır. Üçüncü nokta, belirlilik morfemi olarak tanımlanmadır. Bulgarcada zarflar değişim göstermezler. Tek tip kullanımları vardır. Gramatik cinsiyet kategorisinin orta cinsine göre şekillenseler de, gramatik cinsiyet kategorileri yoktur. Bu nedenle, bu tip oluşum dışında eril / dişil cinsteki ya da çokluk biçimdeki kullanımlarda sözcüğün sıfat olduğu kolaylıkla fark edilebilmektedir. Orta cins biçimde biçimsel çözümleme sonrası, ikinci adım olarak anlamsal çözümleme devreye girmelidir. Sözcüğün iki morfolojik alandan (sıfat ya da zarf) hangisine ait olduğu, bağlantı kurduğu diğer morfolojik alanlarla tespit edilebilir. Şayet, sözcük isimle bağlantı kuruyorsa, sıfat; eylemle bağlantı kuruyorsa, zarftır. Bu bilgiden dolayı, sıfatların ve zarfların ortak özelliğini tespit edebiliriz. Her iki morfolojik alan da başlı başına kullanılamamaktadır.

Zarflar, varlığın özelliklerini değil; varlıktaki değişimlerin (varlığın değişimi de eylemlerle gerçekleşir) özelliklerini sunar. *Örnek 7’de* orta cinste

bir isim olmadığından, eylemin özelliği yansıtıldığından ('nasıl' yazıyor, sınırlı sınırlı, ivedi ivedi yazıyor); *нервно* ve *бързо* sözcükleri sıfat değil, zarftır. Bulgarcada anlamsal çözümlemede **какъв**, **каква**, **какво** ve **какви** soruları isme yöneltilir ve sıfatı vermektedir. *Къде, кога, как* soruları fiile yöneltilir ve zarfı vermektedir.

Bu bölümün sonunda şöyle bir soru yöneltilim: Bir ifadede ya da cümle içinde sıfatlar ve isimler her zaman peş peşe mi gelmelidir? Sıfatlar isimlerden önce gelmeden de, isimlerle bağlantı kurabilir.

Örn: (8) Тази стая е много тъмна

Bu oda çok karanlık/tır!

Yukarıdaki örnekte, *тъм* | *ен*, *-мна*, *-мно*, *-мни* '*karanlık, koyu*' anlamlarına gelen sıfat, *стая* '*oda*' anlamına gelen isimle bağlantı kurmuş ve bu isme göre şekillenmiştir.

Bu bölümde, Bulgarcada sıfat morfolojisine ilişkin gerekli bilgileri sunduktan sonra; Sıfatların, anlamsal ve biçimsel olarak kategorize edilmesi, isimlerin de bir konusu olan belirlilik morfolojilerini almaları, derecelendirme ve sıfat-fiil oluşturmaları konuları çalışmamızda incelenecektir.

1. Bulgarcada Sıfatların Anlamsal Olarak Kategorize Edilmesi

Bulgarcada sıfatlar belirtiler, nitelikler, değerler açısından anlamsal olarak kategorize edilebilmektedir (Boyaciev, Kutsarov ve Pençev 1999, s. 324, 325).

a) Biçim (форма): Кръгъл '*yuvarlak*'; четвъртит '*dört köşeli*'; овален '*oval*'; цилиндричен '*silindire ait*'; пирамидален '*piramit biçiminde*'; продълговат '*uzunca*'; кълбовиден '*yuvarlak*'; пръчковиден '*çubuk biçiminde*';

b) Zaman (време): Годишен '*yıllık*'; днешен '*bugünkü*'; вчерашен '*dünkü*'; зимен '*kışlık*'; летен '*yazlık*'; майски '*mayıs ayı ile ilgili*'; вековен '*asırlık*'; лански '*geçen yıl*';

c) Renk (цвет): Червен '*kırmızı*'; зелен '*yeşil*'; жълт '*sarı*'; жълтеникав '*sarımtırak*'; кафяв '*kahverengi*'; син '*mavi*'; черен '*siyah*'; бял '*beyaz*'; белезникав '*beyazımtırak*'; жълтозелен '*sarı yeşil*';

d) Fiziksel belirtiler (физически белези): Твърд '*kattı*'; здрав '*sağlam*'; мек '*yumuşak*'; корав '*sert*'; гъвкав '*kıvrak*'; крехък '*gevrek*'; чуплив '*kırılır*'; устойчив '*dayanıklı*';

e) Fizyolojik durumlar (физиологични състояния): Болен *'hasta'*; здрав *'sağlıklı'*; гладен *'aç'*; жаден *'susuz'*; сънлив *'uykulu, mahmur'*; бодър *'çevik, uyanık'*; жив *'sağ, canlı'*; мъртъв *'ölü, cansız'*;

f) Manevi özellikler (душевные характеристики): Добър *'iyi'*; лош *'kötü'*; смел *'cesur'*; страхлив *'korkak'*; див *'yabani'*; щедър *'cömert'*; храбър *'cesur'*; горд *'kibirli, gururlu'*; зъл *'kötü, verimsiz'*; подъл *'alçak'*; честен *'namuslu'*; жесток *'merhametsiz'*; кротък *'uslu, sakin'*; мил *'sevgili, değerli'*;

g) Fikrî özellikler (интелектуални характеристики): Умен *'akıllı'*; глупав *'ahmak'*; находчив *'açıkgöz'*; мъдър *'bilgin'*; съобразителен *'tedbirli, anlayışlı'*; разсъдлив *'anlayışlı, ferasetli'*;

h) Devinimli özellikler (двигателни характеристики): Бърз *'çabuk'*; бавен *'yavaş'*; муден *'yavaş, gevşek'*; туткав *'yavaş, beceriksiz'*; флегматичен *'soğukkanlı, yavaş tabiatlı, uyuşuk'*; скоростен *'süratli'*; стремителен *'çok hızlı, ani'*; активен *'etkin'*; пасивен *'pasif'*;

ı) Duyusal algılar (сетивни възприятия): Сладък *'tatlı'*; горчив *'acı'*; кисел *'ekşi'*; солен *'tuzlu'*; тръпчив *'ekşimsi, buruk'*; лют *'acı, keskin'*; топъл *'sıcak'*; студен *'soğuk'*; хладен *'serin'*; горещ *'sıcak'*; сух *'kuru'*; мокър *'yaş, nemli'*; влажен *'rutubetli'*; гладък *'düz, pürüzsüz'*; грапав *'pürüzlü'*; остър *'keskin, sivri'*; тъп *'kör, kesmez'*; тих *'sakin, uslu, durgun'*; шумен *'gürültülü'*; звучен *'sesli'*; пронизителен *'keskin, şiddetli'*; миризлив *'kokulu'*; вонещ *'pis kokulu'*; ароматен *'aromalı'*;

j) Kaynak, soy (произход): Стъклен *'camdan yapılmış'*; железен *'demirden yapılmış'*; метален *'metalden yapılmış'*; леден *'buzlu'*; книжен *'kâğıttan yapılmış, kâğıtla ilgili'*; конски *'atla ilgili'*; овчи *'koynunla ilgili'*; свински *'domuzla ilgili'*; винен *'şarapla ilgili'*; гроздов *'üzümden hazırlanmış, üzümle ilgili'*; сливов *'erikten yapılmış, erikle ilgili'*; керамичен *'seramikle ilgili'*;

k) Aidiyet (принадлежност / предназначение): Български *'Bulgaristan'a / Bulgarlara ait'*; руски *'Rusya'ya / Ruslara ait'*; френски *'Fransa'ya / Fransızlara ait'*; бащин *'babaya ait'*; майчин *'anneye ait'*; лъвски *'aslana ait'*; лвов *'aslana ait'*; златарски *'kuyumcuya ait'*; овчарски *'çobana ait'*; аптечен *'eczaya ait'*; вагонен *'vagona ait'*; жетварски / жътварски *'hasada ait'*; лекарски *'doktora ait'*; ученически *'öğrenciye ait'*; студентски *'üniversite öğrencisine ait'*; обувен *'ayakkabı üretimine ait'*;

l) Yer (място): Бургаски *'Burgaz'a ait'*; кюстендилски *'Köstendil'e ait'*; селски *'köye ait'*; градски *'şehre ait'*; горски *'ormana ait'*; средногорски *'Orta Dağ / Sredna Dağlarına ait'*; крайморски *'deniz kenarı'*;

m) Mesafe ilişkileri (пространствени отношения): Горен 'yukarı'; долен 'aşağı'; лев 'sol'; десен 'sağ'; външен 'dış, dışarıya ait, haricî'; вътрешен 'iç, dâhili', страничен 'yandaki, etraftaki'; перифериен 'kenar'; допирен 'temas';

n) Ardışık (порядност): Последен 'son, sonuncu'; последователен 'art arda gelen, ardışık'; предишен 'önceki'; следходен 'sonraki'; предходен 'önceki';

o) Genel ilişkiler (общии отношения): Зависим 'bağımlı'; подобен 'benzer'; обратен 'ters, zıt'; противоположен 'karşı, ters, zıt'; аналогичен 'benzer'; подвластен 'bağımlı'; същ 'aynı'; друг 'başka'.

2. Bulgarcada Sıfatların Biçimsel Olarak Kategorize Edilmesi

Bulgarcada sıfatlar, almış oldukları son eklere (наставки) göre biçimsel olarak kategorize edilebilmektedir.

-ав, -ев, -ив, -ов: Örneğin; блудкав 'tatsız' (блудкава, -о, -и); хремав 'nezleli' (хремава, -о, -и); алуминиев 'alüminyumdan yapılmış' (алуминиева, -о, -и); горчив 'acı' (горчива, -о, -и); устойчив 'dayanıklı, sarsılmaz' (устойчива, -о, -и); мързелив 'tembel' (мързелива, -о, -и); бананов 'muza ait, muzdan hazırlanmış' (бананова, -о, -и); готов 'hazır' (готова, -о, -и); чичов 'атсауа ait' (чичова, -о, -и). Bu tarz oluşumlarda sözcük tabanında ses değişimleri meydana gelmez.

-ъг, -ък, -ъл, -ър: Örneğin; бегъл 'acele, üstünlük' (бегла, бегло, бегли); бистър 'berrak, duru, açık' (бистра, бистро, бистри); близък 'yakın, benzer' (близка, близко, близки); дълъг 'uzun' (дълга, дълго, дълги); нисък 'kısa, aşağı, düşük' (ниска, ниско, ниски). Bu tarz oluşumlarda dişil / orta cinslerde ve çokluk biçimde ses değişimi meydana gelir. Sözcük, dişil / orta cinslerin ve çokluk biçimin özellikleri doğrultusunda ünlü sesleri (-а, -о, -и) sonuna alır; bunun sonucunda da /ъ/ ünlüsü düşer. Bulgarcada bu durumla sadece sıfatlarda karşılaşılır. Sıfat-fiillerde (влязъл 'girmiş' → влязла, вляздо, влезди), bu oluşuma göre şekillenen fiillerle ilişkili konular olan Bulgarca zamanlarda ve kiplerde (örneğin; belirsiz geçmiş zamanda 'влязъл съм → girmişim'; şart kipinde 'бих влязъл → girerdim, girmek isterdim') benzer biçimlenme söz konusudur. İsimlerde de /ъ/ ünlüsü düşerse de, kökte değişime neden olmaktadır (örneğin; връх 'tepe, zirve' → върхове 'tepeler, zirveler').

-ем, -им: Örneğin; видим 'görünen, aşikâr' (видима, -о, -и); зависим 'bağımlı' (зависима, -о, -и); дължим 'borç olan, gereken' (дължима, -о, -и); необходим 'gereken, lüzumlu' (необходима, -о, -и); невменяем

'hareketlerinden sorumlu olmayan' (невменяема, -о, -и); Bu tarz oluşumlarda sözcük tabanında ses değişimleri meydana gelmez.

-ски, -джи, -шки: Örneğin; адвокатски 'avukata ait' (адвокатска, -о, -и); анадолски 'Anadolu'ya ait' (анадолска, -о, -и); студентски 'üniversite öğrencisine ait' (студентска, -о, -и); земеделски 'çiftçiliğe ait' (земеделска, -о, -и); кандидатски 'adaya ait' (кандидатска, -о, -и); младежки 'gençliğe ait' (младежка, -о, -и); агнешки 'kuzuya ait' (агнешка, -о, -и); бебешки 'bebeğe ait' (бебешка, -о, -и). Bu tarz oluşumlarda sözcük tabanında ses değişimleri meydana gelmez. Son ek olarak -ски ve -ско bir arada kullanıldığında, anlam üzerinde fark oluşturmaktadır. Örneğin; Bulgarcada sözlükleri incelediğimizde, sözlüklerin ait oldukları diller nitelenirken sıfatlara sırasıyla -ско ve -ски son ekleri getirilir. Турско – български речник 'Türkçeden Bulgarcaya Sözlük' ya da Българско – турски речник 'Bulgarcadan Türkçeye Sözlük' anlamındadır.

-ин: Örneğin; бабин 'büyük anneye ait' (бабина, -о, -и); бащин 'baba ile ilgili' (бащина, -о, -и); майчин 'anne ile ilgili' (майчина, -о, -и).

-ен: Bulgarcada en yaygın sıfat oluşturan son ektir. Teklik olmakla birlikte gramatik cinsiyet kategorisine ve çokluk biçimine göre sıfat -ен | -на, -но, -ни varyatlarıyla kullanılmaktadır. Bu tarzdaki oluşumlarda bu eklerin öncesindeki ses ünsüzdür. Örneğin; бавен 'ağır, yavaş' (бавна, бавно, бавни); важен 'önemli, nüfuzlu' (важна, важно, важни); забележителен 'meşhur, güzide, dikkate değer' (забележителна, забележително, забележителни); логичен 'mantıklı, mantıklı' (логична, логично, логични); мазен 'yağlı, kirli, yarışkan' (мазна, мазно, мазни).

Bu tarzda oluşan sıfatlarda, varyantların (-ен | -на, -но, -ни) önündeki ses biçimlenmede oldukça önemlidir. Yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere, bu eklerin önündeki sesler ünsüzlerden oluşmaktadır. Lakin, bu eklerin öncesindeki sesler ünlü de olabilir. Böylesi bir durumda, dişil / orta cinslerde ve çokluk biçimde bu eklerle (-на, -но, -ни) sıfatta bulunan ünlü ses arasına daima yumuşak ses olan /й/ ünsüzü getirilir (-йна, -йно, -йни). Örneğin; безброен 'sayısız, pek çok' (безбройна, безбройно, безбройни); безкраен 'sonsuz, sınırsız' (безкрайна, безкрайно, безкрайни); обичаен 'ananevi, adet olmuş' (обичайна, обичайно, обичайни); спокоен 'rahat, durgun, kaygısız' (спокойна, спокойно, покойни).

Söz konusu son ek (-ен) varlığını koruyarak, teklik olarak gramatik cinsiyet kategorisine ve çokluk biçime göre, diğer son ekli sıfatlarda olduğu gibi, sıfatı oluşturabilmektedir (-ена, -о, -и). Bu durumla, daha dar alanda karşılaşılmaktadır. Örneğin; болезнен 'hastalıklı, zayıf, acıtan' (болезнена, -

о, -и); величествен *'azametli, heybetli, ulu'* (величествена, **-о, -и**); дървен *'oduna ait, odundan yapılmış'* (дървена, **-о, -и**); солен *'tuzlu'* (солена, **-о, -и**).

Bulgarcada *-ен* ya da *-ски* son ekleri aynı isimlerden iki farklı biçimde (*-ичен / -ически*) ve anlamda sıfat oluşturabilirler (Stoyanov, 1977, s. 250). *-Ически* son eki bağıntılı sıfatlar oluştururken, *-ичен* son eki nitelik sıfatlarını oluşturmaktadır (Stoyanov, 1977, s. 250). Örneğin; *практична жена 'pratik kadın'* (nitelik sıfatı) - *практически задачи 'uygulamalı vazifeler'* (bağıntılı sıfat); *педагогичен такт 'pedagojik ölçü'* (nitelik sıfatı) - *педагогическа литература 'pedagojik edebiyat'* (bağıntılı sıfat) (Stoyanov, 1977, s. 250).

Türkçeden Bulgarcaya geçen isimlerden sıfat türetirken de *-ен* ve *-ски* son eklerinden yararlanır: Örneğin; *кахър 'kahır'* (eril isim) – *кахърен 'kahırlı, üzüntülü'* (sıfat); *мерак 'merak, istek'* (eril isim) – *мераклийски 'meraklı'* (sıfat). Türkçe kökenli isimler, Bulgarcanın kendi dinamikleri doğrultusunda ve kendi kurallarına uygun sıfat olarak türetilmiştir. Bugün bu sıfatlar, Bulgarca sözlüklerde mevcut olup, özellikle de diyalektlerde ve konuşma dilinde kullanılmaktadır.

Sonu *-ен* ile biten eril sıfatların öncesinde /н/ ünsüzü varsa, diğer gramatik cinsiyet kategorilerinde (dişil ve orta cinsler) ve çokluk biçimde çift /н/ ünsüzü mevcut olur. Örneğin; *съвременен 'modern, çağdaş'* (eril), *съвременна* (dişil), *съвременно* (orta), *съвременни* (çoğul).

Aynı ismin farklı gramatik cinsiyet kategorisine ve anlama sahip olması sıfatın biçimlenmesinde de farklılığa yol açmaktadır. Örneğin; *мед 'bal'* ismi çoğulu olmayan eril isimdir. Aynı zamanda, *мед 'bakır'* ismi çoğulu olmayan dişil isimdir. Bu isimden sıfatın biçimlenmesi farklılık taşımaktadır. Örneğin; *меден 'bala ait, balla yapılmış'* (медена, **-о, -и**); *меден 'bakırdan yapılmış'* (медна, медно, медни). Eril cinsten fark bulunmamakta olup, diğer gramatik cinsiyet kategorilerinde (dişil ve orta cinsler) ve çokluk açısından biçimlenmedeki farklılıktan ismin hangi anlamından sıfat özelliği kazandığı ve nasıl nitelediği belirginleşmektedir. Eril cinsteki her iki sıfatın biçimlenmede farklılaşmaması sorunu, belirlilik morfeminin devreye girmesiyle aşılabilir. Fakat bu tarzdaki sıfatlarda daha karmaşık tabloyla da karşılaşılabilir. Örneğin; *мина 'maden ocağı, mayın'* ismi dişil bir isimdir. Aynı sıfat iki farklı anlama gelmektedir. Bu isimden sıfatın biçimlenmesi farklılık taşımamaktadır. Örneğin; *минен 'madene ait, mayına ait'* (минна, минно, минни). Bu tarzdaki sıfatlardan biçimlenme yoluyla anlam tespit edilemez. Kullanılan ifade içinde anlam tespit edilebilir.

Bu bölümün sonuna doğru yaklaşmaktayken, şöyle bir soru yöneltelim: Sıfatların biçimlenmesi *sadece* son eklere mi bağlıdır? Sıfatlar, biçimlenirken sadece son ekleri kullanmazlar. Bulgarca fiillerde olduğu gibi, ön ekler (представки) alarak da biçimlenebilirler. Örneğin; кисел (-а, -о, -и) 'ekşi' – **възкисел** 'ekşimsi, mayhoş'; земен (-на, -но, -ни) 'toprağa, yere, araziye ait' – **приземен** 'zemine ait'; силен (-на, -но, -ни) 'kuvvetli, güçlü' – **пресилен** (-а, -о, -и) 'büyütülmüş, abartılmış'; млад (-а, -о, -и) 'genç, dinç' – **премлад** 'pek genç'.

Sıfatlarda karşıt anlamı vermek için Yunancadan alıntılanmış bazı ön ekler de kullanılır: Örneğin; социален (-на, -но, -ни) 'sosyal' – асоциален 'asosyal'; морален (-на, -но, -ни) 'ahlaka ait, ahlaklı, ahlaki' – аморален 'ahlaksız'; научен (-на, -но, -ни) 'bilgiye ait, ilmî' – **антинаучен** 'gayriilmî, bilimsel esaslara dayanmayan'.

Bu bölümün sonunda, Bulgarcada sıfatların biçimlenmesinde meydana gelen ses değişimlerinden yola çıkarak, diğer morfolojik alanlardaki benzerliğe değineceğiz.

/я/ ünlüsünün çoklukta /e/ ünlüsüne dönüşmesi;

Örn: Бял 'beyaz' → бели (çoğul) *sıfat*

Място 'yer, mekân' → места (çoğul) *isim*

Живял 'yaşamış' (teklik / eril) → живели 'yaşamışlar' (çoğul) *bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili*

/e/ ünlüsünün dişil / orta cinslerde /я/ ünlüsüne dönüşmesi;

Örn: Верен (eril), **вярна** (dişil), **вярно** (orta), **верни** (çoğul) 'güvenilir, sadık' *sıfat*

Тесен (eril), **тясна** (dişil), **тясно** (orta), **тесни** (çoğul) 'dar' *sıfat*

Техен (eril), **тяхна** (dişil), **тяхно** (orta), **техни** (çoğul) 'onlara ait' *iyelik zamiri*

Sıfatı oluşturan -ен eki ya da /н/ ünsüzü öncesinde ünlü ses varsa, dişil/ orta cinslerde ve çokluk biçimde /й/ ünsüzünün gelmesi;

Örn: Таен (eril), **тайна** (dişil), **тайно** (orta), **тайни** (çoğul) 'gizli, esrarlı' *sıfat*

Неин (eril), **нейна** (dişil), **нейно** (orta), **нейни** (çoğul) 'onun (kadın için)' *iyelik zamiri*

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere, Bulgarcanın farklı morfolojik alanlarında aynı ses olaylarının meydana gelmesi, Bulgarcanın fonetiğinin sistemli ve bütüncül olduğuna kanıttır.

3. Bulgarcada Sıfatların Derecelendirilmesi

Sıfatlar, varlığın / ismin niteliklerini doğrudan ya da karşılaştırma ve benzetme yoluyla başka varlıkların nitelikleriyle ortaya koyabilmektedir (Korkmaz, 2014, s. 363). Bulgarcada gramer şekillerini oluşturan bölümcükler (по-, най-) ya da edatlar (като) yardımıyla varlığın özellikleri mukayese edilebilir. Bulgarcada *като* edatı *gibi* anlamına gelmektedir. Söz konusu edatla iki farklı varlık ya da nesne ile benzer özellikleri üzerinden bağlantı kurulur ve eşitlik sağlanır.

Örn: (9) Бяла риза като сняг 'Kar gibi beyaz gömlek'

Kar ve gömlek iki farklı isimdir. Beyaz sıfatı (бял), gömleği (риза) nitelemektedir. Gömlek sözcüğü Bulgarcada dişil olduğundan sıfat da dişildir. *като* edatıyla kar ismi ile benzer özellik üzerinden bağlantı kurulmuştur. Gömlek ve kar kavramlarının her ikisi de beyazdır. Gömleğin beyazlığı karın beyazlığına eşittir.

Bulgarcada *по-* bölümcüğü *daha* anlamına gelmektedir. Söz konusu bölümcükle en az iki farklı varlık ya da nesne birbiriyle mukayese edilir, pozitif ya da negatif olarak farklılık ortaya konur. Sonuç olarak bir tarafın üstünlüğü vardır. Bu üstünlük son derecede değildir.

Örn: (10) Преживяваме една по-сушава година
Daha kurak bir yıl geçiriyoruz

Kurak sıfatı (сушав), yıl (година) nitelemektedir. Yıl sözcüğü Bulgarcada dişil olduğundan sıfat da dişildir. *По-* bölümcüğüyle kurak sıfatı içinde bulunulan yılla, önceki yılları mukayese etmektedir. Negatif yönde farklılık ortaya konulmaktadır. Kuraklık geçen yıllara göre artmış ve üstünlük taşımaktadır. Ters açıdan açıklayacak olursak, geçen yıllar daha fazla yağış olmuş, yağış açısından geçen yıllar üstünlük taşımaktadır. Bu üstünlük gelecek yıllarda değişime açıktır.

Bulgarcada *най-* bölümcüğü *en* anlamına gelmektedir. Sıfatın en üstünlük derecesidir. Türkçede *en* zarfının tek başına anlamı olmayıp, eklendiği sıfatın önünde bir anlam kazanmaktadır (Korkmaz, 2014, s. 368). Söz konusu bölümcükle mukayese edilir; pozitif ya da negatif olarak farklılık en son derecede ortaya konduğundan söz konusu sınırın ötesi / üstü bulunmamaktadır.

Örn: (11) Да, сватбеният ден е най-важен в живота на едно момиче и затова... (Pelin, 1965, s. 192).

“Evet, düğün günü, bir genç kızın yaşamında en önemli gündür. Onun için...” (Acaroğlu, 2003, s. 141)

Önemli sıfatı (важен), düğün gününü (сватбеният ден) nitelemektedir. Gün sözcüğü Bulgarca da eril olduğundan sıfat da erildir. *Най-* bölümçüğüyle bir genç kızın yaşamındaki en önemli gün, yaşamındaki diğer tüm günlerle mukayese edilmektedir. Ortaya konulan pozitif yöndeki farklılık en son derecede gerçekleşmektedir. Bu sınır değişime kapalı olduğundan, ötesi ya da daha üstü bulunmamaktadır.

İfadede vurgulu olan her iki bölümçük (*по-*, *най-*) de, bağlı olduğu sıfata yazıda küçük çizgiyle bağlanır (Yenisoy ve Süleymanoğlu, 2014, s. 60). Örneğin; *по бялата риза* ‘beyaz gömleği üzerinde, beyaz gömleğinde’ ifadesinde ‘*по*’ sıfata bağlı olup (*бял*) derecelendirme yapmadığından, edattır.

4. Bulgarca Sıfatlarda Belirlilik Morfemlerinin Kullanılması

Bulgarca isimlerde olduğu gibi sıfatlarda da belirlilik morfemleri kullanılmaktadır. Sıfatların biçimlenmesindeki üç gramatik özellikten (teklik / çokluk, gramatik cinsiyet kategorisi ve belirlilik morfemleri) biridir. Böylece, ismi niteleyen sıfat tanımsız (неопределеност) konumdan tanımlı (определеност) konuma geçmiş olur. İsimlerle kullanılan belirlilik morfemleri aynıdır. Bir fark bulunmaktadır. İsimlerde kullanılan belirlilik morfemleri şöyledir: *-ът, -а, -ят, -я, -та, -то, -те, -та*. Sıfatlarda kullanılan belirlilik morfemleri ise şöyledir: *-ят, -я, -та, -то, -те*. Söz konusu belirlilik morfemlerinin kullanım kuralları her iki morfolojik alanda da aynıdır. Belirlilik morfemlerinin kullanım kurallarına ilişkin aşağıdaki *Tablo 1*’i inceleyelim.

Belirlilik Morfemi	Açıklama
-ят / -я	İsim ya da sıfat <i>teklik eril</i> cinste olmalıdır. İsmi ya da sıfatın özne konumunda olması / olmaması biçimlenmede etkilidir
-та	İsim ya da sıfat <i>teklik dişil</i> cinste olmalıdır. Bunun dışında, sadece isimlerde <i>orta</i> cinsten <i>çokluk</i> biçimde de kullanılır. İsmi ya da sıfatın özne konumunda olması / olmaması biçimlenmede etkili değildir
-то	İsim ya da sıfat <i>teklik orta</i> cinste olmalıdır. İsmi ya da sıfatın özne

	konumunda olması / olmaması biçimlenmede etkili değildir
-те	Sıfat <i>çokluk</i> biçimde olmalıdır. Bunun dışında, sadece isimlerde <i>eril</i> ya da <i>dişil</i> cinsten <i>çokluk</i> biçimde kullanılır. İsmi ya da sıfatın özne konumunda olması / olmaması biçimlenmede etkili değildir

Tablo 1: Belirlilik morfemlerinin kullanım kuralları

Örneğin; бял 'beyaz' sıfat → белият / белия (teklik / eril) → бялата (teklik / dişil) → бялото (teklik / orta) → белите (çokluk); голям 'büyük, ulu' sıfat → големият / големия (teklik / eril) → голямата (teklik / dişil) → голямото (teklik / orta) → големиите (çokluk); близък 'yakın' sıfat → близкият / близкия (teklik / eril) → близката (teklik / dişil) → близкото (teklik / orta) → близките (çokluk); верен 'güvenilir, sadık' sıfat → верният / верния (teklik / eril) → верната (teklik / dişil) → верното (teklik / orta) → верните (çokluk); спокоен 'sakin' sıfat → спокойният / спокойния (teklik / eril) → спокойната (teklik / dişil) → спокойното (teklik / orta) → спокойните (çokluk).

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere, Bulgarca'da çokluk biçimdeki sıfat tanımsızlıkta *-и* çokluk ekini alır ve *-те* belirlilik morfemiyle tanımlı hâle gelir. Bulgarca'da teklik eril biçimdeki sıfatlar, tanımlı hâle gelmek için /и/ ünlü sesiyle genişletilir ve *-ят* / *-я* belirlilik morfemlerini alırlar. Sonuç olarak, Bulgarca'da teklik eril biçimdeki ya da çokluk biçimdeki sıfatlar belirlilik morfemlerini alırken oluşum açısından benzerlik gösterse de, bu benzerlik zahirîdir. Oluşum aşamaları açısından gerçekte böyle bir benzerlik yoktur.

Örn: (12) Дъщерята ми си обува червените обувки
Kızım kırmızı ayakkabılarını giyiyor

Yukarıdaki örnekte, ayakkabılar (обувки) ismi çoğuldur. İsmi niteleyen kırmızı (червен) sıfattır ve isme göre biçimlenmiştir. İsim çoğul olduğundan sıfat da çoğul olmuştur (червени). İfadede söz konusu olan, bilinen, kızıma ait olan belli kırmızı ayakkabılar işaret edildiğinden; isme gelen belirlilik morfemi sıfata gelmiştir.

Sıfatlarda olduğu gibi, belirlilik morfemleri sıfat-fiillerde (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilleri- минало несвършено деятелно причастие hariç) de kullanılmaktadır.

5. Bulgarcada Sıfat-Fiiller

Bulgarcanın fiil çekim sistemi çekimli ve çekimsiz eylem olarak ikiye ayrılmaktadır. Çekimli eylemler üç çekim kategorisinde zamansal olarak belli ses kuralları çerçevesinde meydana gelmektedir. Bulgarcada merkez konumdaki zaman, fiilin girdiği üç çekim kategorisinden birinin belirlendiği şimdiki zamandır. Çekimli eylemler kişi ve sayı bakımından tanımlanabilmektedir (лични-финитни форми на глагола). Bunun karşıtı olan çekimsiz eylemler, kişi ve sayı bakımından tanımlanamayan biçimdir (нелични-нефинитни форми на глагола). Çekimsiz eylemler sıfat-fiil (причастие), zarf-fiil (деепричастие) ve isim-fiilden (отглаголно съществително име) oluşmaktadır. Konumuz gereği, sıfat-fiilleri incelediğimizde, varlıkları nitelediklerinden sıfat gibi; lakin özne, nesne, tümleç olarak yan önerme kurduklarından fiil gibi olduklarını tespit ederiz (Gencan, 2007, s. 434).

Bulgarcada sıfat-fiiller dört türdür: Şimdiki zaman etken sıfat-fiili (сегашно деятелно причастие), bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili (минало свършено деятелно причастие), bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili (минало несвършено деятелно причастие), geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili (минало страдателно причастие). Bulgarcadaki sıfat-fiil türleri görüldüğü üzere, zaman olarak şimdiki ve geçmiş zaman karşıtılığı, çatı olarak ise aktif ve pasif karşıtılığı üzerine kuruludur (Stambolieva, 2008, s. 181). Geçmiş zamanlarda görünüş karşıtılığı da mevcuttur.

Bulgarcada sıfat-fiiller iki morfolojik alanın birleşmesi ile her iki alandan alt başlıkları üzerinde barındırmaktadır. Sıfatların oluşumuna baktığımızda; teklik / çokluk, cinsiyet, tanımlılık ve derecelendirme bakımından oluşmaktadır. Fiillerin oluşumuna baktığımızda ise; zaman, şahıs, teklik / çokluk, çatı ve görünüş bakımından oluşmaktadır. Sıfat-fiillerde teklik / çokluk, cinsiyet, tanımlılık bulunmasına rağmen; derecelendirme mevcut değildir. Sıfat-fiillerde zaman (şimdiki-geçmiş zamanlar), çatı (etken-edilgen) ve görünüş (bitmemiş-bitmiş) bulunmaktadır. Bulgarcadaki sıfat-fiillerde görünüşün üstlendiği görev iki geçmiş zamanı ayırmak dışında (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili, bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili); fiilin şimdiki zamanda birinci teklik şahsa göre olan biçimine, yani merkezine dönerek, fiil çiftinin seçilmesinde ve anlamında da mevcuttur.

Şimdi, şöyle bir soru yöneltelim: Bulgarcada, zaman ve görünüş sıfat-fiil oluşumunda etkili ise, ikisine de bağlı olan çekim bu oluşumda hangi konumdadır? Bulgarcada fiilin, şimdiki zamanda belli ses özelliklerine göre çekim kategorisinde yerini alması ve genellikle üçüncü çekimdeki fiillerin bitmemiş görünüşte olması (-вам, -ам, -ям son ekli fiiller *genellikle* bitmemiş görünüştedir) bu bağı ortaya koymaktadır. Aslında her ne kadar çekimsiz eylemler konusunu inceleysek de, çekimsiz eylemin oluşumunda da çekim için içindedir. Çekim biçimlenmede etkili olup, kişi ve zamanla bağlantısı yoktur. Aşağıdaki *Tablo 2*'yi inceleyelim.

Çekimsiz Eylem	I. Çekim	II. Çekim	III. Çekim
sıfat-fiil- şimdiki zaman etken sıfat-fiili	-ящ, -ащ, -ещ		-щ
zarf-fiil	-ейки		-йки
isim-fiil -не son takısı için	-ене		-не
isim-fiil -ние son takısı için	-ние	-ение	-ние

Tablo 2: Çekimsiz eylemlerin çekim özelliğine göre oluşması

Yukarıdaki tabloda, Bulgarcada çekimsiz eylemlerin sonuna gelen son eklerin, fiilin çekim özelliğine göre belirlendiği ve çekimsiz eylemleri oluşturduğu görülmektedir. Bulgarcada sıfat-fiil türlerinin oluşum özellikleri de şöyledir:

- Şimdiki zaman etken sıfat-fiili: Sadece bitmemiş görünüşteki fiillerle oluşturulabilir. Çağdaş Bulgar konuşma dilinde mevcut olmadığından, bu kalıp Çağdaş Bulgar edebî diline Rusçanın ve Kilise Slavcanın etkisiyle girmiştir (Stoyanov, 1977, s. 409). Bu tarzdaki sıfat-fiiller, Türkçede '-an, -en' eklerinin işlevine denktir. Oluşumları, bitmemiş görünüşteki fiilleri bitmemiş geçmiş zamanın birinci teklik şahsına (аз / ben) göre çekimlemek ve geçmiş zaman ekinin [-x] yerine [-щ] ekini eklemektir. Örneğin; пиша 'yazmak' I. Çekim → пишех 'yazıyordum, yazardım' bitmemiş geçmiş zaman → пишеш 'yazan' şimdiki zaman etken sıfat-fiili; мълча 'susmak' II. Çekim → мълчах 'susuyordum, susardım' bitmemiş geçmiş zaman → мълчащ 'susun' şimdiki zaman etken sıfat-fiili; слушам 'dinlemek' III. Çekim → слушах 'dinliyordum, dinlerdim' bitmemiş geçmiş zaman → слушащ 'dinleyen' şimdiki zaman etken sıfat-fiili.

Şimdiki zaman etken sıfat-fiilini zamana göre çekimlemeden oluşturmak için diğer yol, fiilin son ünlülerindeki vurguya yöneliktir. Birinci çekimde vurgu sondaki ünlü üzerinde ise, bu ünlünün yerine [-ящ] eki getirilir. Örneğin; четá 'okumak' I. Çekim → четящ 'okuyan' şimdiki zaman etken sıfat-fiili. İkinci çekimde vurgu sondaki ünlü üzerinde ise, bu ünlüden sonra [-щ] eki getirilir. Örneğin; мълчá 'susmak' II. Çekim → мълчáщ 'susun' şimdiki zaman etken sıfat-fiili. Vurgu her iki çekimde de sondaki ünlüler üzerinde değılse, bu ünlüler yerine [-ещ] eki getirilir. Örneğin; пиша 'yazmak' I. Çekim → пишещ 'yazan' şimdiki zaman etken sıfat-fiili; говоря 'konuşmak' II. Çekim → говорещ 'konuşan' şimdiki zaman etken sıfat-fiili.

Şimdiki zaman etken sıfat-fiilini oluşturmak için kullanılan [-щ] eki teklik / çokluk göz önünde bulundurularak ve gramatik cinsiyet kategorisine uygun getirilir. Örneğin; пишещ (eril), пишеща (dişil), пишещо (orta), пишещи (çoğul); говорещ (eril), говореща (dişil), говорещо (orta), говорещи (çoğul); слушащ (eril), слушаща (dişil), слушащо (orta), слушащи (çoğul).

Şimdiki zaman etken sıfat-fiilleri belirlilik morfemleri alabilirler. Örneğin; пишещия (eril, tekil, tamamlık), пишещият (eril, tekil, özne), пишещата (dişil, tekil), пишещото (orta, tekil), пишещите (çoğul) → (söz konusu olan (belli) yazan).

Yazım kuralları açısından şimdiki zaman etken sıfat-fiillerinin biçimlendirilmesinde en yaygın hatalar, не olumsuzluk bölümcüğünün ayrı yazılması ve ses değışimlerinin meydana getirilmesidir. Aslında, не olumsuzluk bölümcüğü daima şimdiki zaman etken sıfat-fiiline birleşik yazılır. Örneğin; незнаещи 'bilmeyen(ler)'. Şimdiki zaman etken sıfat-fiilinin teklik / çokluk biçimlenmesinde de herhangi bir ses değışimi meydana gelmez. Örneğin; четящ (teklik) → четящи (çokluk).

- Bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili: Geçmişte meydana gelmiş eylem sonucunda kanıta dayalı eylemin belirsiz bir varlık (özne) tarafından gerçekleşmiş olduğunu göstermektedir. Ayrıca, isimle birlikte uygun tanım da gerçekleştirebilmektedir. Fiil çiftlerinin bitmiş görünüşünden oluştuğı gibi, çifti olmayan bitmemiş görünüşteki fiillerden de oluşabilmektedir. Bu tarzdaki sıfat-fiiller, Türkçede {-mXş} ekinin işlevine denktir. Oluşumlarında, fiiller bitmiş geçmiş zamanda birinci teklik şahsa (аз / ben) göre çekimlenir ve geçmiş zaman ekinin [-x] yerine [-л] eki getirilmektedir. Örneğin; пиша 'yazmak' I. Çekim, çifti olmayan bitmemiş görünüşte → писах 'yazdım' bitmiş geçmiş zaman → писал 'yazmış' bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili; кажа 'söylemek' I. Çekim, çifti olan (казвам) bitmiş görünüşte

→ казах 'söyledim' bitmiş geçmiş zaman → казал 'söylemiş' bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili.

Bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilini oluşturmak için kullanılan [-л] eki teklik / çokluk göz önünde bulundurularak ve gramatik cinsiyet kategorisine uygun getirilir. Örneğin; писал (eril), писала (dişil), писало (orta), писали (çoğul); говорил (eril), говорила (dişil), говорило (orta), говорили (çoğul); слушал (eril), слушала (dişil), слушало (orta), слушали (çoğul). Bu oluşumda ses değişimleri meydana gelir. Teklikte [-л] eki öncesinde /я/ ünlüsü bulunuyorsa (bu aynı zamanda *değişen /я/ ünlüsüdür*); çoklukta söz konusu /я/ ünlüsü, /e/ ünlüsüne dönüşmektedir. Örneğin; изгорял 'yanmış' (eril, teklik), изгоряла (dişil, teklik), изгоряло (orta, teklik), изгорели (çoğul).

Bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilleri, isme yönelik tanımlama görevi üstlendiklerinde belirlilik morfemi alabilirler. Örneğin; писалдия (eril, tekil, tamamlık), писалдиат (eril, tekil, özne), писалдата (dişil, tekil), писалдото (orta, tekil), писалдите (çoğul) → (söz konusu olan (belli) *yazmış*). Teklik / çokluk ayırımında meydana gelen ses değişimi, belirlilik morfemlerinin kullanılmasında da görülmektedir. Sıfatlardaki oluşumla aynıdır. Çalışmamızda daha önceden belirttiğimiz gibi Bulgarcada teklik eril biçimdeki ya da çokluk biçimdeki sıfatlar belirlilik morfemlerini alırken oluşum açısından benzerlik göstermektedir. Belirlilik morfemi almadan önce teklik / çokluk ayırımında meydana gelen ses değişimleri bu duruma neden olmaktadır. Bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili oluşturulduktan sonra, teklik / çokluk biçiminde meydana gelen ses değişimleri, belirlilik morfemlerini aldıklarında da sıfatlardaki gibi meydana gelmektedir. Örneğin; изгоредия (eril, tekil, tamamlık), изгоредиат (eril, tekil, özne), изгорядата (dişil, tekil), изгорядото (orta, tekil), изгоредите (çoğul) → (söz konusu olan (belli) *yanmış*).

Bu tarzdaki sıfat-fiillerin, isme yönelik tanımlama görevi olduğu gibi, yüklem görevi de olabilir. Örneğin; изгорял хляб 'yanmış (yanık) ekmek' tanımlama görevindedir. *Nasıl ekmek, yanmış ekmek; изгоря 'yanmak, yanıp kül olmak' II. Çekim, çifti olan (изгарям) bitmiş görünüşte → изгорях 'yandı, yanıp kül oldum' bitmiş geçmiş zaman → изгорял 'yanmış' bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili. Örneğin; на лъжеца къщата му изгоряла, никои не повярвал 'yalancının evi yanmış, hiç kimse ona inanmamış' yüklem görevindedir. Ev yanmıştır, eylem gerçekleşmiştir.*

Yazım kuralları açısından bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiillerinin biçimlendirilmesinde en yaygın hatalar, *değişen /я/ ünlüsünü çokluk biçimde /e/ ünlüsüne dönüştürmemek*, belirlilik morfemlerinin söz konusu sıfat-fiilin üstlendiği göreve göre kullanılması ya da kullanılmaması ve *не* olumsuzluk bölümcüğünün söz konusu sıfat-fiilde üstlendiği göreve göre ayrı ya da birleşik yazılmasından oluşmaktadır. Bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilleri, tanımlama görevi üstlendiğinde *не* olumsuzluk bölümcüğü *birleşik* yazılır. Örneğin; зря 'olgunlaşmak, olmak (meyve, bitki için)' I. Çekim, çifti olmayan bitmemiş görünüşte → зрях 'olgunlaştım' bitmiş geçmiş zaman → зрял 'olgunlaşmış, olmuş' bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili → зре^дият (eril, tekil, özne) → незрял (tekil) / незрели (çoğul). Belirlilik morfemi ile kullanılmış ve *не* olumsuzluk bölümcüğü *birleşik* yazılmışsa, söz konusu sıfat-fiil *tanımlama* görevindedir. Aksi takdirde, söz konusu sıfat-fiil *yüklem* görevinde ise, belirlilik morfemi kullanılmaz ve *не* olumsuzluk bölümcüğü *ayrı* yazılır.

- Bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili: Eski Bulgarca'da bulunmamaktadır. Bulgarcanın fiil sistemine sonradan dâhil olmuştur. Bu biçimin Türkçenin etkisi altında duyulan (öğrenilen) fiil kipi ile bağlantılı olarak şekillendiği belirtilmektedir (Stoyanov, 1977, s. 414). Oluşumlarında, fiiller bitmemiş geçmiş zamanda birinci teklik şahsa (аз / ben) göre çekimlenir ve geçmiş zaman ekinin [-x] yerine [-л] eki getirilmektedir. Bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili Türkçede şimdiki / geniş zamanın rivayetidir (-yormuş, -armış, -ermiş).

Örneğin; пиша 'yazmak' I. Çekim, çifti olmayan bitmemiş görünüşte → пишех 'yazıyordum, yazardım' bitmemiş geçmiş zaman → пишел 'yazıyormuş, yazarmış' bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili; кажа 'söylemek' I. Çekim, çifti olan (казвам) bitmiş görünüşte → кажех 'söylüyordum, söyledim' bitmemiş geçmiş zaman → казал 'söylüyormüş, söylemiş' bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili.

Fiil çiftlerinin bitmemiş ya da bitmiş görünüşünden oluştuğu gibi, çifti olmayan bitmemiş görünüşteki fiillerden de oluşabilmektedir. Fakat, gerek temelde bitmiş görünüşteki fiile süreklilik kazandırarak fiilin ana yapısına ters olması, gerekse bitmemiş görünüşteki fiillerde hem bitmiş / bitmemiş geçmiş zamanlar hem de bu tarz doğrultusunda oluşan sıfat-fiiller arasında biçimsel ayrımın ortadan kalkması sorun yarattığından; özellikle, çifti olan fiillerde bitmemiş görünüşten oluşması makuldür.

Bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilini oluşturmak için kullanılan [-л] eki teklik / çokluk göz önünde bulundurularak ve gramatik cinsiyet

kategorisine uygun getirilir. Örneğin; *пишел* (eril), *пишела* (dişil), *пишело* (orta), *пишели* (çoğul); *говорел* (eril), *говорела* (dişil), *говорело* (orta), *говорели* (çoğul); *слушал* (eril), *слушала* (dişil), *слушало* (orta), *слушали* (çoğul). Görüldüğü üzere, *слушам* ‘dinlemek’ anlamına gelen fiil III. çekimdedir ve bitmiş / bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiillerinde biçimlenmesi aynıdır. Bu fiil, ikinci teklik şahıs (ти / sen) ve üçüncü teklik şahısta (той, тя, то / o) bitmiş geçmiş zamanda ‘*слуша*’ bitmemiş geçmiş zamanda ‘*слушаше*’ olması dışında, geriye kalan şahıs zamirlerinde iki geçmiş zamanda da aynı biçimlenmektedir. III. çekimli fiillerin tamamında, I. çekimli (умра ‘ölmek’) ve II. çekimli (мълча ‘susmak’) fiillerde daha dar alanda aynı biçimlenme sorunuyla karşılaşmaktadır.

Bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilleri, isme yönelik tanımlama görevi üstlenmediklerinden, belirlilik morfemleriyle kullanılmazlar. Bu özellikleriyle diğer sıfat-fiil türlerinden ayrılmaktadırlar. Bu tarzdaki sıfat-fiiller *sadecce* yüklem görevindedir.

Örn: (13) той всяко лято живеел на село (Paşov, 1999, s. 202)

O, her yaz köyde yaşıyormuş / yaşarmış

Yukarıdaki örnekte görüldüğü üzere, bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili yüklem görevindedir. Geniş zamanda gerçekleşen eylem rivayet biçiminde anlatılmaktadır. Biçimlenme şöyle gerçekleşmiştir: Живея ‘yaşamak’ I. Çekim, çifti olmayan bitmemiş görünüşte → живеех ‘yaşıyordum, yaşardım’ bitmemiş geçmiş zaman → живеел ‘yaşıyormuş, yaşarmış’ bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili.

Bu oluşumda da ses değişimleri meydana gelir. Teklikte [-л] eki öncesinde /я/ ünlüsü bulunuyorsa (bu aynı zamanda *değişen* /я/ ünlüsüdür); çoklukta söz konusu /я/ ünlüsü, /e/ ünlüsüne dönüşmektedir. Örneğin; четял ‘okuyormuş, okurmuş’ (eril), четяла (dişil), четяло (orta), четели (çoğul).

Yazım kuralları açısından bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiillerinin biçimlendirilmesinde dikkat edilecek husus, *не* olumsuzluk bölümcüğünün ayrı yazılmasıdır. Fakat, bazı durumlarda *не* olumsuzluk bölümcüğü fiil ile birleşmiş ve kalıplaşmış, söz konusu bölümcük olmadan fiilin olumlu kullanımının olmadığı durumlarda; bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilinin biçimlendirilmesinde, *не* olumsuzluk bölümcüğü *birleşik* yazılır. Örneğin; ненавиждам ‘nefret etmek’ → ненавиждал ‘nefret ediyormuş / edermiş’ (Stoyanov, 1977, s. 415).

• Geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili: Eski Bulgarca döneminde oldukça geniş bir kullanım alanına sahip çok eski bir fiil biçimidir (Paşov, 1999, s. 203). Geçmiş zaman edilgen sıfat-fiilini diğer sıfat-fiil türleri ile karşılaştırdığımızda, sıfatların kullanımına anlam açısından en yakın sıfat-fiil türüdür (Paşov, 1999, s. 205). Geçmiş zaman edilgen sıfat-fiilleri, bitmiş geçmiş zamana göre biçimlenirler. Geçmiş zaman ekinin [-x] yerine [-н] veya [-т] ekleri getirilmektedir. Aşağıdaki *Tablo 3*'ü inceleyelim.

Geçmiş Zaman Edilgen Sıfat-Fiili	Bitmiş Geçmiş Zaman	Такı
-н, -на, -но, -ни	-ох	-ен
	-кох	-чен
	-ах	-ан
	-ях	-ян
	-их (2. Çekim)	-ен
-т, -та, -то, -ти	-нах	-нат
	-ех	-ет
	-ух	-ут
	-их (1. Çekim)	-ит

Tablo 3: Geçmiş zaman edilgen sıfat-fiilinde eklerin biçimlenmesi

Örneğin; пека 'pişirmek' I. Çekim, çifti olmayan bitmemiş görünüşte → пекох 'pişirdim' bitmiş geçmiş zaman → печен 'pişirilmiş' geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili; говоря 'konuşmak' II. Çekim, çifti olmayan bitmemiş görünüşte → говорих 'konuştum' bitmiş geçmiş zaman (bu fiil şimdiki zamanda II. çekimdedir, bu yüzden [-т] eki ve varyantları olamaz) → говорен 'konuşulmuş' geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili; взема 'almak, kabul etmek' I. Çekim, çifti olan (вземам / взимам) bitmiş görünüşte → взех 'aldım, kabul ettim' bitmiş geçmiş zaman → взет 'alınmış, kabul edilmiş' geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili.

Geçmiş zaman edilgen sıfat-fiilini oluşturmak için kullanılan [-н] veya [-т] ekleri teklik / çokluk göz önünde bulundurularak ve gramatik cinsiyet kategorisine uygun getirilir. Örneğin; печен (eril), печена (dişil), печено (orta), печени (çoğul); взет (eril), взета (dişil), взето (orta), взети (çoğul).

Geçmiş zaman edilgen sıfat-fiilleri, başka bir yarıya ya da öğeye gerek duymadan isme paralel şekillenerek, bağımsız kullanım oluşturabilmektedir. Örneğin; укрити пари 'saklı paralar'; отворена врата 'açık kapı'. Oluşumları şöyle sıralanır: Укрія 'saklamak, gizlemek' I. Çekim → укрих 'sakladım, gizledim' bitmiş geçmiş zaman → укрит geçmiş zaman

edilgen sıfat-fiili (bu fiil şimdiki zamanda I. çekimdedir, bu yüzden [-н] eki ve varyantları olamaz) → nitelediği ismin teklik / çokluk açısından değerlendirilmesi (пари 'paralar' çoğul); отворя 'açmak' II. Çekim → отвориx 'açtım' bitmiş geçmiş zaman → отворен geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili (bu fiil şimdiki zamanda II. çekimdedir, bu yüzden [-т] eki ve varyantları olamaz) → nitelediği ismin teklik / çokluk açısından değerlendirilmesi (врата 'kapı' tekil) → tekil biçimde gramatik cinsiyet kategorisi açısından uyum (врата dişil).

Geçmiş zaman edilgen sıfat-fiilleri, isme yönelik *tanımlama* görevi üstlendiklerinde belirlilik morfemi alabilirler. Örneğin; печения (eril, tekil, tamamlık), печеният (eril, tekil, özne), печената (dişil, tekil), печеното (orta, tekil), печените (çoğul) → (söz konusu olan (belli) pişirilmiş); взетия (eril, tekil, tamamlık), взетият (eril, tekil, özne), взетата (dişil, tekil), взетото (orta, tekil), взетите (çoğul) → (söz konusu olan (belli) alınmış, kabul edilmiş). Bu oluşumda ses değişimleri meydana gelir. Bitmiş geçmiş zamanda fiilin tabanında /я/ ünlüsü bulunuyorsa (bu aynı zamanda *değişen* /я/ ünlüsüdür); çoklukta söz konusu /я/ ünlüsü, /е/ ünlüsüne dönüşmektedir. Örneğin; живян 'yaşanmış' (eril), живяна (dişil), живяно (orta), живени (çoğul). Bu tarzdaki sıfat-fiillerde belirlilik morfemlerini aldıklarında, bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilinde olduğu gibi, ses değişimleri meydana gelmez. Geçmiş zaman edilgen sıfat-fiilinde ses değişimleri teklik / çokluk açısından meydana gelmektedir. Örneğin; пея 'şarkı söylemek' I. Çekim, → пях 'şarkı söyledim' bitmiş geçmiş zaman → пян / пят (Bulgarcada şimdiki zamanda sonu -ея ile biten fiillerden bazılarında her iki ek de kullanılabilir) 'şarkı söylenilmiş, söylenmiş' geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili (tekil) → пени / пети geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili (çoğul) → пания(т) / пятия(т) geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili (söz konusu olan (belli) → пял 'şarkı söylemiş' bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili (tekil) → пели bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili (çoğul) → пелия(т) bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili (söz konusu olan (belli); живея 'yaşamak' I. Çekim, → живях 'yaşadım' bitmiş geçmiş zaman → живян 'yaşanılmış, yaşanmış' geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili (tekil) → живени geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili (çoğul) → живения(т) geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili (söz konusu olan (belli) → живял 'yaşamış' bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili (tekil) → живели bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili (çoğul) → живелия(т) bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili (söz konusu olan (belli)).

Geçmiş zaman edilgen sıfat-fiilleri, edilgen çatılı fiilin oluşumunda *yüklem* görevi üstlenebilir. Bu görev için, zamana uygun yardımcı fiile ihtiyaç duyulduğundan bağımlı kullanım oluşturmaktadır.

Örn: (14) тази работа беше укрита от мене
Bu iş benden gizlendi

Yukarıdaki örnekte, geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili (укрита) geçmiş zaman yardımcı fiili (беше) ile kullanılmıştır. Söz konusu sıfat-fiil, biçimlenme açısından aynı aşamalardan geçmiş ve zamana gönderme yapmak için yardımcı fiile ihtiyaç duyulmuştur.

Yazım kuralları açısından geçmiş zaman edilgen sıfat-fiillerinin biçimlendirilmesinde dikkat edilecek husus, *не* olumsuzluk bölümcüğünün *birleşik* yazılmasıdır. Örneğin; **нечетен** 'okunmamış'; **неписан** 'yazılmamış'; **незасегнат** 'dokunulmamış'.

Eski Bulgarcada var olan, lakin zamanla kaybolan eski sıfat-fiil türünün izleri Modern Bulgar Edebî Dilinde görülmektedir (Barbolova, 1997, s. 176). Bu türün adı şimdiki zaman edilgen sıfat-fiilidir (сегашно страдателно причастие). Bu türdeki sıfat-fiiller *-ви, -им, -аем, -уем* son ekleriyle oluşmaktadır. Modern Bulgarcada tam eş değeri olmasa da, bitmemiş görünüşteki fiillerden oluşarak, geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili şimdiki zaman edilgen sıfat-fiilinin yerini almıştır (Barbolova, 1997, s. 177). Örneğin; **бивши** 'eski, bir zamanki'; **печеливши** 'kazanmış'; **търпим** 'dayanılabilir'; **разбираем** 'anlaşılır, anlaşılabilir'; **наказуем** 'cezalandırılabilir'. Modern Bulgar Edebî Dilinde şimdiki zaman edilgen sıfat-fiilinin olumsuz biçimleri çok yaygın kullanılmaktadır: Örneğin; **неуморим** 'yorulmak bilmeyen, yorulmaz'; **неуязвим** 'yara almaz'; **неутешим** 'teselli edilemez'; **неутолим** 'teskin edilemez'.

Sonuç

Bulgarcada sıfatlar, isimlerin özelliklerine göre biçimlenmektedir. Sıfatın biçimlenmesinde öncelik ismin teklik ya da çokluk tespitinin yapılmasıdır. İsmi çokluk olduğu biçimde sıfat tek bir biçimde çoğullaşmaktadır. İsmi teklik biçiminde ise, gramatik cinsiyet kategorisi devreye girmektedir. Sıfat, ismin gramatik cinsiyet kategorisine göre biçimlenmektedir. Böylece, tek başlarına kullanılmayan sıfatlar, isimle birlikte kullanıldıklarında ismin biçimine tam anlamıyla uyum göstermektedir.

Sıfatlardaki değişimlerin kontrol edilmesinde üç gramatik kategori rol oynamaktadır. Bu kategori teklik / çokluk, cinsiyet ve tanımlanma; yani belirlilik morfemi almak olarak sıralanır.

Türkçe ile Bulgarcadaki sıfatları karşılaştırdığımızda, Türkçede sıfatların nitelik ve belirtme sıfatları olmak üzere iki gruba ayrıldığını görmekteyiz. Nitelik sıfatları türlü dış ve iç özellikleri bildirir; belirtme sıfatları ise ismin işaret etme, sayı ya da miktarını göstermektedir (Korkmaz, 2014, s. 356 ve 375). Türkçede sayı bildiren sözcükler ismin önünde olduklarından sıfat görevi yüklenmiş olurlar ve sıfat morfolojisi kapsamındadır (Korkmaz, 2014, s. 274). Bulgarcada ise sayılar ayrı bir morfolojik konudur. Bulgarcada ise sıfatların nitelik ve bağıntılı sıfatlar olmak üzere iki gruba ayrıldığını görmekteyiz. İki dildeki bu ayrılık biçimlenmede de söz konusudur. Türkçede çoğul ismi niteleyen ya da belirten sıfatlar teklik biçimde kullanılmaktadır. Bulgarcada ise ismin çoğul olması sıfatı da çoğul kılmaktadır.

Bulgarcada sıfatlar ve zarflar biçimlenmede birbirine benzer olduğundan tespit edilmeleri ya da tanımlanmaları zorluk taşıyabilir. Bu zorluk, sıfatın isimle, zarfların eylemle bütünleşmesi ile aşılabilmektedir.

Sıfatların son eklere göre biçimsel ya da nitelikleri, belirtileri, değerleri açısından anlamsal olarak tasnif etmek Bulgarcada sıfatların öğrenilmesini oldukça kolaylaştıracaktır. Bulgarcada gramer şekilleri oluşturan bölümcükler ya da edatlar aracılığıyla varlıklar birbirleriyle karşılaştırılabilmektedir. Bu karşılaştırmada, pozitif ya da negatif farklı ya da stabil değerler saptanabilecektir. Farklılığın derecesi üstünlük taşıdığında, sonrası mevcut olduğundan değişime açıktır. Farklılığın derecesinin üstü olmadığında, sonrası mevcut değildir ve bu yüzden de değişime kapalıdır.

Bulgarcada isimleri tanımlamak için kullanılan belirlilik morfemleri sıfatları tanımlamak için de kullanılmaktadır. İsimdeki belirlilik morfemi sıfatın kullanılmasıyla, sığata geçmektedir. Hem isimde hem de sıfatta belirlilik morfemi kullanılmaz.

Bulgarcada çekimsiz eylemlerin biçimlenmesinde görünüş sınırlandırıcıdır. Söz konusu biçimlenmede, fiilin merkezdeki şimdiki zamanda elde ettiği çekim de belirleyici konumdadır. Çekimsiz eylemlerin alt kategorisini oluşturan sıfat-fiiller, sıfatlarda olduğu gibi, teklik / çokluk ve gramatik cinsiyet kategorisine göre oluşmaktadır. Belirlilik morfemleri sıfat-fiillerde (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili hariç) de kullanılmaktadır. Bulgarcada sıfat-fiillerin üstlendikleri görevler, ses değişimleri, yazım kuralları açısından ortak noktalar mevcuttur. Şöyle ki, bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili ve geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili ismi

tanımlayabilir ya da yüklem görevinde olabilir. Tanımlama görevlerinde belirlilik morfemlerini alabilirler ve *ne* olumsuzluk bölümcüsü bu türdeki sıfat-fiillere *birleşik* yazılır. Yüklem görevlerinde belirlilik morfemlerini alamaz ve *ne* olumsuzluk bölümcüsü bu türdeki sıfat-fiillere *ayrı* yazılır. Söz konusu sıfat-fiillerde ses değişimleri gözlemlenmektedir.

Bulgarcada bir diğer sıfat-fiil türü olan, bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili yüklem görevindedir. Bu nedenle de, belirlilik morfemleri ile kullanılmaz. Görüldüğü üzere, Bulgarcadaki oluşumlar birbirine sistemli bir biçimde bağlıdır. Bu türdeki sıfat-fiilde *ne* olumsuzluk bölümcüsü *ayrı* yazılır ve ses değişimleri gözlemlenmektedir. Şimdiki zaman etken sıfat-fiili kullanıldığında isim genişleme göstermektedir. Bu türdeki sıfat-fiiller tanımlama görevinde olduklarından, belirlilik morfemlerini alabilirler ve *ne* olumsuzluk bölümcüsü bu türdeki sıfat-fiillere *birleşik* yazılır. Söz konusu sıfat-fiilde ses değişimleri gözlemlenmez.

Bulgarcada teklik / çokluk, gramatik cinsiyet kategorisi ve belirlilik morfemleri öğrenilmeden sıfatlar biçimlendirilemez. Bu konuların öğrenilmesi isim morfolojik alanı kapsamındadır. Sıfat-fiillerin öğrenilmesi de fiil morfolojik alanı kapsamındadır. Bu üç morfolojik alana ister gramatik açıdan bakalım, ister pedagojik açıdan bakalım birbirine sıkı sıkıya bağlı olduklarını görmekteyiz.

Kaynakça

- Barbolova, Z. (1997). *Sivremenen Bilgarski Ezik- Morfologiya*. Sofya.
- Boyaciev, T., Kutsarov, İ. ve Pençev, Y. (1999). *Sivremenen Bilgarski Ezik*. Sofya: İzdatelska Kışta 'Petır Beron'.
- Cömertel, S. (2018). *Bulgarca Fiillerin Çekim Sistemi*. Edirne: Ceren Yayıncılık.
- Gencan, T. N. (2007). *Dilbilgisi*. Ankara: Tek Ağaç Eylül Yayıncılık.
- Karaağaç, G. (2013). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi* (4. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Paşov, P. (1999). *Bilgarska Gramatika*. Plovdiv: İzdatelska Kışta 'Hermes'.
- Paşova, M. (2014). *Gramatika na Sivremenniya Bilgarski Ezik*. Sofya: İzdatelstvo 'İztok-Zapad'.
- Pelin, E. (1965). *Razkazi / Silza Mladenova*. Sofya: Bilgarski Pisatel.
- Pelin, E. (2003). *Bir Türk Kadını Uğruna* (T. Acaroğlu, Çev.). İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

- Petrova, S., Tsankova, P., Kurteva, E., Tomova, K. ve İliev, İ. (2004). *Uçete Bilgarski Ezik (Nivo 1) Sofiyski Universitet 'Sv. Kliment Ohridski' Departament za Ezikovo Obuçenie -(İÇS)*. Sofya: İzdatelstvo 'D-r İvan Bogorov'.
- Stambolieva, M. (2008). *Building up Aspect: A Study of Aspect and Related Categories in Bulgarian, with Parallels in English and French (Contemporary Studies in Descriptive Linguistics)*. Peter Lang AG-International Academic Publishers.
- Stoyanov, S. (1977). *Gramatika na Bilgarskiya Knijoven Ezik - Fonetika i Morfolojiya (2. Baskı)*. Sofya: İzdatelstvo Nauka i İzkustvo.
- Süleymanoğlu Yenisoy, H. M., Süleymanoğlu, E. (2014). *Modern Bulgar Dili (1. Baskı)*. Ankara: Hatiboğlu Basım ve Yayım San. Tic. Ltd. Şti.

**РУССКИЙ СТАМБУЛ В КНИГЕ П.А. ПАВЛЕНКО «СТАМБУЛ
И ТУРЦИЯ»**

Гульнара АЛТЫНБАЕВА*

В статье представлен образ Стамбула глазами русского писателя и журналиста П. А. Павленко. Внимание обращено на «русский взгляд» на турецкую действительность начала XX века. Приводятся ценные для понимания Стамбульского текста русской литературы наблюдения писателя, который описывает город 1920–х годов, отталкиваясь от образа Стамбула, предложенного русским путешественником в книгах Ивана Бунина и Карла Бедекера. Автор разрушает шаблоны предшественников и увлекает «экзотикой» настоящей жизни Востока.

Anahtar Kelimeler: П. Павленко, Русский Стамбул, Стамбульский текст, русско-турецкие культурные связи

**RUSSIAN ISTANBUL
IN THE P. PAVLENKO'S "ISTANBUL AND TURKEY"**

ABSTRACT: The article introduces the Russian writer and journalist P. Pavlenko's view on Istanbul. The article analyzes the "Russian view" on the early twentieth century Turkish reality. The author's observations, which are valuable for understanding the Istanbul text of Russian literature, are described as being started from creating the image of Istanbul of the 1920s proposed to Russian travelers in the

---

* Доцент, ФГБОУ ВО «Саратовский национальный исследовательский государственный университет имени Н.Г. Чернышевского» (г. Саратов, Россия), кафедра русской и зарубежной литературы Института филологии и журналистики, кандидат филологических наук, gulnarama@gmail.com ORCID 0000-0001-5168-7138

books by I. Bunin and K. Baedeker. The author destroys the stereotypes of predecessors and fascinates the readers with the "exotic" real life of the East.

Keywords: P. Pavlenko, Russian Istanbul, Istanbul's literary text, Russian-Turkish cultural relations.

В последнее время в исследовательской среде стали активно разрабатывать идеи о различных типах локального текста по аналогии с уже закрепившимся Петербургским текстом русской литературы. Речь идет о Московском тексте, Ташкентском тексте, Парижском тексте, Берлинском тексте и др. На наш взгляд, есть все основания говорить и о Стамбульском тексте русской литературы. К этой идее подтолкнули нас книга Н. Командоровой «Русский Стамбул» и сборник «Русский исход».

Русский читатель знает о Турции благодаря творчеству целого ряда русских деятелей культуры и дипломатов, побывавших в разное время в этой стране и описавших ее красоту и своеобразие, представивших свой взгляд на турецкую реальность. Это «Записки простодушного» А. Аверченко, «Путешествие в Стамбул» И. Бродского, «Тень птицы» И. Бунина, «Дневники» А. Вертинского, «Линия дружбы. Рассказы о Турции» А. Глебова, «Африканский дневник» Н. Гумилева, «Лето в Ангоре» Е. Лансере, «Стамбул. Анкара. Измир» Л. Никулина, «Пространство Эвклида» К. Петрова-Водкина, «В стране уходящего Ислама» Л. Сейфуллиной и другие. Среди авторов, чьи книги о Турции заслуживают внимания, – Петр Андреевич Павленко.

Именно первые литературные опыты П. Павленко (1899–1951), классика советской литературы, связаны с Турцией. Сам писатель так говорит об этом в «Автобиографии»: «Три года, с 1924 по 1927, провел в Турции в качестве работника советского торгпредства, не оставляя

сотрудничества в "Заре Востока" и "Одесских известиях"". На материале турецких впечатлений написаны первые рассказы и книга очерков "Стамбул и Турция"». Всего перу П. Павленко принадлежат 34 рассказа о Турции и одна статья «Турецкая художественная литература после двух революций», опубликованная в журнале «Печать и революция» (1928. № 4).

Образ Стамбула и его достопримечательностей, представленный в сборнике рассказов П. Павленко «Стамбул и Турция», современниками был назван «экзотическим». В 11-томной «Литературной энциклопедии» 1929–1934 гг. (ред. А. В. Луначарский) есть такая характеристика: «Смакование экзотики, традиционный ориентализм в описании старого Востока, хотя и облеченный в иронию, отвлекли Павленко от социально-политической обстановки современного Востока – от крупнейших сдвигов кемалистской Турции, от ее мощного национально-освободительного движения. Экзотика Босфора, Золотого рога, древние мечети, Киатхане – этот старый "Турецкий Версаль", "развратник и лицедей – Стамбул – комиссионер и гид" – вот Турция "Азиатских рассказов"». Как мы понимаем, то, что могло бы стать особенностью стиля Павленко, под влиянием законов советского искусства было писателем искоренено. Но именно тот «экзотический» взгляд на город, страну, по нашему мнению, – самый интересный, настоящий, внеидеологический.

В ходе исследования образа Стамбула в прозе П. А. Павленко возникла необходимость специального рассмотрения образа русского Стамбула 1920–х гг. Результаты исследования представлены в данной статье.

На протяжении всей книги «Стамбул и Турция» рассказчик, с одной стороны, разочарован в описаниях парадного Стамбула, которые предлагали читателю бывавшие здесь до этого русские и иностранцы: «Когда впервые подъезжаешь к Стамбулу с северной стороны Босфора,

от Черного моря, – замечаешь в себе резкое разочарование. После экзотических описаний города, сделанных и Теофилом Готье, и Элизе Реклю, и Фаррером, и нашим Буниным, хочется видеть нечто особенно поражающее разум, нечто не похожее на обыденность. Хочется видеть не просто минареты, а целый лес минаретов. Не обычное зарево заката, а такое, как в аравийских и африканских песнях, кипящее золотом небо и симфонию розовых и голубых шелков, благоухающих амброй и миррой. Хочется видеть не просто город, а биржу культур, паноптикум многих цивилизаций, ибо все народы оставили следы своего пребывания на этой узкой полоске земли, где завязаны в мертвый узел столбовые дороги мира. И видишь буднично-обычный город, эту Гоморру сегодняшних дней, где турки-полуевропейцы и европейцы-полуосманы сообща делают шумную жизнь, в одинаковой мере далекую как от классической старины восточных идиллий, так и от новизны сегодняшнего свежего дня» (9), «Мрамор дворцов не купает ступеней своих в волнах Босфора, как уверяли нас Фаррер и особенно Бунин» (10). С другой стороны, автор, а за ним и читатель очарованы экзотикой живого города, о чем никто до Павленко не писал. «Глаз россиянина радуют»: «Вы осознаете себя в городе из не очень богатых фантастикой сновидений, в городе, улицы которого – простая крошка из улиц старого Тифлиса с его коврами, шашками, серебром и татарскими харчевнями на Майдане и улиц громокипящей довоенной Одессы» (15).

Очень хорошо чувствуется, что Павленко – русский человек.

Во-первых, на страницах его рассказов мы постоянно замечаем русских людей, живущих в Стамбуле.

«Из ресторана "Карпыч" русский язык звучит на добрую половину Гран-рю де-Пера, до маленькой темной улочки Панайя-Сокак, откуда начинается застолье новых русских групп, базирующихся на ресторан одесского баловня Сашки Пурица "Тюркуаз" и кавказский кабачок

Тиграна, скромно именующийся "О бон гу". Русские разделили Перу на княжества и княжат и владеют ею. Русский язык, преобладающий даже в нерусских областях Перы, сиротливо вклинившихся в славяно-одесскую равнину, слышен и в шантане Максима и в барах на рю Кабристан, и в веселых домах на рю Венедик, гнилой речушкой мелких кофеенок и подозрительных лавочек впадающих в Гран-рю де-Пера, как раз напротив рю де-Полонь – улицы французского посольства» (15-16).

Во-вторых, тексты «Стамбула и Турции», на наш взгляд, соответствуют русскому травелогу или путевому очерку. Сам жанр травелога долгое время изучался только применительно к литературе сентиментализма, повествование о путешествии в которой занимает важное место. Современные слависты (напр., П. Вайль, В.-С. Киссель, Е. Пономарев, Г. Тиме и др.) показали и востребованность травелогов, и их неотъемлемое присутствие в русской литературе XX века, времени активного расширения границ и пределов. Вот и Стамбул в книге П. А. Павленко настойчиво показан глазами русского интеллигента с претензией на философа и историка, имеющего определенный жизненный опыт, воспринимающего все в сравнении с российским, причем преимущественно в пользу последнего. При этом автор не во всем тут последователен. Так, приехав, П. Павленко не нашел того, что ему было заочно предложено полюбившимся Буниным (сборник «Тень птицы»), поэтому с помощью друга и местного гида Сулейман-бея он обращает внимание своего читателя на важнейшие нешаблонные, нетуристические места и детали города, чтобы другие туристы не прошли мимо и «свежими глазами» сами убедились в красоте настоящего Стамбула. То есть автор «разоблачает» популярные тексты о Стамбуле, которые мог прочесть русский человек рубежа XIX – XX вв., отправляющийся на Восток. Описания Ивана Бунина в трактовке Павленко, к сожалению, подобны описаниям из путеводителя Карла

Бедекера «Константинополь и Малая Азия. Путеводитель с картами»: «Бедекер стоит недорого, в Бедекере около двухсот страниц убористого шрифта, и любознательный путешественник выбирает из него места особой, хрестоматийной значимости» (18), «хороший гид должен отталкиваться от Бедекера, как от трамплина» (35).

В-третьих, «русскость» рассказчика проскальзывает невольно то в поиске в современном Стамбуле признаков древнего христианского города Византия/Константинополя, то в сопоставлении повседневной турецкой жизни с русской и в сравнениях ожидаемого с действительным. Подобное читаем не только у Павленко, но и у Аверченко, Бунина, Гумилева, Мандельштама, Сейфуллиной.

«Стамбул — пейзаж, Стамбул — экзотика, и наряду с этим ни одного исторического имени, как будто камни старых мечетей да развалины византийских дворцов были его единственными обитателями» (6); «Стамбул – город, лежащий на месте древней Византии. Пера – пригород Византии, – выросшая на развалинах генуэзских колоний, и напротив них через Босфор, в Азии – Скутари. Эти три квартала, в каждом из которых по триста тысяч человек коренного населения, составляют Константинополь. Революция, в числе прочих вещей, изменила и имя города, и вместо греческого присвоила ему имя турецкого (и древнейшего кстати) квартала» (11-12); «Даже при особом усердии это обычно занимает немного времени и через три-четыре дня старье Византии и Стамбула кажется узнанным до границ и разгаданным полностью» (19).

Автор постоянно думает о своем русском читателе, которому предстоит впервые познакомиться со Стамбулом и Турцией, стремится аутентичнее рассказать про турецкий мир. Это проявляется в постоянных сравнениях турецких реалий и

исторических личностей с русскими аналогами. Район Стамбул – «здешнее Замоскворечье» (11), Фехим – «турецкий Распутин» (32), Суад-Дервиш «манерой письма своего она напоминает отчасти нашего покойного Л. Андреева» (93), «турецкими великороссами хотели быть и были одни стамбулиторы» (162) и др. Представляя турецких писателей, сравнивает их с русскими писателями и даже ищет признаки влияния русских на турок. Даны образы таких молодых турецких писателей, как Риза-Тефик («сыграл совершенно исключительную роль в эпоху, предшествовавшую последней, кемалистской революции. Его влияние на умы можно внешне сравнить с влиянием на русское общество Льва Толстого» (85)), Рефик-Халид («которого русские мусульмане в свое время сравнивали то с Чеховым, за мягкость и сердечность красок, за особенную душевность языка, то с Горьким, за уклон в сторону демократических тем, за любовь к низинам быта, впервые им показанных» (84)), Суад-Дервиш («Манерой письма своего она напоминает отчасти нашего покойного Л. Андреева, с той лишь разницей, что она гораздо ближе, чем Андреев, стоит к литературе социальной и глубже погружается в натурализм, хотя бы он и был временами окрашен пессимистическими настроениями» (93)), «Она знакомится с Достоевским, Андреевым, Горьким, потом с книгами молодых – Замятина, Вс. Иванова, Лидина, Пильняка. Несомненно, под влиянием прочитанного, она начинает новый роман из жизни турецкой женщины сегодняшнего дня» (95)).

Чаще всего найденные примеры влияния русских на жизнь турок не удовлетворяют Павленко: «Наивны те, кто хоть раз возрадуется этому влиянию русских людей в жизни Турции. Говорить о русификации могут, конечно, многие, ибо национальная гордость чувство столь же свойственное большинству обывателей, как, скажем, икота – досыта наевшемуся дикарю. Но я не радуюсь. <...> В истории наших взаимоотношений с кемалийской Турцией эмигрантская пропаганда

российского величия и российской мудрости скажется как препятствие, а не как помощь» (236), «Русский грузчик, который работает по двенадцати часов в сутки на пристанях Золотого Рога, не утверждает никакого русского влияния. Портной "Емтов и Сын", чьи пиджаки дерзновенно разгуливают по Большой улице Пера, тоже, извините меня за упрямство, не утверждает русского влияния. Точно так же и университетский библиотекарь, и полицейский филер, и галатский меняла. Одни рекомендуют себя подлецами, другие, что, впрочем, значительно реже, хорошими работниками. Одни учат сноровке и сметливости, другие являются живыми примерами опроченства и моральной распушенности» (235-236).

Еще одним признаком «русского взгляда» на Стамбул является язык повествователя. Рассказчик – «любопытный русский», который только начинает узнавать турецкий язык, гуляя по городу и слушая разговоры, поэтому и в речи его встречаются транслитерированные тюркизмы, порой произносимые так, как воспринял их на слух: например, Брусса – вместо Бурса, Ангара – вместо Анкары, Ильдыз – вместе Йылдыз, Кадикей – вместо Кадыкей, Фундукли – вместе Фындыклы, Ортогрул – вместо Эртугрул, Анатоли – вместо Анадолу, Скутар – вместо Ускудар, Топкапу – вместо Топкапы, Юсек-Калдрым – вместе Юсек-Калдрым, Балыккисире – вместо Балыкесир, буюк мезеристан – вместо буюк мезаристан, Гайдар Паши – вместо Хайдар-паша, Ортогрул Мухсин – вместо Эртугрул Мухсин и др. Можно даже составить словарь тюркизмов и турецких словоупотреблений, встречающихся в книге «Стамбул и Турция». Вот некоторые примеры:

Беш лира (*тур.* – Beş lira – «пять лир») – («Беш лира, – говорит она всем нам и показывает на себя. Негритянка оттаскивает ее от барьера и пробует увести, уговаривая по-немецки. Анни защищается упрямо. Ни вчера, ни сегодня меня никто не позвал, – говорит она. Что же я пошлю

мальчику? Я не посылала еще с Афин. И опять она говорит нам: *Беш лира!*» (136)).

Джами (*тур.* – *Samî* – «мечеть») – (Фатих-джами, Кахрие-джами, Баязит-джами).

Каиджи (*тур.* – *Kaуkçî* – «лодочник») («Женщина на каике безразлично рассматривает Анни и оглядывает мужчин. Пятеро из лодочников складываются по лире и бросают между собой жребий. Счастливец, молодой *каиджи*, в пестром кэпи и в рубаше, болтающейся на его теле, как на эбеновой статуе, высаживает товарища в наш каик и подплывает к лесенке мола. Анни, поддерживаемая негритьянкой, спускается в лодку. Двумя ударами весел *каиджи* бросает каик в темноту свай под деревянным настилом пристаньки» (136)).

Кафеджи (*тур.* – *Kahvesî* – «разносчик/продавец кофе») («Очень часто, но теперь больше только в провинции, *кафеджи* и цырульник – одно лицо» (28), «Я вижу, что кофе пили так же, как и теперь его пьют, и что *кафеджи* за четыреста лет нисколько не изменили своих мангалов» (246)).

Саол (*тур.* – *Sağ ol* – форма благодарности в обращении) («*Саол* говорит он, улыбаясь» (137)).

Сокак (*тур.* – *Sokak* – «улица») («Панайя-сокак» (15), «Мехтаб-сокак» (82)).

Сууджи (*тур.* – *Sucu* – «разносчик/продавец воды») («*сууджи* – продавцов воды, примененные как реклама, и действующие, наоборот, как возбудители водобоязни, щелканье извозчичьих бичей и крики хаммалов, вместе с запахом чеснока, пота, духов и помоев настолько забивают сознание, что глаза не успевают ничего видеть, сознание не ухитряется ничего запечатлеть» (14)).

Чайчи (*тур.* – *Çауsî* – «разносчик/продавец чая») («Бродячий *чайчи* прыгает с мола в ближайший каик и из него оделяет всех нас чаем» (132)).

Шайтан (*тур.* – Şeytan – «шайтан, черт») («Это не наши женщины, не турчанки. *Шайтан* их носит по чужим краям» (135)).

Эски (*тур.* – Eski – «старый») («Стамбул – квартал теперь называют старым городом – *Эски-Стамбулом*» (12)).

В итоге можно сказать, что перед читателем книги рассказов П. А. Павленко «Стамбул и Турция» предстает неоднозначное восприятие Стамбула и турецкой жизни: и восхищение, и удивление, и неприятие, и попытка понять и принять Восток, т.к. есть в нем что-то родное, русское. Думается, при сопоставлении этих примеров с примерами из текстов других русских публицистов этого времени, писавших о Стамбуле и Турции, а также соотнесение их со взглядом турецких писателей на русских стамбулиотов дадут очень хорошие результаты в пользу продвижения в исследовательской среде Стамбульского текста русской литературы как части Стамбульского текста мировой литературы.

Литература

- Baedeker's Konstantinopel und Kleinasien: Handbooch für Reisende. Leipzig, 1905. Яз. нем.
- Алтынбаева Г. М. Турецкая экзотика П. А. Павленко и «пролетарские перья» / Г. М. Алтынбаева // Эпоха «великого перелома» в истории культуры: сб. науч.ст. Саратов: Изд-во Саратов.ун-та, 2015. С. 215-224.
- Алтынбаева Г. М., Речбер Д. Образ Стамбула 1920-х годов в рассказах П. А. Павленко / Г. М. Алтынбаева, Д. Речбер // Филологические этюды: сб. науч. ст. молодых ученых: в 3 ч. Вып. 18, ч. I–III. Саратов, 2015. С. 73-77.
- Беглые взгляды: Новое прочтение русских травелогов первой трети XX века: сб. статей. М.: НЛО, 2010.
- Командорова Н. И. Русский Стамбул / Н. И. Командорова. М.: Вече, 2009.

- Павленко П. А. Автобиография / П. А. Павленко // Павленко, П. А. Собр.соч.: в 6 т. Т. 1 / П. А. Павленко. М.: Государственное издательство художественной литературы, 1953. С. XLIX.
- Павленко П. А. Стамбул и Турция / П. А. Павленко. М.: Федерация, 1930. Все цитаты приводятся по этому изданию с указанием страниц в тексте. Сохранены авторские знаки и словоупотребления.
- Пономарев Е. Р. Типология советского путешествия: «путешествие на Запад» в литературе межвоенного периода / Е. Р. Пономарев. СПб.: Изд-во СПбГУКИ, 2013.
- Русский исход: сб. историко-литературных произведений (А. Аверченко, М. Булгаков и др.). М.: Дрофа, 2009.
- Эвентова Т. Павленко / Т. Эвентова // Литературная энциклопедия: в 11 т. Т. 8. М.: ОГИЗ РСФСР, гос. словарно-энцикл. изд-во «Сов. энцикл.», 1934. Стлб. 390.

Literatura

- Baedeker's Konstantinopel und Kleinasien: Handbooch für Reisende. Leipzig, 1905. Yaz. nem.
- Altynbaeva G. M. Tureckaya ekzotika P. A. Pavlenko i «proletarskie perya» / G. M. Altynbaeva // Epoha «velikogo pereloma» v istorii kulturey: sb. nauch.st. Saratov: Izd-vo Sarat.un-ta, 2015. S. 215-224.
- Altynbaeva G. M., Rechber D. Obraz Stambula 1920-h godov v rasskazah P. A. Pavlenko / G. M. Altynbaeva, D. Rechber // Filologicheskie etyudy: sb. nauch. st. molodyh uchenyh: v 3 ch. Vyp. 18, ch. I-III. Saratov, 2015. S. 73-77.
- Beglye vzglyady: Novoe prochtenie russkih travelogov pervoy trety HKH veka: sb. statej. M.: NLO, 2010.
- Komandorova N. I. Russkij Sтамбул / N. I. Komandorova. M.: Veche, 2009.
- Pavlenko P. A. Avtobiografiya / P. A. Pavlenko // Pavlenko, P. A. Sobr.soch.: v 6 t. T. 1 / P. A. Pavlenko. M.: Gosudarstvennoe izdatelstvo hudozhestvennoj literatury, 1953. S. XLIX.
- Pavlenko P. A. Sтамбул i Turciya / P. A. Pavlenko. M.: Federaciya, 1930. Vse citaty privodyatsya po etomu izdaniyu s ukazaniem stranic v tekste. Sohraneny avtorskie znaki i slovoupotrebleniya.
- Ponomarev E. R. Tipologiya sovetskogo puteshestviya: «puteshestvie na Zapad» v literature mezhvoennoy perioda / E. R. Ponomarev. SPb.: Izd-vo SPbGUKI, 2013.
- Russkij iskhod: sb. istoriko-literaturnyh proizvedenij (A. Averkhenko, M. Bulgakov i dr.). M.: Drofa, 2009.

Eventova T. Pavlenko / T. Eventova // Literaturnaya enciklopediya: v 11 t. T. 8. M.: OGIZ
RSFSR, gos. slovarno-encikl. izd-vo «Sov. encikl.», 1934. Stlb. 390.

**RUSÇA KAYNAKLAR TEMELİNDE *DİL, SÖZ VE SÖZ*
KÜLTÜRÜ KAVRAMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ**

Ümmügülsüm DOHMAN¹

ÖZ: Toplumsal nitelikli soyut bir olgu olan “dil” vasıtasıyla herhangi belirli bir düşünce ifade edilmektedir. Kişinin kendisini dil araçları yardımıyla konuşma ve ifade etme yetisine “söz” adı verilmektedir. “Söz kültürü” ise en geniş anlamıyla bireyin sözcüğü çağdaş edebi dil çerçevesinde doğru ve anlamlı bir şekilde kullanmasıdır. Kişinin “söz”ü onun kimliğidir. Konuşulan ya da yazılan söz sayesinde kişinin söz varlığı, “söz kültürü” hakkında bilgi sahibi olmak, onu tanımak mümkündür. Bu bağlamda bireyin “söz kültürü”nün zenginliği onun donanımını göstermektedir. Bu çalışmada “dil”, “söz” ve “söz kültürü” kavramları Rusça kaynaklar temelinde incelenecek ve açıklanacaktır. Bununla birlikte XX. yüzyılda Rusya’da dilbilimsel bir disiplin olarak ortaya çıkan “söz kültürü” kavramının Türk bilim dünyasına kazandırılması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: söz, dil, söz kültürü, Rusya

**THE EVALUATION OF THE CONCEPTS OF LANGUAGE, SPEECH
AND SPEECH CULTURE ON THE BASIS OF RUSSIAN RESOURCES**

ABSTRACT: Any particular thought is expressed through language, which is a social, abstract phenomenon. The ability of a person to speak and express himself through the use of language instruments is called "speech". "Speech culture", in the broadest sense, refers to an individual using word accurately and meaningfully in the frame of contemporary literary language. The person's speech is his identity. Through spoken or written speech, it is possible to know the vocabulary of the person, to have information about the speech culture and to recognize it. In this context, the richness of the speech culture of the individual shows his background. In this study, the concepts of "language" "speech" and "speech culture" will be examined and explained on the basis of Russian sources. However, the aim of this study

¹Öğr. Gör. Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim Tercümanlık Bölümü, ugulsumdohman@trakya.edu.tr ORCID: 0000-0003-3713-7521

is to bring the concept of "speech culture", which emerged as a linguistic discipline in Russia in the 20th century, into the Turkish scientific world.

Keywords: speech, language, speech culture, Russia.

Giriş

Dil ve söz kavramları Alman düşünür, dilbilimci Wilhelm von Humboldt'un (1767-1835) "sözü üreten her şeyin ağırlık merkezini oluşturan dilin, halkın ağızındaki söz ile aynı olgu olmadığını" ifade etmesiyle ortaya çıkmış, İsviçreli dilbilimci F. D. Saussure'ün (1857-1913) *Genel Dilbilim Teorileri* adlı çalışmasında geliştirilmiştir (Humbolt'tan akt. Reformatskiy, 1996, s. 22-23). Saussure bu ünlü eserinde dil yetisinin tanımını yaparken, dil yetisinin kendi içerisinde bireysel ve toplumsal özellikler barındırdığını belirtmektedir. Bununla birlikte dil yetisini bir bütün olarak görmekte ve bu bütünlükteki dilin kapladığı alanı tespit edebilmek için bireysel nitelikli bir eylem olan söze yönelmektedir. Dil ve söz ayrımını ortaya koyan Saussure'e göre dil toplumsal bir olguyken, söz bireysel bir olgudur; dil önceden bir tasarlama gerektirmezken, söz bireysel bir istek ve anlık eylemdir (Saussure, 1976, s. 32, 34, 35). Saussure, toplumsal nitelikli dil ve bireysel nitelikli söz ayrımından hareketle dilbilimin konusunu belirlemiş, dilin bir dizge olduğunu, onun dış öğelerden bağımsız bir şekilde incelenmesi gerektiğini açıklamış ve yapısalcılık akımının temellerini atmıştır. Böylece, dilin yapısal boyutta ele alınma süreci yaklaşık 1960'lı yıllara kadar devam etmiş, dilin semantiği, üslubu gibi konular göz ardı edilmiştir.

Rus dilbilimine bakıldığında "dil" ve "söz" kavramları genellikle Saussure çerçevesinde ele alınmış ve XX. yüzyılla birlikte bilimsel bir araştırma alanı olarak ortaya çıkan "söz kültürü" kavramıyla ilgili çalışmalar üzerine

eğilinmiştir. “Söz kültürü”, bireyin ihtiyaç duyduğu dil araçlarını yerine ve durumuna göre yazılı ya da sözlü olarak doğru ve güzel bir şekilde kullanma becerisini ifade etmektedir. M. V. Lomonosov’un (1711-1765) çalışmalarında ortaya çıkan “söz kültürü”, A. S. Puşkin (1799-1837), V. G. Belinskiy (1811-1848), L. N. Tolstoy (1828-1910), A. P. Çehov (1860-1904) L. V. Şçerba (1880-1944), V. V. Vinogradov (1895-1969), S. İ. Ojegov (1900-1964), B. N. Golovin (1916-1984), L. İ. Skvortsov (1934-2014) gibi birçok bilim insanı ve düşünürün çalışmasında geliştirilmiştir.

Türkiye’de ise “söz kültürü” terimine rastlanmamaktadır. Söz kültürü Türkiye’de genellikle kültürel unsurların sözlü anlatımını içeren “sözlü kültür” olarak düşünülmektedir. Rusya’da tek bir terimle karşılanarak yazı ve konuşma dilinin edebi dile uygun ve anlamlı bir şekilde kullanılması, sözcüklerin doğru telaffuzu, yazımı, doğru anlamda kullanımı gibi özelliklerinin incelendiği “söz kültürü” alanı; Türkiye’de “sözlü dil yapısı”, “söylem” “üslup” “sözcelem” “sözceleme” gibi farklı araştırma alanları içerisinde incelenmektedir (Bkz. Sarıca, 2005; Vardar, 2002; Kıran ve Eziler Kıran, 2013). Bu çalışmada Rusça kaynaklar temelinde “dil” ve “söz” kavramları tanımlandıktan sonra, Rusya’da “söz kültürü” terimi altında incelenen bu disiplinin Türk bilim çevresine tanıtılması amaçlanmaktadır.

2. Dil ve Söz

En bilindik tanımıyla “bir iletişim aracı olan dilin” geçmişten günümüze birçok tanımı yapılmıştır.

Yapılan bu tanımlamalar arasında dilbilimci, sözlükbilimci D. N. Uşakov *Çağdaş Rus Dilinin Açıklamalı Sözlüğü* (Tolkoviy slovar sovremennogo russkogo yazıka) adlı çalışmasında “dil” sözlükbiriminin tanımını 3 maddede sunmaktadır.

1. *Ağız boşluğunda, hareketli, yumuşak bir büyüme yapısına sahip tat alma organıdır, aynı zamanda konuşma seslerinin oluşumunu da sağlamaktadır.*
2. *Konuşma, düşüncelerini sözlü olarak ifade etme becerisi, söz.*
3. *Düşüncelerin sözlü bir ifade sistemi olup belli bir sese ve dilbilgisi yapısına sahiptir bununla birlikte insan toplumunun iletişim kurmasına hizmet eden bir araçtır (Uşakov, 2014, s.796).*

Büyük Ansiklopedik Sözlük'te dil, “İnsan iletişiminin en önemli aracıdır. Dil, ayrılmaz bir şekilde düşünce ile bağlantılıdır; İnsan davranışını kontrol etmenin yollarından biri olan dil, bilginin depolanması ve iletilmesinin sosyal bir yoludur. (...) Açık sözlü konuşmanın ortaya çıkışı, insan, toplum ve bilincin daha da gelişmesi için güçlü bir araçtır. Dil, sözde gerçekleşir” cümleleriyle tanımlanmaktadır (Bolşoy entsiklopedičeskiy slovar, 2000).

Rus dilbilimci, sözlükbilimci L. A. Vvedenskaya ve M. N. Çerkasova dil için *“Soyuttur, bir topluluğun deneyimini yansıtır, öznedir, gereklidir, durağan bir olgudur ve bir dizi bileşenle sınırlıdır”* tanımlarını yapmaktadır (Vvedenskaya ve Çerkasova, 2011, s. 20).

B. N. Golovin *“Herkes ait olan dil, herhangi bir somut durumu ifade etmek için gerekli ve yeterli araca sahiptir”* cümlesiyle dili tanımlamaktadır (Golovin, 1988, s.26).

E. N. Zvereva dili “Soyuttur, herkes için ortaktır, durağandır ve yavaş değişir. Dil halk ve ulus için tektir. Düşünmek için tasarlanmış olan dil, insanın düşüncelerini, isteklerini ve duygularını ifade etmenin bir yolu” olarak belirtmektedir (Zvereva, 2008, s.16).

Ruşçası “reç” (речь) olan “söz” ün tanımları ise aşağıda yer almaktadır.

Uşakov’un sözlüğünde “söz” madde başının tanımı 4 maddede gösterilmektedir.

1. Söz, dilin sözcüklerinden yararlanma yeteneğidir.

2. Duyulan dil, telaffuz sırasındaki dil.

3. Telaffuzun niteliği.

4. Bu veya başka bir tür, üslup (Uşakov, 2014, s.598).

Dilbilimci, sözlükbilimci S. İ. Ojegov ise *Rus Dilinin Sözlüğü* (Slovar russkogo yazıka) adlı çalışmasında “söz” madde başı için aşağıdaki tanımları yapmaktadır.

1. Konuşma becerisi

2. Üslup

3. Duyulan dil

4. Konuşma, sohbet

5. Halk önünde yapılan konuşma, kutlama konuşması (Ojegov, 1988, s. 554).

B. N. Golovin “söz”ü, “İfade edilen bilginin ihtiyacına uygun ve dil kurallarına göre düzenlenmiş dil işaretlerinin tutarlı olmasıdır” şeklinde ifade etmektedir (Golovin, 1988, s.13).

E. N. Zvereva “söz”ü, “İşaretler sistemi olan dilin gerçekleşmesidir, somuttur, bireyseldir, dinamiktir, muhabata ve durumsal şartlara bağlıdır” cümleleriyle tanımlamaktadır (Zvereva, 2008, s.16).

L. A. Vvedenskaya ve M. N. Çerkasova “söz”ü “Somuttur, bireyin deneyimlerini yansıtır, öznel, isteğe bağlıdır, dinamiktir, zamanla değişir ve sınırsızdır” şeklinde açıklamaktadır (Vvedenskaya ve Çerkasova, 2011, s.20).

Yukarıda verilen dil ve söz tanımlarına bakıldığında ortak yanlar hemen göze çarpmaktadır. Dil herkese ait olup, somuttur, duygu ve düşünceleri ifade etme aracıdır. Söz ise bireysel özellikler taşımaktadır ve soyuttur. Özetle dil, sözde gerçekleşmektedir.

3. Söz Kültürü

Rus dilbilim araştırmalarında XVIII. yüzyılın ortalarına doğru dilbilimci, filozof M. V. Lomonosov’un (1711-1765) çalışmalarında filizlenen “söz kültürü” (Kultura reči – культура речи) , XX. yüzyılda L. V. Şçerba, G. O. Vinokur, V. V. Vinogradov, S. İ. Ojegov, L. K. Graudina, E. N. Shirayev, B. N. Golovin gibi Rus dilbilimcilerin araştırmalarında dilbilimsel bir disiplin olarak doğmuştur. “Söz kültürü”nün ortaya çıkması edebi dilin oluşumu ve gelişimiyle bağlantılıdır.

“Söz kültürü”nün ne anlam ifade ettiğini anlamak için farklı dilbilimciler tarafından verilen tanımların incelenmesi gerekmektedir.

“Söz kültürü” üzerine çalışmalar yapan S. İ. Ojegov yüksek söz kültürünü, “*düşüncelerin dil aracılığıyla doğru, tam ve anlamlı bir şekilde iletilmesi*” olarak belirtmektedir (Ojegov, 1974, s.287).

V. V. Vinogradov “yüksek söz kültürü”nü “*yazmada ve konuşmada ana dili iyi bilme ve onu ifade edici araçlarla, üslup çeşitliliğiyle kullanma becerisi*” şeklinde tanımlamaktadır (Vinogradov, 1961, s.19).

S. İ. Ojegov’un ve V. V. Vinogradov’un öğrencisi olan L. İ. Skvortsov’a göre ise “söz kültürü” edebi dile, onun normlarına ve kurallarına (telaffuz, vurgu, sözcük kullanımı, morfoloji, sentaks, üslup ve yazım vb.) hâkim olma derecesidir. Bununla birlikte “söz kültürü”; dil araçlarını farklı iletişim koşullarında anlamlı bir şekilde kullanma becerisidir (Skvortsov, 2009, s. 5).

L. K. Graudina ve E. N. Şiryayev “söz kültürü”nü “*Dilin belirtilen iletişim hedeflerine en iyi şekilde ulaşması için araçlarını farklı yollarla seçme ve düzenleme fırsatı yaratmasıyla başlar*” cümlesiyle belirtmektedir (Graudina ve Şiryayev, 1996, s.13).

B. N. Golovin “söz kültürü”nü “*sözün iletişimsel özelliklerinin bütünü ve dilin iletişim amaçlı kullanımında kişinin bilgi ve becerilerinin tümü*” şeklinde tanımlamaktadır (Golovin, 1988, s.8).

O. Yu. Maşina “söz kültürü”nü “*düşünceleri ifade etmek için en doğru araç ve biçimleri seçme becerisi*” olarak açıklamaktadır (Maşina, 2012, s.5).

4. Sonuç

Çalışmamızın başında birbiriyle sıkı sıkıya bağlı olan ve aralarında ince ayrıntıların bulunduğu “dil” ve “söz” kavramlarının çeşitli tanımlarına yer vererek, bu kavramların sahip olduğu farklılıklar incelenmiştir. Böylece “dil”in ve “söz”ün çeşitli tanımları sunulmuştur. Yapılan çeşitli açıklamalar ışığında “dil” ve “söz” terimlerinin tanımları Saussure’ün *Genel Dilbilim Teorileri* adlı çalışması temelinde geliştirildiği görülmektedir. Bu doğrultuda, soyut olan “dil” topluma, somut olan “söz” ise bireye aittir. Başka bir deyişle “dil”e herkes sahipken “söz”e sadece birey sahiptir. Söz gelimi, bir yaşına yaklaşan bir çocuğun dilinden ilk sözcükler döküldükten kısa bir süre sonra konuşmaya başlamaktadır. İşte bu “dil”dir, ama “söz”, dil araçlarını kullanarak bir düşüncenin yerine ve duruma göre doğru, anlamlı, anlaşılır bir şekilde ifade edilmesidir. Bu bağlamda “dil”, “söz”de gerçekleşmekte, onda hayat bulmaktadır. Bununla birlikte “söz”, bireyin donanımını göstermektedir. Bu bağlamda XIII. yüzyıl şairi, düşünürü Fars Sadi Şirazi (1210-1291) tarafından yazılan bu şiirle “söz”ün ne olduğu çok güzel bir şekilde ifade edilmektedir:

Akıllı mısın deli mi?

Büyük müsün küçük mü?

Henüz bilmiyoruz,

Çünkü sen henüz bir söz söylemedin! (Vvedenskaya, 2011, s.4)

İşte bu şiirdeki son mısra ile “söz”ün bir kişiyi tanımada en büyük etken olduğu, kişinin genel kültürünü, donanımını gösteren en önemli dil parçası olduğu açıkça görülmektedir.

“Söz kültürü” ise edebi dil kurallarıyla yakın bir ilişki içerisinde olup edebi dil kuralları çerçevesinde oluşmakta ve gelişmektedir. “Söz kültürü” genellikle doğru ve güzel konuşma olarak düşünülmektedir. Fakat yalnızca güzel, doğru ve mantıklı konuşmayı değil aynı zamanda güzel, doğru, mantıklı yazmayı da ifade etmektedir. Rus dilbilimci V. V. Vinogradov, *Rus Sözü, Onun İncelenmesi, Söz Kültürünün Sorunları* (Ruskaya reç, yiyo izuçeniye, voprosı reçevoy kulturu) adlı çalışmasında “yazmada ve konuşmada yüksek söz kültürü” cümlesini sarf etmiştir. Bu bağlamda “söz kültürü” bireyin kendisini hem yazılı dilde hem de sözlü dilde doğru, mantıklı ve yerine göre ifade etme yetisidir. Doğru söz çağdaş edebi dil kurallarını gözetmektedir. En geniş anlamıyla “söz kültürü”, bireyin “söz”ü çağdaş edebi dil çerçevesinde yazılı ve sözlü dilde anlamlı, doğru ve yerine göre kullanmasıdır.

Sonuç olarak, bu çalışmada “dil” ve “söz” kavramlarının Rus bilim insanları tarafından verilen tanımları sunulmaktadır. Bununla birlikte, XX. yüzyılda dilbilimsel bir disiplin olarak ortaya çıkarak “söz kültürü” kavramı altında ele alınan çalışma alanı, Türkiye’de “sözlü dil yapısı”, “söylem”, “üslup” vb. farklı çalışma alanları içerisinde incelenmektedir. “Sözlü dil yapısı” çalışmaları konuşulan dile yönelmektedir. “Söz kültürü” ise hem konuşma dilini hem yazı dilini kapsayarak, sözlü dil yapısı, üslup, telaffuz vb. tüm alanlara ait çalışmaları tek bir terimle karşılayabilmektedir. Bu çalışmayla yazılı ve sözlü dilin doğru şekilde kullanılmasını amaçlayan “söz kültürü” teriminin Türk bilim çevresine kazandırılacağı düşünülmektedir. “Söz kültürü” ile ilgili çalışmalar sözlüklerin hazırlanmasını da gerekli kılmıştır. Bu doğrultuda yazımı ya da anlamı tartışmalı sözcükler için bir sözlük oluşturulabilir. Gazetelerde, edebi eserlerde, konuşma dilinde yanlış bir

şekilde kullanılan sözcüklerin hangi bağlamda yanlış kullanıldığı, doğrusunun nasıl olması gerektiğini açıklayan sözlükler, çalışmalar hazırlanabilir. Rusya'da 1962 yılında S. İ. Ojegov'un editörlüğünde hazırlanan *Rus Sözü'nün Doğruluğu* (Pravilnost russkoy reči) (Krisin, L. P., Skvortsov, L. İ. ve Tarabasova N. İ., 1962) adlı sözlük bu tarz çalışmaların en güzel örneklerinden birini oluşturmaktadır. Türk Dil Kurumu da kendi internet sitesinde "Sıkça Karıştırılan Sözler", "Sıkça Yapılan Yanlışlara Doğrular" başlığı altında bu soruna eğilmiştir. Bu konunun ülkemiz araştırmacıları tarafından incelenmesini ve daha da geliştirilmesini umut etmekteyiz. Dilde gerçekleşen "söz" mirasını korumak, toplumun tüm bireylerinin hayatlarının her alanında önemli bir yer teşkil eden "söz kültürü"ne sahip olmasını sağlamak o toplumu yüceltecek, edebi dilin korunmasını ve zenginleşmesini sağlayacaktır.

Kaynakça

- Bolşoy entsiklopediçeskiy slovar. (2000). Academic.ru içinde. Erişim adresi: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc3p/340686> Erişim tarihi: 17 Mayıs 2019.
- Golovin, B. N. (1988). *Kak govorit pravilno. Zametki o kulture russkoy reči*. (3-oye izdaniye). Moskva: Vısşaya Şkola.
- Golovin, B. N. (1988). *Osnovi kulturi reči*. (2-oye izdaniye). Moskva: Vısşaya Şkola.
- Graudina, L. K. & Şiryayev, E. N. (1996). *Kultura russkoy reči i effektivnost obşçeniya*. Moskva: Nauka.
- Kıran, Z. ve Eziler Kıran, A. (2003). *Dilbilime Giriş*. (4. Baskı). Ankara: Seçkin yay.
- Krisin, L. P., Skvortsov, L. İ. ve Tarabasova N. İ., (1962). *Pravilnost Russkoy Reči. Trudniye sluçai sovremennogo slovopotrebleniya. Opıt slovarya – spravoçnika*. (Editör, S. İ. Ojegov). Moskva: Akademiya Nauk SSSR.

RUSÇA KAYNAKLAR TEMELİNDE DİL, SÖZ VE SÖZ KÜLTÜRÜ KAVRAMLARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ

- Maşina, O. Yu. (2012). *Russkiy yazık i kultura reçi: Uçeb. Posobiye*. (3-oye izdaniye). Moskva: Rior İnfra-M.
- Ojegov, S. İ. (1974). *Leksikologiya. Leksikografiya. Kultura reçi*. Moskva: Vısshaya Şkola.
- Ojegov, S. İ. (1988). *Slovar russkogo yazıka*. Moskva: Russkiy Yazık.
- Reformatskiy, A. A. (1996). *Vvedeniye v yazıkovedeniye*. (5-oye izdaniye). Moskva: Aspekt Press.
- Sarıca, M. (Ed.). (2005). *Sözlü Dil Yapısı*. İstanbul: Multilingual.
- Saussure, F. De. (1976). *Genel Dilbilim Dersleri I*. Çev: Berke Vardar. Ankara: TDK yay.
- Skvortsov, L. İ. (2009). *Bolşoy tolkoviy slovar pravilnoy russkoy reçi: 8000 slov i vırajeniy*. Moskva: Oniks.
- Uşakov, D. N. (2014). *Tolkoviy slovar sovremennogo russkogo yazıka*. Moskva: Adelant.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual.
- Vinogradov, V. V. (1961). Ruskaya reç, yiyo izuçeniye, voprosı reçevoıy kulturaı. *Vopr. Yazıkoznaniya*. No: 4. 3-19. Moskva: Akademiya Nauk SSSR.
- Vvedenskaya, L. A. & Çerkasova, M. N. (2011). *Russkiy yazık i kultura reçi*. (11-oe izdaniye). Rostov na Donu: Feniks.
- Zvereva, E. N. (2008). *Osnovı kulturaı reçi. Teoretiçeskiy kurs*. Moskva: İzd. tsentr EAOİ.

GOTSE DELÇEV (NEVROKOP) TÜRK AĞIZLARININ SES ÖZELLİKLERİ

Harun BEKİR¹

ÖZ: Türk ağızlarının araştırılması ve incelenmesinde günümüze kadar çeşitli yöntemler uygulanmış, dolayısıyla bu yerli dil varlıkları çeşitli yarlardan gösterilip tanıtılmıştır. Bulgaristan'daki Türk ağızları yirminci yüzyılın başlangıcından bu yana bilginlerin dikkatini çekmiş ve araştırma konusu olmuştur. Söz konusu Türk ağızlarının ünlü değişimleri, bir kısım Anadolu ağızlarında görülebilecek türden olmasına karşılık kendine has özellikleriyle dikkat çekmektedir. Yazılı kurallara bağlı olmayan bölge ağızlarında olduğu gibi Gotse Delçev (Nevrokop) Türk ağızlarında da yazı diline aykırı gelen bazı durumların olacağı çok normal bir şeydir. Bu yüzden büyük ve küçük ünlü uyumuna uygun sözcük ve sözcük biçimleri olduğu gibi, aykırı gelen tipolojik durumlar da vardır. Başka bir deyişle üzerinde durduğumuz Türk ağızları Batı Balkan Türk ağızlarına (diyalektlerine) ait oldukları ve en tipik özelliklerinin de ünlü uyumunun çeşitli durumlarda bozulduğudur. Bu bildirimizde Gotse Delçev (Nevrokop) Türk ağızlarında ses sistemini ve başlıca ses olaylarına değinmek istiyoruz. Önümüzde duran niyet ve amaçlarımızı gerçekleştirmek için de saha çalışmaları yaptık, malzeme derleyip topladık ve bu sorunlarla ilgili kaynakları ve kitapları bir bir taradık. Söz konusu ağızlarda görülen ünlü uyumsuzluklarının bir kısmı bu bölge ağızları için karakteristik özellik taşıırken, bazıları da belirli ses bilgisi özellikleriyle açıklanabilen ve Türkiye Türkçesi ağızlarının genelinde görülen ünlü uyumsuzluklarıdır.

Anahtar Kelimeler: Bulgaristan, Nevrokop, Türk ağızları, ses olayları.

---

¹ Assist. Prof. Dr. University of Plovdiv Paisii Hilendarski, (Plovdiv, Bulgaria),
ORCID: 0000-0002-2340-939X

PHONETIC FEATURES IN TURKISH DIALECTS OF GOTSE DELÇEV (NEVROKOP)

ABSTRACT: Various methods have been applied to investigate Turkish dialects, so these local language entities have been shown and presented in various ways. Since the beginning of the twentieth century, Turkish dialects in Bulgaria have attracted the attention of scholars and have been the subject of research. Famous changes in the Turkish dialects can be seen in some Anatolian dialects, drawing attention with their unique features. There are some cases contrary to the written language in Gotse Delchev (Nevrokop) Turkish dialects as opposed to written rules in regional dialects. Therefore, there are typological situations that are contrary to words and word forms besides the adaptation of big and small vowels. In other words, the Turkish dialects, we focus on, are the dialects of the Western Balkans, and the most typical features of their famous harmony are that their adaptation is distorted in various situations. In this paper, we want to mention the sound system and the main sound events in Gotse Delchev (Nevrokop) Turkish dialects. In order to realize our intentions and objectives, we conducted field studies, collected materials, scanned the resources and books related to these problems. Some of the mismatch in the aperture opening is specific for this area; it explains some of the specific features and vowel disharmony among Turkish dialects.

Keywords: Bulgaria, Nevrokop, Turkish dialects, sound changes.

Giriş

Gün geçtikçe artan ve derinleşen diyalektoloji araştırmaları, Bulgaristan Türk ağızlarının ses sisteminde dil tarihi için kayda değer özellikler bulunduğunu ve değişmeler olduğunu göstermiştir. Türk ağızlarının araştırılması ve incelenmesinde günümüze kadar çeşitli yöntemler uygulanmış, dolayısıyla bu yerli dil varlıkları çeşitli yarlardan gösterilip tanıtılmıştır. Bulgaristan'daki Türk ağızları yirminci yüzyılın başlangıcından bu yana bilginlerin dikkatini çekmiş ve araştırma konusu olmuştur. Bu bildirimizde Nevrokop Türk ağızlarının ses özellikleri ile

başlıca ses olaylarına değinmek istiyoruz. Önümüzde duran niyet ve amaçlarımızı gerçekleştirmek için de saha çalışmaları yaptık, malzeme derleyip topladık ve bu sorunlarla ilgili kaynakları ve kitapları bir bir taradık.

Nevrokop, Bulgaristan'ın Güneybatısında, Blagoevgrad (Cuma-i Bala) iline bağlı, Pirin Dağı ile Rodop Dağları arasında, Karasu (Mesta) Nehri vadisinde, Yunanistan sınırının 22 km kuzeyinde, Drama'dan 50 km uzaklıkta bulunmaktadır. 1951 yılında Gotse Delçev adı verilmiştir.

Söz konusu Türk ağızlarının ses sistemini tanıtırken, bölge ağızındaki kelimeleri meydana getiren seslerin, ses yapısının ne gibi özellikleri olduğunu, seslerin birleşmelerinin şartlarını, dilin tarihi gelişim seyri içinde, kelimelerde görülen ses değişikliklerini ve ses olaylarına değineceğiz.

1. Ünlüler

Biçimleri ile varyantları olan ünlüler, yazı dilinde olduğu gibi, Nevrokop Türk ağızlarında da şunlardır: *a, ı, o, u, e, i, ö, ü*. Sözü geçen ünlülere bütün konumlarda rast gelinir, yani kelimenin başında, kelimenin ortasında ve kelimenin sonunda.

Yazı dilindeki ünlülerin kullanımının gelişigüzel olmadığını ve dizilişlerinin çeşitli kurallara bağlanmış olduğunu biliyoruz. Buna göre ses olaylarından büyük ünlü uyumu ve küçük ünlü uyumundan söz edilir. Yazılı kurallara bağlı olmayan bölge ağızlarında olduğu gibi Nevrokop Türk ağızlarında da yazı diline aykırı gelen bazı durumların olacağı çok normal bir şeydir. Bu yüzden büyük ve küçük ünlü uyumuna uygun sözcük ve sözcük biçimleri olduğu gibi, aykırı gelen tipolojik durumlar da vardır. Başka bir deyişle üzerinde durduğumuz Türk ağızları Batı Balkan Türk ağızlarına (diyalektlerine) aittir ve en tipik özellikleri de ünlü uyumunun çeşitli durumlarda bozulmasıdır.

Büyük Ünlü Uyumu'na Uygun Sözcük ve Sözcük Biçimleri

Alma vakit kardaş yarın orman işçiler inekler evde

Büyük Ünlü Uyumu'na Aykırı Gelen Durumlar

Saygi arkadaşı alıcı açık çiçeklerimıs kapi kayık kollari

Küçük Ünlü Uyumu'na Uygun Sözcük ve Sözcük Biçimleri

Güzel demet gülmek demirci balık koyruk inişte kulak sıcak

Küçük Ünlü Uyumu'na Aykırı Gelen Durumlar

Sütçi komşi kuzi buri uturd evune odunci

2. Ünlü uyumuna aykırı gelen tipolojik durumlar

Yukarıdaki örneklerden de görüldüğü gibi Nevrokop Türk ağızlarının en tipik özelliklerinden biri, ünlü uyumunun çeşitli durumlarda bozulduğudur. Ünlü uyumuna aykırı gelen tipolojik durumlar şunlardır:

- İki veya çok heceli sözcüklerin sonunda *ı, u, ü* ünlüleri bulunmaz. Kök ünlüsü ne olursa olsun, sözcüğün sonundaki ünlü ses uyumuna uymaz ve her zaman *i'*dir:

Alti kızı kuzi kuyi kapi kuti ayri buri üti

- Meslek ve uğraşma ismi yapan - CI ekinin ses uyumuna göre varyantları yoktur:

Sütçi oyuncu papuççi almacı ormancı

- Yükleme durumu ekinin ses uyumuna göre varyantları yoktur:

Kızı adami koli umuzi burni

- Üçüncü kişi iyelik ekinin ses uyumuna göre varyantları yoktur:

anasi kapisi odasi adi

- - **li** ekinin de ses uyumuna göre varyantları yoktur:

boyali köyli akılli parali

- Görülen geçmiş zaman ekinin ses uyumuna göre varyantları yoktur:

gördi oynadi annati kaçti

- Görülmeyen geçmiş zaman ekinin de ses uyumuna göre varyantları yoktur:

almış oynamış yapmış bakmış

- Sıra sayılarını oluşturan ekin de ses uyumuna göre varyantları yoktur:

üçünci altınci dokuzuncu onuncu

- İlk hece dışında kelime içinde ve son kapalı hecede “**i**” sesinin yerine “**ı**” sesi kullanılır:

senin bizim isterim verir biçerim yerine

- Şart kipinin (**-se**) ses uyumuna göre varyantları yoktur:

oynarse bakarse yaparse tutarse atarse

+**len** ekinin de ses uyumuna göre varyantları yoktur:

kızlen çantaylen arabaylen onunnen

- Emir kipi ikinci kişi tekil durumunda eylemlerin olumsuz şeklini oluşturan **-ma**’nın da ses uyumuna göre varyantı yoktur:

sevma gitma içma verma

- “*da*” bağlacının da ses uyumuna göre varyantı yoktur:
ben da sen da beşi da ikimıs da
- “*mi*” soru ekinin de ses uyumuna göre varyantı yoktur:
Gidelim mi? Kalkalım mi? Yapmış mi? Bakar mısın?

3. Ünlülerde uzunluk

Bazı sözcüklerde bir hece, o hecedeki ünlü nedeniyle, diğer hecelere göre daha uzun olur. Türkçede var olan uzunluk çeşitlerinin hepsi Nevrokop Türk ağızlarında kullanılmaz. Örneğin selenli ünsüzlerin önündeki ünlüler uzamaz, etimolojik uzunluklara da rastlanmaz. Sözü geçen halk ağzında uzun ünlü yalnız birkaç durumda söz konusudur:

- İki sözcüğün birleşmesiyle yan yana gelen iki kısa ünlü uzun ünlüye dönüşür. Bu tip uzunlukları hiatus uzunlukları olarak adlandırabiliriz:
ne olur > nōlur ne yapalım > nāpalım o vakit > ōkut

Bazı özel adların unvan adlarıyla birlikte söylenmesi sırasında da, orta hecenin düşmesi sonucu, ünlü uzaması kendini gösterir:

Ali ağa > Aliā Adem ağa > Ademā Fatme Hanım > Fatmānum

- Bazı durumlarda “*ğ*” ve “*h*” seslerinin düşmesiyle ünlü uzaması baş gösterir:
ğ ağaç > āç ağlamak > ālamak bağırmak > bārmak
h mahale > māle daha > dā pahalı > pālı

- Bazı durumlarda “n” sesinin düşmesiyle ünlü uzaması baş gösterir, ki bunun tek bir örneğine rastlamaktayız:

sonra > sōra

- Uzun ünlü var olan yabancı sözcüklerde de görülmektedir:

lāzım   rāzi   çāre   cemāt

4. Ünsüzler

Yazı dilindeki bütün ünsüzler Nevrokop Türk ağızlarında vardır.

“ğ” araştırdığımız halk ağızlarında ses değerine sahip değildir. “ğ” ya sıfır değerinde, ya da “y” değerindedir. “ğ” çoğu zaman ondan önce veya ondan sonra gelen ünlülerin uzamasına neden olur:

bağ > bā   çağırmaq > çārmak   bağlamak > bālamak

doğrulmuş > dūrulmuş

beğenmek > biyenmek   ciğer > ciyer   leğen > liyen

“h” ünsüzü de bütün konumlarda düşen bir ünsüzdür:

tahta > tātā   Allah > Allā   kahve > kāve   Hasan > Asan

Yazı dilinde olduğu gibi, Nevrokop Türk ağızlarında da kelime sonunda **b**, **c**, **d**, **g** ünsüzleri bulunmaz. Bunların dışında “v” ve “z” ünsüzleri de kelime sonunda kullanılmaz. “v” sesi çoğu zaman kelime sonunda ötümsüzleşir ve **v > f** değişikliği meydana gelir: *pilav > pilaf; ev > ef*.

“z” sesi de kelime sonunda kullanılmaz ve **z > s** olur: *bakmaz > bakmas; makaz > makas; oynamaz > oynamas; yaz > yas*.

“j” sesine etimolojik konumlarda rastgelinmez. Bazan “j” sesi “vijdan” sözcüğünde olduğu gibi sözcüğün anlamını değiştirmeden “c” sesinin yerine kullanılır. Bu sese daha çok başka dillerden girmiş alıntılarda rastgelinir.

“k” sesi bazı ince hecelerde bulunmasına rağmen kalın ünsüz gibi kendini gösterir: *ekmek, mekiş, köpek, etek, dileş* v.s.

“l” sesi de bazı ince hecelerde bulunmasına rağmen kalın ünsüz gibi kendini gösterir: *bel, tel, bilmiş, geliş, silmek* v.s.

5. Başlıca ses olayları

Nevrokop Türk ağızlarında başlıca ses olaylarından ünlülerde daralma, ünlü ve hece düşmesi, ünsüzlerin ünlülere etkisi gibi başlıca ünlü değişimleri söz konusudur.

5.1. Başlıca ünlü değişimleri

5.1.1. Ünlülerde Daralma

- *o, ö > u, ü* değişikliği.

Bu değişiklik kelime başında veya ilk hecede görülen bir değişikliktir:

ö > ü *öbür > übür; öksürmek > üksürmek; ödünç > üdünç; öküz > üküz;*

öfke > üfke; örtmek > ürtmek; ömür > ümür; örnek > ürnek;

örümcek > ürümce.

o > u *ocak > ucak; omuz > umuz; oya > uya; okumak > ukumak;*

oturmak > uturmak; odun > udun; ondan > undan; onun > onun.

- *e > i* değişikliği.

Bu değişiklik de kelime başında veya ilk hecede görülen bir değişiklik: *eski* > *iski*; *ekşi* > *ikşi*; *yeni* > *yini*; *erik* > *irik*; *leylek* > *liylek*; *seyrek* > *siyrek*; *enişte* > *inişte* v.s.

5.1.2. Ünlü ve Hece Düşmesi

Bu ses olayı vurgunun değiştirilmesi veya konuşma temposuna bağlı olan bir sesbilgisi olayıdır: *burada* > *burda*; *nerede* > *nerda*; *kiremit* > *kirmit*; *orada* > *orda*; *baçağım* > *bacām*.

5.2. Ünsüzlerin Ünlülere Etkisi

Dudak ünsüzleri olan *b, m, p*, v ünsüzleri bazan kendilerinden sonra gelen düz ünlüleri yuvarlak ünlüye dönüştürür: *evine* > *evune*; *misafir* > *musafir*; *aba* > *aba* > *abu*.

6. Ünsüzlerde benzeşme

6.1. Ötüm Benzeşmesi

Türkçe sözcüklerin tipolojisinde önemli olan durumlar komşu olan ünsüzlerin sadece ötümlü ve ötümsüz olmalarıdır. Fonetikte buna ötümlü benzeşmesi denir.

- Ötümlü benzeşmesine uygunluk: *sepetçi, aldi, buldi, evde, demetten, yatakta, topçı, içki, pite, geçti, dokuzda, kapatti, yaprakta, işçi* v.s.
- Ötümsüz benzeşmesine uymayan sözcükler.

Ötümlü benzeşmesine uymayan sözcüklerden bahsederken şunu belirtmemiz gerekir ki, ötümsüz ünsüzler kelime içinde ötümsüz ünsüzler dışında ancak ötümsüz karşılığı olmayan ötümlü ünsüzlerle yan yana gelebilirler.

Ötümsüz karşılığı olmayan ötümlü ünsüzler ve eklerde bulunan “*m*” ile “*l*” ünsüzleridir. Bu ünsüzler her tür sesle yan yana gelebildikleri için tabii ki ötümlü benzeşmesine uymayan örnekler de olacaktır: *yatmış*, *çiçekler*, *ateşler*, *biçmiş* v.s.

“*k*” ile biten sözcüklere ünlü getirildiğinde ortaya çıkan değişiklikler birden fazla olup, beklenen yumuşak *k*’den iz bile kalmamıştır:

- *ık* ve - *ik* ile biten sözcüklerde:

balık + *i* > *balıy*   *mekiğ* + *i* > *mekiy*
yastık + *i* > *yastıy*   *deliğ* + *i* > *deliy*

- *ak* ve - *ek* ile biten sözcüklerde:

biçak + *i* > *biçiy*   *orak* + *i* > *orıy*   *yatak* + *i* > *yatıy*
sıcak + *a* > *sıcaya*   *çiçek* + *i* > *çiçiy*   *eşek* + *im* > *eşām*

- *uk* ve - *ük* ile biten sözcüklerde:

çocuk + *u* > *çoçuy*   *büyük* + *ü* > *büyüy*

6.2.Ünsüzlerin Boğumlanma Bakımından Benzeşmesi

Ayrı ayrı ünsüzler kelime içinde yan yana gelirlirse, boğumlanma noktaları bakımından yaklaşma eğilimi gösterir, bazan tam, bazan ise yarı benzeşmeye uğrarlar. Araştırdığımız bölge ağızları oldukça bağımsız şartlar altında geliştiği için de boğumlanma benzeşmesine sık sık rastlanılır.

- İlerleyici benzeşme:

Tam benzeşme (- *nl* - > - *nn* -):

samanlık > *samannık*   *odunlar* > *udunnar*
tütünlük > *tütünnük*   *onlar* > *unnar*

gelinlik > gelinnük   *onunla > ununnen*

Yarı benzeşme (- ml - > - mn -):

damlamak > damnamak   *gömlek > gümnek*   *mumlar > mumnar*

• Gerileyici benzeşme (- rl - > - ll -):

bakarlar > bakallar   *yuvarlak > yuvallak*

tarla > talla   *içerler > içeller*

demirler > demiller   *beklerler > bekleller*

Sonuç

Söz konusu Türk ağızlarının ünlü değişimleri, bir kısım Anadolu ağızlarında görülebilecek türden olmasına karşılık kendine has özellikleriyle dikkat çekmektedir. Yazılı kurallara bağlı olmayan bölge ağızlarında olduğu gibi Nevrokop Türk ağızlarında da yazı diline aykırı gelen bazı durumların olacağı çok normal bir şeydir. Bu yüzden büyük ve küçük ünlü uyumuna uygun sözcük ve sözcük biçimleri olduğu gibi, aykırı gelen tipolojik durumlar da vardır. Başka bir deyişle, üzerinde durduğumuz Türk ağızları Batı Balkan Türk ağızlarına (diyalektlerine) aittir ve en tipik özellikleri de ünlü uyumunun çeşitli durumlarda bozulmasıdır.

Türkçede var olan uzunluk çeşitlerinin hepsi Nevrokop Türk ağızlarında kullanılmaz. Sözü geçen halk ağzında uzun ünlü yalnız birkaç durumda söz konusudur.

Başlıca ses olaylarından ünlülerde daralma, ünlü ve hece düşmesi, ünsüzlerin ünlülere etkisi gibi başlıca ünlü değişimleri söz konusudur. Sözü geçen halk ağzında ötümlü benzeşmesine uygunluk olduğu gibi, ötümlü benzeşmesine uymayan sözcükler ve durumlar da vardır.

Araştırdığımız bölge ağzları oldukça bağımsız şartlar altında geliştiği için de boğumlanma benzeşmesine sık sık rastlanılır.

Kaynakça

- Caferoğlu, Ahmet. (1958). Anadolu Ağzlarında İçses Ünsüz Benzeşmesi, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten.
- Boev, Emil. (1968). Bulgaristan Türk Dialektolojisiyle İlgili Çalışmalar, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Boev, Emil. (1968). Les dialectes turcs du Rhodope, Linguistique Balkanique, II, 129-134.
- Mollova, M. (1970). Traits de Fusion dans le dialecte turc du Rhodope de l'Est, Linguistique Balkanique XIV, 2, 1970, s. 57-81.
- Banguoğlu, Tahsin. (1959). Türk Grameri. Birinci Bölüm: Sesbilgisi, İstanbul.

İSMAİL KADARE'YE GÖRE MİLLİ KİMLİK VE DİL

Ece DİLLİOĞLU¹

ÖZ: İsmail Kadare, yaklaşık kırk dile çevrilmiş eserleri ve dünya çapında aldığı edebiyat ödülleri ile Çağdaş Arnavut Edebiyatı'nın en önemli temsilcilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Arnavutluk'un krallık döneminde dünyaya gelen Kadare, çocukluk çağına tekabül eden II. Dünya Savaşı'nda sırasıyla İtalya, Almanya ve Yunanistan'ın işgallerine şahit olmuştur. Savaşın ardından Arnavutluk'ta kurulan Enver Hoca rejiminde ise yaklaşık yarım asır baskıcı bir yönetim iktidarı elinde bulundurmuştur. Bu dönemin başlarında İsmail Kadare, daha gençliğine yeni adım atarken cezaevi ile tanışmıştır. İlerleyen dönemlerde eğitim için Moskova'ya gönderilmiş ancak Arnavutluk ve SSCB ilişkilerinde başlayan gerginlikler nedeniyle ülkesine geri dönmek zorunda kalmıştır. Hayatının her döneminde kimi zaman yabancı ülkelerin işgalleri kimi zaman da kendi ülkesinde gördüğü baskı ve zulümlerle büyüyen Kadare, demokrasi öncesi yazdığı roman ve şiirlerinde üstü kapalı, sonrasında ise açık ve net bir biçimde geçirdiği evreleri eleştirmiştir. Yazarın eserlerinde işlediği konuların başında Arnavut toplumunun sosyal konumu gelmektedir. Bunların içinde de dil ve kimlik problemleri önemli bir yer almaktadır. Kadare, eserlerinde Arnavutların dil ve kimlik eksenini belirlerken her zaman batıya yakın hatta batının temel parçalarından biri olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda yazdığı eserlerinde özellikle kullandığı dili özenle seçmiş ve hikâyelerini Yunan, Roman, İllir ve Pelazg örnekleriyle tasarlayarak Arnavut toplumunun Balkanların eski halkı olduğu algısına öncelik vermiştir. Çalışmamızda İsmail Kadare'nin eserlerinde işlediği konular ve söylemleri incelenerek Arnavut toplumunun dil ve kimliğini nasıl tanımlandığı açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İsmail Kadare, Arnavutluk, Dil, Milli Kimlik.

NATIONAL IDENTITY AND LANGUAGE ACOORDING TO İSMAİL KADARE

ABSTRACT: İsmail Kadare is considered as one of the most important representatives of Modern Albanian Literature with his works translated into forty languages and his worldwide literary awards. Kadare who was born during the reign of the kingdom of Albania, witnessed the invasions of Italy, Germany and Greece in the II. World War, which corresponded to his childhood. In the Enver Hoxha regime established in Albania after the war, almost half a century was a repressive government. At the

¹ Arş. Gör., Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Balkan Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Arnavut Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Edirne, E-mektup: ecenes1@trakya.edu.tr. ORCID: 0000-0001-6818-8490

beginning of this period, Ismail Kadare was introduced to the prison while he was taking a new step. He was sent to Moscow in the following years for education, but had to return to his homeland because of the tensions that began in relations between Albania and the USSR. Kadare who grew up with the oppressions and atrocities of foreign countries in some periods of his life, at some times in his own country, criticized or deliberated the phases he spent in the novels and poems he wrote before the democracy and then clearly and clearly. The social position of the Albanian community is one of the main topics in the author's works. Among these, language and identity problems take an important place. While identifying the language and identity of the Albanian community in his works, Kadare always described it as one of the basic parts of the west or near the west. In this context, he carefully selected the language in his works and designed the stories with Greek, Roman, Ilir, and Pelazg examples and gave priority to the perception that Albanian society is the oldest people of the Balkans. In this study, it will be tried to explain the language and identity of Albanian society by examining the topics and discourses of Ismail Kadare in his novels.

Keywords: Ismail Kadare, Albania, Language, National Identity.

Giriş

Arnavutların dil ve kimlik problemleri birçok bilim adamı tarafından tartışılmış, birbirinden farklı teoriler ortaya atılmış ancak eldeki kaynakların eksiklikleri nedeniyle tam manasıyla aydınlatılamamıştır. Tarihi kaynakların yetersizliği, siyasi ve sosyal nedenler sebebiyle XX. yüzyıla kadar dil birliğinin sağlanamaması ve dolayısıyla edebi hayatın çok geç tarihlerde başlaması gibi birçok faktör, günümüze kadar Arnavut toplumunun kökeni üzerine farklı teorilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu teorilerin ilk temsilcilerinin de dönemin sebep ve sonuçları doğrultusunda yabancı bilim adamlarından oluştuğu görülmektedir.

Tarihçilerin Arnavutların kökeni üzerine yapmış oldukları araştırmalarda üç önemli teori bulunmaktadır. Bunların arasında Albanologlar tarafından en çok kabul gören Arnavutların *İlirlerin*² soyundan

---

² İlirler, Balkan Yarımadasının en eski topluluklarından biri olarak kabul edilmektedir. Milattan önce yaklaşık V.-IV. yüzyıllarda Adriyatik kıyıları boyunca yirminin üzerinde farklı isimlerde boylar halinde geniş bir coğrafyada yaşadıkları bilinmektedir. Detaylı bilgi için bkz: Tomi TRESKA ve Menduh DËRGUTI, *Historia për klasën e 6-të të shkollës 9-vjeçare*, Albas Yayınevi, Priştine 2005, s. 70-71; Muzaffer Korkuti, *Historia e Popullit Shqiptar*, Toena Yayınevi, Tiran 2002, s. 19.

geldiğidir. Arnavutların dili ve kökeni üzerine araştırmalar yapan tarihçi Johann Erich Thunmann ve Jakob Philipp Fallmerayer ile dil bilimci Franz Xaver Ritter von Miklosich ve Gustav Meyer, bu tezin önemli savunucuları arasında gösterilir. İkinci teori ise Arnavutların *Trak* kökenli olduklarıdır. Dil bilimciler tarafından desteklenen bu kuramın öne çıkan isimleri Hermann Hirt, Gustav Weigand, Hugo Ernst Mario Schuchardt ve Bogdan Petriceicu Hasdeu olarak bilinmektedir. Üçüncü tez ise Arnavutların *İlir* ve *Trak* boylarının karışımı olduğu yönündedir. Bu teorinin en önemli savunucuları aralarında da tarihçi Marie Henri d'Arbois de Jubainville ve Carl Patsch ile Albanolog Baron Nopcsa ve Norbert Jokl gösterilmektedir.³

Günümüzdeki genel kanılar ışığında Arnavut toplumunun kökeninin *İlirler* olduğu kabul edilmektedir. Bu bağlamda aynı durum Arnavut dili için de geçerlidir. Arnavutça, Hint-Avrupa dil ailesinin herhangi bir yaşayan dille akrabalığı bulunmayan, *İlircenin* devamı niteliğinde kendine has özelliklere sahip olan bir dil statüsündedir. İsmail Kadare, Arnavut toplumunun milli kimliği üzerine kaleme almış olduğu "*Identiteti Evropian i Shqiptarëve (Arnavutların Avrupalı Kimliği)*" adlı eserinde bunu şu sözlerle özetlemektedir:

*"Arnavut kimliği ne yarım yamalıdır ne de bir şeylerin arkasına saklanmaya ihtiyacı vardır. Birileri görmek istemese veya görmek işlerine gelmese dahi bu toplumun kimliği gayet nettir. Arnavutlar Avrupa kıtasındaki en eski topluluklardandır. Aynı şekilde birçok büyük dilbilimcinin de kabul ettiği gibi dili de en eski dillerdendir. Hatta bu kıtanın 10 ya da 12 dilleri arasındaki temel dillerinden biridir."*⁴

---

³ Tolga DİLLİOĞLU, Arnavut Dil Tarihine Genel Bir Bakış, *Multidisipliner Çalışmalar-3 (Sosyal Bilimler)*, Gece Kitaplığı, Ankara 2018, s. 89-90; Spiro KONDA, *Shqiptarët dhe Problemi Pelazgjik*, Uegen Yayinevi, Tiran 2011, s. 28-31.

⁴ İsmail Kadare, *Identiteti Evropian i Shqiptarëve*, Shtëpia Botuese Onufri, Tiranë, 2006, s.21-24.

Arnavutların milli kimlik ve dil problemlerine ışık tutan ve günümüzdeki yerinin tespitinde tarihsel çalışmalar yapan birçok bilim adamı bulunmaktadır. Ancak günümüzdeki genel kabullerin ortaya çıkmasında en fazla katkısı olanların yabancı Albanologlar olduğu bilinmektedir. Arnavutlar, tarih sahnesine çıktıkları çağlardan günümüze kadar birçok farklı siyasi ve sosyal etken nedeniyle uzun süreli bir birliktelik kuramamışlardır. Osmanlı Devleti öncesinde kabileler halinde yaşamışlar, sonrasında vilayetlere bölünmüşler, ardından monarşi ve diktatörlük gibi birçok yönetimin altında yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Bunların içine Arnavutluk dışında Kosova, Makedonya, Karadağ, Yunanistan ve Türkiye gibi birçok ülke sınırları içinde kimi yerde çoğunluk kiminde ise azınlık halde yaşayan Arnavutların da sosyal ve siyasi sorunlarını eklediğimizde karşımıza çok daha çeşitli ve problemleri tablolar da çıkmaktadır.

Arnavut toplumunun günümüzde hem yazıları hem de fikirleriyle ön plana çıkan Nobel Edebiyat Ödülü adaylığına kadar yükselmiş önemli bir aydını bulunmaktadır. Çağdaş Arnavut Edebiyatı'nın da en önemli isimleri arasında gösterilen bu yazar İsmail Kadare'dir. İsmail Kadare, 1936 yılında Arnavutluk'un güney sınırına yakın olan *Ergirikasri*⁵ kentinde dünyaya gelmiştir. Çocukluk ve gençlik yıllarını bu kentte geçirmiştir. II. Dünya Savaşı yıllarında sırasıyla İtalyan, Yunan, Nazi güçlerinin kentteki işgallerine ve bunlarla birlikte bu işgal güçlerine karşı verilen halk hareketlerine şahit olmuştur. İşgallerin ve bağımsızlık mücadelelerinin ardından Arnavutluk, önce Moskova, daha sonra ise Pekin merkezli politikalar izleyen Enver Hoca liderliğinde yeni bir rejimle yönetilmiştir. Yaklaşık 45 yıl sürecek olan bu yeni rejim, başlangıcından Enver Hoca'nın

---

⁵ Günümüz Arnavutluk'un güneyinde yer alan, Osmanlı İmparatorluğu döneminde *Ergirikasri* (Arnavutça: *Gjirokastër*) olarak adlandırılan ancak tarihi çok daha eskilere dayanan ve 2005 yılında UNESCO tarafından dünya mirası kabul edilen şehirdir.

ölümüne kadar Arnavut toplumuna adeta “sert bir iklim” yaşatmıştır. Arnavutluk’ta komünizmin kurucusu olarak bilinen Enver Hoca, kurduğu bu yeni rejim ile birlikte birçok alanda devrim sayılabilecek kararlar almış ve uygulamıştır. Fikir ve düşünce olarak Stalin’e yakınlığı ile bilinen Enver Hoca, Sovyetler Birliği ile yakın ilişkiler kurmuş hatta Arnavutluk’a yaptığı yardımlar nedeniyle Sovyet lider Stalin’i halk kahramanı ilan etmiştir. Sovyetler Birliği’nin bütün projeleri Arnavutluk tarafından kabul edilmiş ve böylece Arnavutluk Doğu Blok’undaki yerini sağlamlaştırmıştır. Ülke her ortamda Sovyetler Birliği’ne olan bağlılığını ve bunun önemini belirtmiştir. Özellikle ekonomik yardımlar Arnavutluk’un savaş sonrası istikrara kavuşmasında yardımcı olmuştur. Marksist ideolojinin eğitim sistemine de yerleştirilmesi ile Arnavut toplumu, hızla sosyalizme sıkı sıkıya bağlanan bir kitleye dönüşmüştür. Ergirikası’nın işgal yılları, yeni rejimin kurulmasına kadar yaşanan savaş ortamı ve aynı zamanda Enver Hoca’nın dış dünyaya kapalı yönetim anlayışı İsmail Kadare’nin çocukluk ve gençlik çağlarını etkileyen en önemli dönemler olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶

İsmail Kadare, 1958 yılında birçok akranı gibi sosyalist bir yazar olmak ve Arnavutluk’u, ekonomistler, teologlar ve yöneticiler ile birlikte inşa etmek üzere eğitim görmek amacı ile Sovyetler Birliği’ne gönderilmiştir. Moskova’da karşılaştığı siyasi atmosfer Kadare açısından Arnavutluk’ta tecrübe ettiği rejimden çok daha farklı olmuş ve Arnavutluk’ta kalsa belki hiç okuma fırsatı bulamayacağı çağdaş batı edebiyatının Sarte, Comus ve Hemingway gibi isimlerinin eserlerini okuma fırsatı bulmuştur. Kadare, bu dönemde Arnavutluk’a göre daha özgür bir yapıda olan Moskova’da, birçok sosyal kesimden insan tanıma fırsatına erişmiştir. Ancak daha sonra bozulmaya başlayan ikili ilişkiler sonucunda Aralık 1961’de Sovyet

---

⁶ Ece DİLLİOĞLU, *Çağdaş Arnavut Edebiyatında İsmail Kadare ve Romanları* (Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Balkan Çalışmaları Anabilim Dalı, Edirne 2017, s. 22-29.

Hükümeti, Arnavutluk ile olan bütün diplomatik ilişkilerini kesmiş ve bu doğrultuda Arnavut öğrencilerin Rus üniversitelerinde ve diğer yüksekokullarda parasız eğitimlerine devam etmelerini sağlayan Sovyet-Arnavut Kültürel Antlaşması da böylece askıya alınmıştır.⁷

İsmail Kadare'nin hayatının büyük bir kısmını kapsayan komünizm rejiminin yanı sıra Gorki Enstitüsü'nde edebiyat üzerine aldığı eğitimler ve tanıştığı insanlar, onun dünya anlayışının ve görüşünün oluşmasında büyük rol oynamıştır. Bu sürecin ardından Arnavutluk'a dönen Kadare, yazmaya başladığı şiir ve romanlarıyla kendi fikirlerini edebiyata aktarmaya başlamıştır. Dolayısıyla çocukluğundan itibaren okumaya duyduğu sevgi ve çevresinde yaşanan olaylara karşı duyduğu ilgi, gençliğinde aldığı eğitimle yoğrularak edebi bir kimliğe dönüşmüştür. Hayatı boyunca yaşadığı tüm hadiseleri hemen hemen her eserinde farklı karakterler üzerinden okuyuculara bir şekilde yansıtmaya çalışmıştır. Bu kimi zaman rejimle kimi zaman da baskıyla kavgasına dönüşmüştür. Seksenin üstünde eser yayımlayan İsmail Kadare'nin çalışmalarının birçoğu dünya çapında ilgi görmüştür. Özellikle Arnavutluk'u ve Arnavut toplumunu dünyaya tanıtmak açısından bu eserlerin önemi büyüktür. Doğduğu yıllardan günümüze kadar birçok çalkantılı evrelerden geçmiş ve kaleme aldığı eserlerin neredeyse tümünde Arnavutluk toplumunun geçmişini, gününü ve geleceğini kendine has söylemleriyle kimi zaman üstü kapalı kimi zaman ise alenen anlatmıştır. Dolayısıyla Arnavut toplumunun özünden çıkmış olan İsmail Kadare'nin milli kimlik ve dil üzerine yazdığı ve söylediği fikirleri günümüzde önemli bir inceleme konusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

---

⁷ Ece DİLLİOĞLU, *a.g.t.*, s. 29-34.

İsmail Kadare'nin Milli Kimlik Yaklaşımı

İsmail Kadare, Arnavut toplumunun son yüzyılda dünya çapında en çok tanınan milli yazarı konumundadır. Birçok yazar gibi romanlarında ve şiirlerinde işlediği konuları Arnavut toplumunun tarihinden, kültüründen ve kahramanlıklarından uyarlamıştır. Yaşadığı topraklara kök salmak, dışarıdan gelen güçleri işgalci ilan etmek ve yapılan bağımsızlık mücadelelerini kahramanlaştırmak gibi birçok argümanı roman ve şiirlerinde destanlaştırarak, Arnavut toplumunun milli kimliğini ve dilini kendi bakış açısıyla aktarmıştır. Eserlerinde her zaman Avrupa vurgusu yapmış, doğudan gelen Türkleri ve kuzeyden gelen Slavları işgalciler olarak tanımlamıştır. Özellikle Arnavutların Avrupa'nın bir parçası olduğunu kabullendirmek ve aynı zamanda toplumun da yönünü batıya doğru çevirmesi amacıyla "*Arnavutlar beyaz bir ırk oldukları için Avrupalıdırlar. – Arnavutluk tarihi Avrupa'nın kronik bir parçasıdır. –İskender Bey ilk Avrupalı mit olmuştur. –Latin alfabesi.*"⁸ gibi net söylemleriyle karşımıza çıkmaktadır.

Kadare, Arnavut toplumunun milli kimliği üzerine kaleme almış olduğu "*Identiteti Evropian i Shqiptarëve (Arnavutların Avrupalı Kimliği)*" adlı eserinde Avrupalı vurgusunu Osmanlı döneminin tarihsel kurgusu üzerinden kodlayarak okuyuculara şöyle anlatmaktadır:

"Bütün Avrupalı kesim gibi Arnavutluk da beyazdır. Arnavutluk'un tarihi Osmanlı istilası içindeki bütün yarım ada gibi Avrupa'nın kronik bir parçası olmuştur. Arnavutluk'un en azında hala ayakta olan üç şehri Durrës, Shkodra ve Berat, Roma ile aynı yaştaadır. Arnavutların halk kahramanı olan, Osmanlı istilası sebebi ile beş asır anılması yasak olan İskender Bey, daha Avrupa XX. yüzyılda onu geri vermeden önce Avrupalı bir mit haline

---

⁸ Rovená VATA, "Kadare-Qosja-Frashëri rreth identitetit kombëtar", *Albanologji* 2, Instituti Albanologjik, Prishtinë 2012, s.93.

gelmişti. 1908'de dramatik bir şekilde yasak olan şartlar altında, Gjergj Fishta ve Mithat Frashëri kurdukları bir komisyonla Arnavutların resmi alfabesi olan Latin alfabesini ilan ettiler ve Arnavutların Avrupalı olmalarıyla ilgili net bir bildiri verdiler. Ve bu kaybolan Avrupa'ya duyulan trajik özlem ile Arnavutluk 1912'deki özgürlüğüne kavuştu.”⁹

İsmail Kadare, Arnavutların her açıdan Avrupalı bir kimliğe sahip oldukları düşüncesini ısrarla savunmakta ve her türlü tarihsel tezi kullanmaktan geri durmamaktadır. Bu tezlerin içinde ciddi bir şekilde din mevzusunu da ele almakta ve Avrupa merkezli bir düşünce ekseninde Müslüman Arnavutlara da mesaj göndermektedir. Kadare'ye göre günümüz dünyasında dini eğilimler kişinin kendisine has olan özel bir durumudur. Ancak, bu söylemin tam aksine Arnavutların Müslümanlaşmalarını ise talihsiz kaderleri olarak nitelendirmektedir. Bu talihsizliğin en büyük sebebi olarak da Türkleri işaret etmektedir. Bu yüzden Arnavutların tarihi boyunca, onları eski ve büyük Avrupa kültürüne götürecek belgeler ve gerçekler bulmak için uğraşmış ve eserlerinde yapmış olduğu kurgulamalarla algıyı hep bu eksende tutmaya gayret etmiştir.¹⁰

Arnavutların tarih sahnesine çıktıkları XI. yüzyıldan günümüze kadar kabileler halinde yaşadıkları gibi çeşitli din ve mezheplere de ayrıldıkları bilinmektedir. İsmail Kadare de eserlerinde Arnavutların eski çağlara ait kimliklerinden bahsederken ister Katolik, ister Ortodoks, ister Müslüman olsun dini konularda da yorumlamalar yapmaktadır. Özellikle Arnavutların uzun yıllar boyunca Hristiyan dinine mensup oldukları tezini birçok eserinde belirtmektedir. Ona göre Hristiyan inancı ile Arnavutların tam bir Avrupalı kimlikleri vardı. Ancak daha sonra Osmanlı İmparatorluğu döneminde Arnavut toplumunun politik çıkarlar doğrultusunda İslam

---

⁹ İsmail Kadare, *İdentiteti Evropian ...*, s.21-24.

¹⁰ Rovena VATA, *a.g.m.*, s.94-95

dinini kabul ettiği ve Arnavutların Avrupalı kimliklerinin bu nedenden dolayı yıprandığı tezini savunmaktadır. İslam dininin getirdiği zararları sıralarken çok sert ifadeler kullanmasının yanı sıra, XVIII. yüzyılda Arnavutluk'ta ve birçok Balkan ülkesinde ortaya çıkan *Alhamiado* edebiyatını bile Hristiyanlığa karşı yapılmış büyük bir sapkınlık ve ahlaksızlık olmakla suçlamaktadır.¹¹ Kadare eserinde şu sözlerle konuyu özetlemektedir:

“Osmanlı döneminde Avrupa bilincinin gerilemesi yani Avrupalı kimliğinin unutulması kaçınılmaz bir durumdur. Çünkü Osmanlı'nın misyonu Avrupa'yı parçalamak ve fethetmektir. Bu bağlamda önce fiziksel yıkım yani fetih sonra da ruhani yıkım yani İslamlaştırma ve kendine benzetme evresine geçildi.”¹²

İsmail Kadare, Arnavutluk'ta komünist rejimin çöküşünden sonra Arnavut toplumunun batı eksenine yaklaşmasında önemli etkileri olan eserler kaleme almaya başlamıştır. Yazarlık hayatına başladığı dönemlerde ise Arnavut edebiyatı üzerinde rejimin dayattığı kurallar bulunmaktaydı. Dönemin edebiyatı Enver Hoca yönetiminin isteği üzerine komünist rejim propagandaları içeren Stalinci, Maocu ve anti batıcı yayınlar olarak karşımıza çıkmaktadır. İsmail Kadare, bu dönemde Arnavut toplumunu batıya yaklaştırmak adına yazılarını üstü kapalı ve kinayeli cümlelerle kurgulamış, ancak Arnavutluk'un demokrasiye geçişinden sonra eserlerinde açıkça batı yanlılığı ve İslam düşmanlığı propagandaları nedeniyle birçok eleştiriye de maruz kalmıştır.¹³ Hem Osmanlı hem de Enver Hoca dönemini açıkça eleştirdiği bir röportajında şu sözlere yer vermektedir:

---

¹¹ Roven VATA, *a.g.m.*, s.98-99

¹² İsmail Kadare, *İdentiteti Evropian ...*,s. 24-25.

¹³ Kastiot Myftaraj, *Gjyqi Intelktual i Kadaresë*, Gjon Buzuku Yayinevi, Prishtina 2008, s.532-533

“Ben Avrupa’yı iki defa ellerinden kaçıran ülkedenim. İlk kaybediş diğer Balkan ülkeleri gibi Osmanlı geldiğinde yaşandı. İkincisi ise 1944 te Arnavutluk komünizm rejiminin himayesine girdiğinde oldu.”¹⁴

İsmail Kadare’nin Arnavut Diline Yaklaşımı

Arnavutça, Arnavut halkının ilk belirleyici özelliklerinden biridir. Arnavut dilinin Arnavut halkına ulusal ismini vermiş olması, dilbilimsel dünyada eşsiz bir durumdur. Diğer milletlerde ise ulusal isimlerinden dilin ismi oluşmuştur; İtalyan kelimesinden İtalyanca, İngiliz kelimesinden İngilizce, Fransız kelimesinden Fransızca, Türk kelimesinde Türkçe vb. Arnavut halkında ise tamamen ters olan bir durum söz konusudur. Arnavut toplumu, ana dili olan Arnavutçaya “*Shqip*”, kendilerine ise [+tar] ekinin sözcüğe eklenmesi sonucunda “*Shqiptar*” olarak türeyen Arnavut ismini kullanmaktadırlar.¹⁵

Arnavutçanın ilk yazılı belgeleri XV. yüzyıla, ilk yazılı eseri ise XVI. yüzyıl gibi çok geç bir döneme tekabül etmektedir. Bu yüzyıllarda Arnavut dilinin kendine has bir alfabesi bulunmadığından dolayı ilk yazılı belgeler olarak kabul edilen dokümanların Latin ve Yunan alfabeleri kullanılarak bölgelere göre farklı diyalektlerde yazıldıkları bilinmektedir.¹⁶ Arnavutların geniş bir coğrafyada kabileler halinde yaşamaları sözlü iletişimde farklı diyalektler kullanmalarına sebep olmuştur. Aynı zamanda bu coğrafi ayrımın kabileler arasında din anlayışının da farklılık gösterdiği hatta bu

---

¹⁴ İsmail Kadare, *Vepra 19 Dialog me Alain Bosquet*, Onufri Yayınevi, Tiran 1996, s. 556.

¹⁵ Qemal Murati, *Shqiptari është Shqiptar vetëm përmes gjuhës*, Instituti Albanologjik-Prishtinë, Gjuha Shqipe, 1/2013, s. 47

¹⁶ Tolga DİLLİOĞLU, *a.g.m.*, s.93-94; Tomor Osmani, *Histori e Alfabetit Gjuhës Shqipe*, Mihal Duri Yayınları, Tiran 1987, s. 12.

bağlamda bağlı buldukları kilise ve manastırlarda öğrenilen alfabelerle yazdıkları da eserlerde görülmektedir.¹⁷ Tüm bu veriler ışığında denilebilir ki Arnavut dilinin gelişimi ve yazıya geçme süreçleri Arnavutlar ve onların tarihi için sadece dilsel bir durum olmakla kalmamış aynı zamanda milli süreç olarak da yerini almıştır.

Arnavut dilinin temel özellikleri bakımından Hint-Avrupa dilleri arasında yer aldığını ancak kendine has bazı özellikleriyle de hiçbir akrabası bulunmadığını 1854 yılında yayımlanan “*Përmbi shqipen në lidhjet e afërsisë së saj*” (Arnavutçanın Bağlantıları ve Yakınlıkları Üzerine) adlı eserinde kanıtlama yoluna giden ilk dilbilimci Franc Bopp’tur. Franc Bopp’tan sonra Arnavut dili üzerine çalışmalar yapmış Gustav Meyer, Holger Pedersen ve Norbert Jokl ise ortaya koydukları tezlerle Arnavutçanın günümüzdeki yerinin belirlenmesinde önemli çalışmalara imza atan dilbilimciler olarak karşımıza çıkmaktadırlar.¹⁸

Arnavutçanın, tanımlanmasının ve dünya dilleri arasındaki yerinin belirlenmesinin dışında, kendine ait bir alfabesinin bulunmaması uzun yıllar önemli bir sorun olarak tartışılmıştır. Bu durum gene tarihsel süreç içerisinde geniş bir coğrafyaya yayılmış Arnavut toplumunun hem siyasi bir birliktelik kuramamış olmasından dolayı hem de dil birliğini sağlayamadığından dolayı çözümsüz kalmıştır. Arnavutçanın geçmişten günümüze bilinen iki ana diyalekti bulunmaktadır. Bunlar Arnavutların yaşadığı bölgelerin kuzey kesimlerinde *Geg* (*Gegërisht*), güney kesimlerinde ise *Tosk* (*Toskërisht*) olarak adlandırılan diyalektlerdir.¹⁹ Arnavutluk’un merkezinden geçtiği kabul edilen *Shkumbi* nehri iki diyalekti birbirinden

---

¹⁷ Nuray BOZBORA, *Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk ve Arnavut Ulusçuluğu’nun Gelişimi*, Boyut Kitapları, İstanbul 1997, s. 35.

¹⁸ Eqrem Çabej, *Studime Gjuhësore III*, Rilindja Yayinevi, Prishtine, 1976, s.12

¹⁹ Victor A. Friedman, *Studies on Albanian and Other Balkan Language*, Shtëpia Botuese Dukagjini, Pejë 2004, s. 14.

kuzey ve güney olarak ayıran temel unsur kabul edilmektedir.²⁰ *Geg* diyalektinin konuşulduğu bölgeler Arnavutluk'un kuzeyi, Kosova'nın tamamı ve Karadağ ile Makedonya sınırları içinde kalan bazı yerleşim alanlarıdır. *Tosk* diyalektinin ise Arnavutluk'un güneyinde (Shkumbi nehrini ayırdığı çizgiden itibaren), Yunanistan'da, güney İtalya'da ve Makedonya'nın Manastır şehri civarında konuşulduğu araştırmacılar tarafından tespit edilmiştir.²¹ Diyalektleri birbirinden ayıran ana unsurların başında morfolojik, fonetik ve sentaks farklılıkları gelmektedir. Diyalektlerin konuşulduğu alanın genişliği sebebiyle her bir diyalektin ayrıca belirli bölgelere has alt diyalektlerinin de olduğu bilinmektedir. Bu alt diyalektlerde ise en belirleyici özelliği diyalektin içindeki fonetik farklılıklar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Milli bir dil için Arnavut aydınlar tarih boyunca çeşitli fikirler ortaya atmış ve uygulamaya çalışmışlardır. Arnavutçanın ortak bir yazı dili üzerine farklı senelerde çeşitli alfabeler tasarlanmış olsa da bunların genellikle ilk yazılı belgelerde kullanılan Latin ve Yunan alfabelerinin dışına çıkmadığı bilinmektedir. 1908 yılında birçok Arnavut aydının katılımıyla gerçekleşen Manastır Kongresi ortak bir karara imza atmış ve Latin harflerinden oluşan Arnavut alfabesini kabul edilmiştir. Bu tarih milli dil birliğinin sağlanmasında ilk önemli kararın alındığı gün olmuştur. İkincisi ise diyalektler üzerinde bir dil oluşturulması amacıyla 1972 yılında Arnavutluk'un başkenti Tiran'da yapılan "*Kongresi i Drejtshkriminal të Gjuhës Shqipe*" (Arnavutçanın Düzyazım Kongresi) ile Standart Arnavutçanın kabulü olarak karşımıza çıkmaktadır.²² Ancak Arnavutçanın ilk yazılı

---

²⁰ Arben Kallamata, "Dialekte dhe Standarde", *Instituti Albanologjik i Prishtinës, Gjuha Shqipe*, Sayı 3, Prishtinë 2015, s. 80.

²¹ Tolga DİLLİOĞLU, *Arnavutça ve Türkçedeki Yapım Ekleri: Karşılaştırmalı Bir İnceleme*, (Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Balkan Çalışmaları Anabilim Dalı, Edirne 2017, s. 40.

²² Tolga DİLLİOĞLU, *a.g.m.*, s. 98.

eserlerinin genellikle *Geg* diyalektinde yazılmış olması ve politik sebeplerden dolayı çoğunluğu *Tosk* diyalektinin unsurlarıyla oluşturulan dilin standart olarak belirlenmesi, günümüze kadar süren birçok eleştiri ve tartışmaya da zemin hazırlamıştır. İsmail Kadare, günümüzde halen daha süren bu tartışmaları verdiği bir röportajda şu şekilde yorumlamaktadır:

“Hiçbir yerde paralel şekilde devam eden iki diyalekt yoktur. Bunlardan biri mutlaka standart dil olmak zorundadır. Diğeri ise mümkün olduğu kadar onun zenginleşmesine hizmet etmelidir. Aynı şekilde iki tane Arnavut dili de olamaz. Bu düşünüldüğünde bilimsel açıdan uygun olmayan bir durumdur.”²³

Arnavut dilinin standartlaşma sürecinde özellikle Arnavutluk'ta yaşanan komünizm döneminin tek adamı olan Enver Hoca'nın *Tosk* bölgesinden olması ve bu nedenle *Geg* diyalektini kullanım dışı bırakmak istemesi gibi eleştiriler de ön plana çıkmaktadır. İsmail Kadare ise komünizmin yapmış olduğu o kadar çok suç varken bu eleştirinin yersiz olduğu kanısını savunmaktadır.²⁴ Bu konuyu da özellikle şu sözlerle dile getirmektedir:

“Arnavut dili ile ilgili çok fazla fikirler öne atılıyor ve dili standartlaştırmanın Enver Hoca olduğu tamamen yanlış bir fikir.

[...]

---

²³ Mimoza Kelmendi, “İsmail Kadare: Gjuha Shqipe, një nga makinat më të përsosura të Europës”, *Gazeta Tema*, 23 Kasım 2017, <http://www.gazetatema.net/2017/11/23/kadare-gjuha-shqipe-nje-nga-makinat-me-te-persosura-te-europes/> (20.06.2019).

²⁴ Arbana Xhara, *Bisedë me Shkrimtarin Ismail Kadare-Mbi standardin ka zhurmë të pandershme*, Instituti Albanologjik-Prishtinë, Gjuha Shqipe, 3/2014, s. 6.

Arnavutça Arnavut kültürünün ve aydınlanmasının saygın bir neferidir.

[...]

Bu dilin standartlaşması sürecinin Enver Hoca'ya ithaf edilmesindeki yaşanan tartışmaların asıl temelini oluşturan Tosk diyalekti ve bu diyalektin Enver Hoca'nın konuştuğu yörenin, yani Ergirikasrı bölgesinin diline yakın olduğu tamamen asılsızdır. Aynı şehirde doğup büyüyen ben de standartlaşan dilin kendi ağızlarımızdan çok farklı olduğunu dile getirebilirim.”²⁵

İsmail Kadare, 27 Mayıs 2009 tarihinde Kosova'da yapılan bir konferansta Arnavut dilinin problemleri ve standartlaşma süreci hakkındaki görüşleri ile ilgili tüm meseleleri ele almış ve tarihsel bir kronolojiyle şu şekilde özetlemiştir:

“Biz, Arnavutlar olarak, bazen olmaması gereken yerlerde aşırı özgüven gösteren, güven duyulmaması gereken yerde de güven gösteren bir toplum olduğumuz için, daha konunun temelini ve asıl problemin ne olduğunu kavrayamadan, dil konusunda kahramanca tavırlar sergileyip sağdan sola kadar fikirler yürütebiliyoruz. Bu öyle bir problem ki Avrupa bunu mantıklı ve başarılı bir şekilde çözmüştür. Bir dilin, standart dili ve yazı dili ne demektir? Ne yazık ki bu noktada bizde karışıklıklar çıkmaya başlıyor. Öncelikle yazı dili, standart konuşma dili ile karıştırılıyor. Arnavutluk'ta, standart konuşma diline, bürokrasi dili denilmesi moda olmuş.

Zaman zaman dil reformlarının olması ne demektir? Yunanistan standart dilini belirlemesinden 4 yıl önce dil reformu yapmıştır ve hiçbir karışıklık, hiçbir tartışma, hiçbir kavga olmamıştır. Yani her ülke bu problemi sakinlikle çözüyor. Fakat burada cahillik ve bizim hem Arnavut hem de

---

²⁵ Tefik Çausi ve Gjovalin Shkurtaj, *kadareja dhe fjala shqipe*, Albas Yayınevi, Tiran 2004, s. 22-23.

Balkanlı olarak değerlerimiz, kendimizi gösterme isteğimiz, gereksiz şeyler için kargaşalar yaratmamız bu olayı sonu olmayan bir yola sokmuştur. Asıl problemi özetlersek şöyledir; Arnavutluk'ta ve Kosova'da standarda saygı mı duyacağız yoksa standardı mı koruyacağız? Yeni bir standardın oluşması demek en az yarım yüzyıl geriye gitmek ve her şeye baştan başlamak demektir. Bu durumda olabilecek iyi sonuçlar, oluşabilecek zararların yanında çok ufak kalır.

120 yıldır Arnavutça standart bir şekilde yazılıyor. Fakat aynı zamanda dışarıda kalmış birçok zenginlikler de vardır. Bu dilin hatasından ziyade onu kullananların hatasıdır.

Bugün, ne yazık ki Arnavutça sözlükler eksikliklerle doludur. Herkesin bilmesi gerekiyor ki, Arnavutça standart dilin ilk adımları, kuzeyli bir yazar olan Gjergj Fishta öncülüğünde, Alfabe kongresinde, 1908 yılında atılmıştır. Standart dil komünistlerin eseri değildir, çünkü onlar bu işlerden hiç anlamazlardı. Hatta kral Zogu'nun zamanında hangi dilin standart olacağı, kuzeyin konuşma dili mi yoksa güneyin konuşma dili mi tartışılıyordu. Komünistler, politik sebeplerden dolayı tabi ki güneyin konuşma dilini standart dil olarak istiyorlardı. Fakat bu, bizim, bunu komünistler istiyordu diye yanıltır, gibi klişe sözler söylememizi gerektirmiyor. Bu onların isteği değildi, iki varsayımdan, iki versiyondan bir tanesiydi. Ve bu iki versiyon da olağanüstü derecede güçlüydü.

Zogu'nun döneminde, cumhuriyet döneminde, bağımsızlığın başında, ikisi de güçlüydü ve biri mutlaka kazanacaktı. Hiçbir dünya dilinde iki standart yoktur. İtalya'da standart İtalyancaya, İtalya'nın bir bölgesi olan Toskana karar vermiştir. Bu bölge İtalya'dan yirmi kat daha küçüktür ama kararı o verdi. Her yerde konuşma dili ile anlaşamayan topluluklar vardır, fakat standart dil onları birbirine yaklaştırır. Kuzey İtalyanları ile güney

İtalyanları neredeyse iki farklı dili konuşuyorlar. Edebiyatta buna izin veriliyor ancak konuşma dilinde izin verilmiyor.

Fransa'da kuzey ve güney çok farklı iki dil konuşuyor. Almanya'da da aynı şey vardır.

Ve biz daha sonra kendimize hiçbir şey için gereksiz bir enerji harcadığımızı, bir telaş yüklediğimizi anlayacağız.”²⁶

SONUÇ

Arnavut toplumunun kimlik sorunu ve dil tartışmaları birbirleriyle eş zamanlı başlamıştır. Birçok tarihçi ve dilbilimcinin Arnavut dili ve kimliği üzerine çalışmalarda bulunduğu ve ortaya teoriler attığı bilinmektedir. Bu teoriler arasında en bilindik ve üzerine birçok çalışma yapılmış olanları Arnavutların *İlir*, *Trak* ve *İlir-Trak* kökeni üzerine olanlarıdır. Bu üç teori de esas itibariyle bilimsel verilerle en çok desteklenen birinci teoridir. Dolayısıyla günümüz kabulü de Arnavutların *İlir* kökenli olduğundan yana daha baskındır. Arnavut dili üzerine yapılan eşzamanlı ve kısmen art zamanlı araştırmalar, günümüz kabulleri çerçevesinde Arnavutçayı Hint-Avrupa dil ailesinin bir mensubu olarak nitelendirmektedir. Ancak hem dil hem de kimlik kökenlerinin araştırılmasında her iki olgu da birbirleriyle ayrılmaz bir bütün olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla buradan çıkışla ve genel kabuller doğrultusunda Arnavutların *İlir* soyunun, Arnavut dilinin de *İlir* dilinin devamı olduğu bilgisi karşımıza çıkmaktadır.

İsmail Kadare'nin Arnavut toplumunun milli kimlik ve dil tanımlarına yaklaşımı ise konunun uzmanları, tarihçileri, coğrafyacıları, dilbilimcileri vb. gibi bilim adamlarının dışında daha edebi ve duygusal bir

---

²⁶ Qemal MURATI, *a. g. e.*, s.46-49.

çizgide gerçekleşmektedir. İsmail Kadare'nin önemli bir roman yazarı olmasındaki en büyük faktörlerinin başında Arnavut toplumu üzerine yazdığı eserlerin tarihte gerçekleşmiş olayların ustaca kurgulanmasından kaynaklandığı bilinmektedir. Eserlerinde ve söylemlerinde genellikle kurguyu ve hissiyatlarını ön planda tuttuğu görülmektedir. Örneğin *İlirlerle* veya diğer bir deyişle Arnavutların *İlir* kökeninden geldiği ile ilgili tezlerde İsmail Kadare'nin "*Bütün Avrupalı kesim gibi Arnavutluk da beyazdır*" söylemini hangi tarihsel veya coğrafi verilere dayandırdığını açıkça belirtilmeden sıklıkla tekrarladığı görülmektedir. Dolayısıyla bu söylemle de hem Arnavutların *İlir* soyundan geldiğini hem de Avrupa'nın en eski toplumlarından olduğunu tarif etmektedir. Aynı şekilde İsmail Kadare'nin Arnavut dili ile ilgili fikirlerinde de Avrupa merkezli söylemlerde bulunduğu görülmektedir. Bu noktada tarihsel süreçler üzerinden yaptığı örneklerde özellikle Osmanlı Döneminde Arnavutlar arasında yaygınlaşan *Alhamiado* Edebiyatı üzerinde çok aşırı eleştirel söylemlerde bulunduğu bilinmektedir. Diğer taraftan bir bütün olarak yazarın söylemlerini değerlendirdiğimizde onun Arnavut dilinin gelişim sürecinde hem artılarını hem de eksilerini de açıkça belirtmektedir. Özellikle "*Arnavut dili ile ilgili çok fazla fikirler öne atılıyor ve dili standartlaştırmanın Enver Hoca olduğu tamamen yanlış bir fikirdir.*" ve "*Arnavutça Arnavut kültürünün ve aydınlanmasının saygın bir nefesidir.*" gibi söylemlerinde Arnavut dilinin standartlaşma sürecine ve varoluşuna bu noktalardan atıflarda bulunarak kendine göre doğru ve yanlış olan durumları özetlemektedir.

Sonuç olarak İsmail Kadare, Arnavut toplumunun milli kimliği ve dili konusunda hem eserlerinde hem de farklı alanlarda vermiş olduğu röportaj ve söylemlerinde, ister din ister ise tarihi, siyasi ve sosyal olaylar bağlamında kurguladığı örnekler ışığında yalnızca Avrupa merkezli bir konuma oturtmaya çalıştığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- BOZBORA, Nuray, *Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk ve Arnavut Ulusçuluğu'nun Gelişimi*, Boyut Kitapları, İstanbul 1997.
- ÇABEJ, Eqrem, *Studime Gjuhësore III*, Rilindja Yayınevi, Priştine, 1976.
- ÇAUSHI, Tefvik ve SHKURTAJ, Gjovalin, *Kadareja dhe fjala shqipe*, Albas Yayınevi, Tiran 2004.
- DİLLİOĞLU, Ece, *Çağdaş Arnavut Edebiyatında İsmail Kadare ve Romanları* (Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Balkan Çalışmaları Anabilim Dalı, Edirne 2017.
- DİLLİOĞLU, Tolga, *Arnavut Dil Tarihine Genel Bir Bakış, Multidisipliner Çalışmalar-3 (Sosyal Bilimler)*, Gece Kitaplığı, Ankara 2018.
- DİLLİOĞLU, Tolga, *Arnavutça ve Türkçedeki Yapım Ekleri: Karşılaştırmalı Bir İnceleme*, (Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Balkan Çalışmaları Anabilim Dalı, Edirne 2017.
- FRIEDMAN, Victor A., *Studies on Albanian and Other Balkan Language*, Shtëpia Botuese Dukagjini, Pejë 2004.
- KADARE, İsmail, *Identiteti Evropian i Shqiptarëve*, Shtëpia Botuese Onufri, Tiranë, 2006.
- KADARE, İsmail, *Vepra 19 Dialog me Alain Bosquet*, Onufri Yayınevi, Tiran 1996.
- KALLAMATA, Arben, "Dialekte dhe Standarde", *Instituti Albanologjik i Prishtinës, Gjuha Shqipe*, Sayı 3, Prishtinë 2015.
- KELMENDI, Mimoza, "İsmail Kadare: Gjuha Shqipe, një nga makinat më të përsosura të Europës", *Gazeta Tema*, 23 Kasım 2017, <http://www.gazetatema.net/2017/11/23/kadare-gjuhashqipe-njenga-makinat-me-te-persosura-te-europes/> (20.06.2019).

- KONDA, Spiro, *Shqiptarët dhe Problemi Pelazgjik*, Uegen Yayinevi, Tiran 2011.
- KORKUTI, Muzafer, *Historia e Popullit Shqiptar*, Toena Yayinevi, Tiran 2002.
- MURATI, Qemal, *Shqiptari është Shqiptar vetëm përmes gjuhës*, Instituti Albanologjik-Prishtinë, Gjuha Shqipe, 1/2013.
- MYFTARAJ, Kastiot, *Gjyqi Intelektual i Kadaresë*, Ndërmarrja botuese GJON BUZUKU, Kosova 2008.
- OSMANI Tomor, *Histori e Alfabetit Gjuhës Shqipe*, Mihal Duri Yayınları, Tiran 1987.
- TRESKA, Tomi ve DËRGUTI, Menduh, *Historia për klasën e 6-të të shkollës 9-vjeçare*, Albas Yayinevi, Prishtinë 2005.
- VATA, Roven, *“Kadare-Qosja-Frashëri rreth identitetit kombëtar”*, *Albanologji 2*, Instituti Albanologjik, Prishtinë 2012
- XHARA, Arbana, *Bisedë me Shkrimtarin Ismail Kadare-Mbi standardin ka zhurmë të pandershme*, Instituti Albanologjik-Prishtinë, Gjuha Shqipe, 3/2014.

**BATI TRAKYA TÜRK AZINLIĞININ İKİ DİLLİ EĞİTİM
MODELİNE YÖNELİK BİR DEĞERLENDİRME***

Noyan HACIPAŞAOĞLU**

ÖZ: Batı Trakya'daki azınlık eğitimi, Lozan Antlaşmasında azınlıklarla ilgili düzenlemelerin yer aldığı bölümde 40 ve 41. maddeler başta olmak üzere, uluslararası ve ikili antlaşmalar çerçevesinde belirlenmiştir. Son yıllarda, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın (OSCE), Avrupa'daki azınlıkların eğitim haklarına yönelik belirlediği ilkeler çerçevesinde Yunanistan, özellikle 1990'lı yılların ortalarından itibaren Batı Trakya Türk Azınlığının eğitimi konusunda politika değişikliğine gitmiş ve Avrupa Birliğinin finanse ettiği bazı projeleri hayata geçirmiştir. Buna koşut olarak Türk Azınlığın eğitimine yönelik yapılan araştırmalar oldukça artmış ve bu alanda Türkçe ve Yunanca birçok bilimsel yayın ortaya konulmuş ve çok sayıda lisansüstü tez çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu konuda Yunanistan'da yapılan araştırmalar genellikle azınlığın ikinci dili olan Yunancanın eğitimine yöneliktir.

İki dilli eğitim modelleri, eğitimin hedefi doğrultusunda "geçici" ya da "koruyucu" eğitim modelleri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Yunanistan'da uygulanan iki dilli eğitim modeli göz önüne alındığında bazı nitelikleri bakımından "koruyucu" eğitim modellerinden "azınlık dilini geliştirmeye yönelik koruyucu iki dilli eğitim modeli"ne benzediği ifade edilebilir. Modelin isminden bağımsız olarak Yunan devletinin pratikteki farklılıkları dikkate alındığında ise bahsi geçen modelin tam anlamıyla uygulandığını söylemek güçleşmektedir. Bu çalışmada Türkçeyi ana dili olarak edinen ve Yunancayı ikinci dil olarak öğrenen Batı Trakya Türk Azınlığına Yunan devleti tarafından uygulanan iki dilli eğitim modeli irdelenmiştir.

* Bu çalışma, "Ortaöğretimini Yunanistan'da Tamamlamış Türk Azınlık Öğrencilerinin Yunanca Yazılı Anlatım Becerilerinin Değerlendirilmesi" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Balkan Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Çağdaş Yunan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Araştırma Görevlisi, noyanhacipasaoglu@trakya.edu.tr ORCID:0000-0002-0488-8049

Anahtar Kelimeler: Batı Trakya, Türk Azınlık, İki Dilli Eğitim, Azınlık Eğitimi, İki Dilli Eğitim Modeli

AN ASSESSMENT ON THE BILINGUAL EDUCATION MODEL OF WESTERN THRACE TURKISH MINORITY

ABSTRACT: Minority education in Western Thrace has been determined within the framework of international and bilateral treaties, in particular the 40th and 41st articles in the section on minorities' regulations in the Treaty of Lausanne. In recent years, within the framework of principles set by the Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE) for the rights to education of minorities in Europe, Greece has shifted policy on education of the Western Thrace Turkish Minority from the middle of the 1990s and has put into practice some projects financed by the European Union. In parallel to this, researches on the education of the Turkish Minority have increased considerably and many scientific publications in Turkish and Greek have been put on the field and a number of postgraduate researches have been carried out. Research in Greece in this regard is generally focuses on the education of Greek, the second language of minorities.

Bilingual education models are divided into “transitional” or “maintenance” models in line with the objective of education. When the bilingual education model applied in Greece is considered, it can be stated that it is similar in some respects to the “developmental maintenance bilingual education model”. Regardless of the name of the model, considering the differences in practice of the Greek state, it becomes difficult to say that the mentioned model is fully implemented. In this study, the bilingual education model applied by the Greek state to the Western Thrace Turkish Minority, who acquire Turkish as the main language and learn Greek as the second language, has been examined.

Keywords: Western Thrace, Turkish Minority, Bilingual Education, Minority Education, Bilingual Education Model

Giriş

Batı Trakya'daki azınlık eğitimi, Lozan Antlaşmasının azınlıklarla ilgili düzenlemelerin yer aldığı bölümdeki 40 ve 41. maddeler başta olmak üzere, uluslararası ve ikili antlaşmalar (Paraskevopoulou, 2002, s. 175-178) nedeniyle hem Türkiye için hem de Yunanistan için bazı hak ve yükümlülükler doğurmaktadır. Verilen ana dili eğitiminin kalitesi ve ikinci

dil olarak Yunancanın okul ortamında öğretiminde ortaya çıkması muhtemel sorunlar, azınlığın geleceğini ve kültürel kimliğini korumasının yanı sıra varlığını sürdürebilmesi açısından büyük önem taşımaktadır (Kelağa Ahmet, 2005, s. 6). Çünkü bilindiği üzere ana dili, bağlı olduğu toplumun geçmişten gelen bütün değerlerini geleceğe taşımaktadır. Millet olma bilinci ancak iyi edinilmiş bir ana diline sahip olmaktan geçmektedir. Kültürü, değerleri ve bilgiyi bize ulaştıran, yaşadığımız dünyaya bakış açımızı belirleyen dil olduğu için toplumların kendi dillerine hassasiyet göstermeleri gerekmektedir (Çavuşoğlu, 2006, s. 41).

Yunanistan, Batı Trakya'daki azınlık eğitimi konusunda yakın zaman önce bazı atılımlarda bulunmuştur¹. Yunanistan Eğitim Bakanlığının Göçmenlerin Eğitimi ve Kültürlerarası Eğitim Özel Sekreterliği ile Atina Üniversitesinin iş birliği sonucu, programın bilimsel sorumlusu Anna Frangoudaki olmak üzere 2000-2001 yılından başlayarak iki dilli azınlık eğitiminin Yunanca ayağı için yeni ders materyalleri ve öğretim kılavuzları hazırlanmıştır. Yunanistan devletinin azınlık eğitimi bağlamında geliştirdiği yeni politikalarının bir ürünü olduğu ifade edilen PEM (Müslüman Çocukların Eğitimi Programı), Atina Üniversitesi tarafından "Müslüman Çocuklarının Eğitimi 2002-2004" adıyla yayımlanan programda ana hedefler olarak aşağıdaki maddeleri belirlemiştir:

- *"Yunan dili eğitiminin eksiklikleri başta olmak üzere Azınlık çocuklarının eğitimdeki eksiklik ve yetersizlik nedenlerinin saptanması*
- *Ders programında belirtilen diğer dersler dâhil olmak üzere (Tarih, Coğrafya, Çevre Eğitimi, Toplumsal ve Siyasal Eğitim) Yunan dilinin öğretimi için yeni kitaplar ve öğretim materyalleri hazırlanması*

---

¹ Bu atılımların, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (OSCE) tarafından Avrupa'daki azınlıkların eğitimi bağlamında belirlenen ilkeler çerçevesinde Yunanistan'dan beklentilerine istinaden gerçekleştirildiği ifade edilmektedir (bkz. Aarbakke, 2000, s. 200-201).

- *Yeni kitap ve materyallerin işlevselliğinin ispatlanması için pilot okul uygulaması yürütülmesi*
  - *Eğitim Bakanlığına iyileştirici öneriler sunulması*
  - *Programa katılan Azınlık okullarının ve ortaokullarının eğitimcilerinin sistematik bir şekilde Haziran 2000'e kadar eğitime tâbi tutulması*
  - *Azınlık çocuklarının geniş çaplı topluma ve eğitim sistemine ritmik bir şekilde uyum sağlamalarının desteklenmesi*
  - *İş hayatına daha iyi koşullarla uyum sağlamalarına yardımcı olacak şekilde, Yunan dilini iyi bilmeleri vurgusuyla, eğitimlerinin iyileştirilmesinin şu hususlar için desteklenmesi:*
    - *Bu çocukların tüm eğitimciler ve tüm Trakya halkı tarafından kabul görmesinin sağlanması*
    - *Eğitimcilere bir yandan özel bilgilerin öte yandan uygun ve güncel eğitim materyallerinin sağlanması*
    - *Ailelerin, çocuklarının okul verimliliğini artırmaları için desteklenmesi”²*
- (Malamidis, 2010, s. 83-84).

Program hedeflerinin Yunanca öğretimi bağlamında belirlenmesi ve ana dili yani Türkçe öğretimine ilişkin doğrudan bir hedef bulunmaması programın işlevselliğiyle ilgili soru işaretleri oluşturmaktadır. Ayrıca programın verimliliği fiiliyatta ne Batı Trakya Türk Azınlığı tarafından ne de programın yetkilileri tarafından yeterli bulunmuştur. Programın özel bilimsel danışmanlık görevini yapmış Thalia Dragona'nın, Batı Trakya'daki azınlık eğitimi hakkında değerlendirmelerde bulunduğu makalesinde yer alan görüşleri şöyledir:

“...Trakya'da Azınlık okulunda elde edilen eğitsel sonuçlar kötü, hep kötü olageldi. Azınlık okulu, “Trakya'daki Azınlık Çocuklarının Eğitimi Programı”nın Yunanca ders programı için sarf ettiği çabalara rağmen, 2000 senesinde Türkçe Ders programı için onyıllardır süren kitapsızlıktan sonra yeni kitapların getirilmesine

---

² Çeviri makale yazarı tarafından yapılmıştır.

rağmen, uzun yıllardır süren bir gevşeklikten sonra şimdi daha sıkı ve ciddi bir biçimde işlemesine rağmen, yerinde saymakta ve esaslı bir biçimde düzelmesi çok zor görünmektedir...”(Dragona, 2014, s. 27).

“Müslüman Çocuklarının Eğitimi” programı bugüne kadar üç safhada (1997, 2002-2004, 2005-2008) sürdürülmüştür³. Programın şu anda 4. safhasının (2010-2013) sürdürüldüğü belirtilmektedir⁴. Programın faaliyeti kapsamında, anaokullarına yönelik sonuçlanmış hiçbir atılım yapılmamış olması ve lise eğitimine faaliyet kapsamında özel olarak hiç değinilmemesi dikkat çekicidir. Batı Trakya Azınlığının iki milletvekili ile üç dernek başkanı tarafından hazırlanan ve 26 Haziran 2010 tarihinde Thalia Dragona’ya sunulan “Batı Trakya Azınlığının Eğitim Sorunları ve Bazı Talepleri” adlı raporda, “Müslüman Çocuklarının Eğitimi” programının yetersiz olduğu belirtilerek Yunanistan’da Azınlık eğitiminin tüm kademelerine yönelik, özellikle ana dili eğitimi bağlamında, bazı yasal düzenleme taleplerinde bulunulmuştur (Mandacı, Hacıosman, Derdiman, Kıyıcı ve Katrancı, 2014, s. 1-26).

İki dilli eğitim modelleri

Araştırmacılar iki dilli eğitim modellerini, eğitimin hedefi doğrultusunda sınıflandırmışlardır. Bu hedefler genelde “geçici” ve “koruyucu” iki dilli eğitim modellerini öngörmektedir. Geçici iki dilli eğitim modelinde öğrenciler hem ana dillerinde hem de ikinci dillerinde eğitim görmektedir fakat ana dili eğitimi genellikle iki ya da üç yıl ile sınırlandırılmıştır. Bu tip modeller iki dillilik için “zayıf” eğitim modelleridir. Öğrencinin ana dilini korumaya yönelik eğitim programlarında ise öğrenciler bütün eğitim hayatları boyunca hem ana dillerinde hem de ikinci dilde eğitim alırlar. Bu

---

³ Bkz. *Önceki Safhalar*, www.museduc.gr/tr/to-piroporamma/pioyoyoumeves-faseis. (05.12.2017)

⁴ Bkz. *Faaliyetler*, www.museduc.gr/tr/to-piroporamma/drazeis. (05.12.2017)

tip modeller ise iki dillilik için “güçlü” eğitim modelleridir (Fromkin, Rodman, Hyams, 2014, s. 317; Baker, 2001, s. 192).

Baker’a (2001) göre geçici iki dilli eğitim programlarında hedef, çocuğu evinden dışarı çıkarıp azınlık dilinden, baskın yani çoğunluk diline geçişini sağlamaktır. Sosyal ve kültürel asimilasyon temel amaçtır, denilebilir. Koruyucu iki dilli eğitim programlarında ise hedef çocuğun ana dilini korumak, çocuğun kültürel kimlik olgusunu güçlendirmek ve bir ulustaki azınlık mensubu etnik grubun haklarını tanımaktır.

Birçok araştırma azınlık mensubu çocukların ana dillerinde eğitim almalarının oldukça yararlı olduğunu göstermektedir. Ana dilini korumaya yönelik modelde öğrenciler, öncelikle ana dillerindeki okulla ilişkili kelime dağarcığını ve konuşma biçimlerini edinirler. Bu modelde eğitim gören çocuklar ikinci dili öğrenirken aynı zamanda, okul ortamına özgü dil görünümelerini de edinirler. Bu model çocuklara ikinci dillerini geliştirirken aynı zamanda ders içeriği materyallerini diğer çocuklarla etkileşim içinde öğrenme olanağı sunmaktadır. Yakın zamanda yapılan iki tip modeli kıyaslayan çalışmalar, ana dilini korumaya yönelik modelde eğitim görmüş çocukların geçici eğitim modelinde eğitim görmüş çocuklardan daha fazla başarı gösterdiklerini, sadece ikinci dilde eğitim gören çocuklara göre ise çok daha üstün bir başarı gösterdiğini ortaya koymaktadır (Fromkin ve diğerleri, s. 317).

Otheguy ve Otto, öngörülen hedefler doğrultusunda koruyucu programları, “durağan koruyuculuk” ve “gelişmeye yönelik koruyuculuk” olmak üzere ikiye ayırmıştır. Durağan koruyuculuk modeli çocuğun okula başlarken sahip olduğu ana dili becerilerini korumayı hedeflemektedir. Dolayısıyla bu modelde temel amaç, çocuğun ana dilindeki yetkinliğini geliştirme amacı gütmeyen, sadece dilsel kaybının önüne geçmektir. Gelişmeye yönelik koruyuculukta ise çocuğun ev dili becerisini kusursuz bir

yetkinliğe ve iki dilli okuryazarlığa dönüştürme hedefi vardır. Bu durum bazen “zenginleştirilmiş iki dilli eğitim” olarak da karşımıza çıkmaktadır. Zenginleştirilmiş iki dilli eğitim modeli bireysel ve topluluk halinde azınlık dili kullanımını, kültürel çoğulculuğu ve dil çeşitliliğini hedeflemektedir (Baker, 2001, s. 192-193).

Batı Trakya’da uygulanan iki dilli azınlık eğitim modeli

Batı Trakya’da uygulanan eğitimde amaç, dengeli bir iki dilliliğe⁵ sahip bireylerin yetiştirilmesidir (Kelağa Ahmet, 2015, s. 204). Batı Trakya’da azınlık okullarında uygulanan iki dilli eğitimin yanı sıra dünyada, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada başta olmak üzere, Avustralya, Fransa, İsveç, Hollanda gibi sıklıkla göç alan ülkelerde birbirinden farklı iki dilli - iki kültürlü ve çok kültürlü eğitim modelleri uygulanmaktadır.

Benson’a (2009) göre iki dilli eğitim modelleri, özellikle okullarda dillerin kullanımına yönelik gizli müfredata ya da temel değerlere dikkat çektikleri için kuramsal ve yöntemsel açıdan oldukça değerlidir. Ancak modellerin çok kullanışlı olmalarına rağmen uluslararası siyasi sebepler ve uygulama farklılıkları yüzünden birtakım sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu sorunların ilki, bazılarının model niteliği taşınamaması ya da hali hazırda iki dilli eğitim modeli olmamasıdır. Diğerleri ise modellerin içerdiği geniş çaplı yaklaşımlar, ideolojik farklılıklar ve uygulama farklılıkları göz önüne alındığında, bir yerde uygulanan modelin sadece nasıl isimlendirildiğinden yola çıkarak iki dilli eğitimin nasıl uygulandığı ve ortaya çıkan sonuçlar hakkında genel yargılar üretmenin zor olduğudur.

Cummins’e (1986) göre azınlık çocuklarının okul başarısızlıklarını uluslararası perspektifte açıklamaya çalıştığımız zaman, azınlık ve çoğunluk

---

⁵ Bu terimle anlatılmak istenen, bireyin her iki dilde de tam olarak yetkin olduğu bir iki dilliliktir. İki dilde de oldukça yetkin iki dilli bireyler ile karşılaşmak mümkündür. Bu bireyler için kimi zaman *denk iki dilli* (*ambilingual*) ve *eşit iki dilli* (*equilingual*) gibi terimler de kullanılmaktadır (bkz. Baker, 2001, s. 7).

grupları arasındaki güç ve statü ilişkilerinin okul performansına büyük bir etkisi olduğunu görürüz. Örneğin, Finlandiyalı öğrenciler düşük statülü grup içerisinde yer aldıkları İsveç'te akademik başarısızlık yaşarken, yüksek statülü grup içerisinde yer aldıkları Avustralya'da oldukça başarılı olmuşlardır. Aynı durum Japonya'da toplumdan dışlanmış Burakumin azınlığı ve Amerika'daki Japon öğrenciler için de geçerlidir. Araştırmacılar bu durumun sebeplerini açıklarken üç yapıdan söz ederler. Bunlardan ilki Cummins'in ortaya koyduğu öğrencilerin hem okul hem ev kültürlerini kapsayan "iki kültürlülük karmaşası" (ya da kültürel kimlik eksikliği); ikincisi Ogbu'nun öne sürdüğü azınlıkların baskın grup tarafından düşük statülü olarak görülmesi ve bunun sonucu olarak sosyal ve ekonomik açılardan dışlanmalarını içeren "sınıf ayrımı" olgusu; üçüncüsü ise Feuerstein'in akademik başarısızlığa sebep olarak gösterdiği, belirli bir kesim azınlığın yine azınlıktan meydana gelen bir grup tarafından kendi kültüründen soyutlanmasıdır. Cummins (1986), azınlıkların kendilerini düşük sınıf olarak görmedikleri, hem kendi kültürlerine hem de baskın kültüre uyum sağladıkları ve kendi kültürlerinden soyutlanmadıkları bir ortamda akademik başarısızlığın oluşmadığını ifade etmektedir.

Batı Trakya'da uygulanan iki dilli eğitimi bu bağlamda ele alırsak, azınlık mensubu Türk öğrencilerin baskın toplum tarafından soyutlandığını, kültürel kimliklerini korumada zorlandıklarını, etnik kimliklerinin tanınmadığını dikkate aldığımızda okulda başarısız olmalarının doğal karşılanabileceğini söylememiz mümkündür⁶. Yukarıda bahsedildiği üzere "güçlü" iki dilli eğitim modellerinin önemli bir hedefi de azınlık çocuğunun kültürel kimliğinin korunarak çok kültürlü topluma uyum sağlamasıdır. Batı Trakya'da uygulanan eğitim modelinde ise azınlık çocuğunun kültürüne yönelik, geçmişte var olan bazı unsurlar günümüzde yürürlükten

---

⁶ Batı Trakya Türk Azınlığının maruz kaldığı baskılar ve ayrımcılık için bkz. BTDD, 2014, s. 10-16.

kaldırılmıştır. Örneğin 1996 yılından itibaren beden eğitimi dersleri Türk öğretmenlerden alınıp Yunan öğretmenlere verilmiştir. Buna koşut olarak da “zeybek” oyununun yerini bir Yunan halk dansı olan “kalamatiano” oyunu almıştır (BTTDD, 2014, s. 17).

Yunanistan azınlık liselerinde Yunanca programı için kullanılan ders kitapları ile devlet liselerinin ders kitapları aynıdır ve içeriklerinde Türk kültürüne ait olgular bulunmamaktadır. Oysa yapılan araştırmalarda okul programlarında ve ders materyallerinde azınlık kültürüne ait bazı olgular bulunmasının ve azınlıkların yaşam tarzlarına dair bazı kesitler sunulmasının öğrencilerin akademik başarılarında önemli bir etkisi olduğu ortaya konmaktadır. Öğrencilerin bilişsel/akademik yetkinliklerinin yoğun bir ana dili eğitimi ve kültürel kimlik desteği ile geliştirilmesi, okuldaki başarılarına yansiyacaktır. Öğrencilerin yaşamlarından sunulan kesitler, öğrencilerin derse katılımlarını artırmakta, metinleri tartışmalarına olanak sağlamakta ve bu durum onların okuma ve sözel zekâ gelişimlerine önemli katkılarda bulunmaktadır (Cummins, 1986, s. 25).

Baltsiotis ve Tsitselikis’e (2008) göre günümüzde Yunan devleti izlediği politikalar doğrultusunda, çok kültürlü eğitim okulları olarak adlandırılan azınlık okullarını ihmal ederek, öğrencileri ana dillerinden uzaklaştırmakta ve bu da iki dilli bireyler yetiştirme hedefi göz önüne alındığında tezatlık oluşturmaktadır. Öte yandan devlet okullarına kıyasla azınlık okullarındaki eğitim kalitesinin arttırılmaması nedeniyle ebeveynler devlet okullarını tercih etmektedirler. Baltsiotis ve Tsitselikis’e (2008) göre tezatlık içeren diğer bir konu ise, Yunan devletinin 1980’lerden sonra azınlık ortaokul ve liselerini tek taraflı olarak yürürlükten kaldırma çabasının ardından 1990 yılı itibariyle “hafif” bir siyasete geçilmesiyle birlikte bu okulları azınlık eğitiminin odak noktası haline getirmesidir. Buna rağmen günümüzde Yunan devleti daha fazla azınlık okulu açılmasını öngörmemektedir.

Batı Trakya Türk Azınlık mensuplarının 1980'li yıllardan itibaren yeni azınlık ortaokul ve liseleri açma doğrultusunda yaptıkları resmi başvurular reddedilmektedir. Bu yönde bir girişim en son 2005 yılında olmuş ve sonuçsuz kalmıştır. Kelağa Ahmet'e (2015) göre yeni okulların açılmasına izin verilmemesi ile Yunan devleti, azınlık ilkokullarından mezun olan öğrencilerin, kapasite yetersizliği nedeniyle azınlık ortaöğretim kurumlarına yerleşemeyip devlet okullarına yönelmek zorunda kalmalarını amaçlamaktadır. Bu görüşü destekler nitelikte bir veriye göre azınlığın nüfusun %55'ini oluşturduğu Rodop ilinde sadece 1 tane azınlık ortaöğretim kurumu (ortaokul ve lise) bulunmaktadır. Buna karşılık 23 tane devlet ortaokulu ve lisesi bulunmaktadır. Aynı şekilde azınlığın nüfusun %45'ini oluşturduğu İskeçe ilinde sadece 1 tane azınlık ortaöğretim kurumu bulunmakta iken 36 tane devlet ortaokulu ve lisesi bulunmaktadır. Azınlığın nüfusun %10'unu oluşturduğu Meriç (Evros) ilinde ise 50 tane devlet ortaokulu ve lisesi bulunmasına rağmen bir tane bile azınlık ortaöğretim kurumu bulunmamaktadır (<http://www.rodopruzgari.com/item/6960-bati-trakya-azinlik-okullari-enc%C3%BCmenler-birli%C4%9Fi-derne%C4%9Fi-basin-a%C3%A7ik-lamasi.html> (20.12.2017)).

Batı Trakya'da uygulanan iki dilli eğitimi bu bağlamda ele aldığımızda, azınlık öğrencilerinin devlet okullarına geçişleri ile birlikte ana dili eğitimi ile ilişkileri kesileceğinden, uygulanan iki dilli eğitim modelinin geçici iki dilli eğitim olduğunu ifade etmemiz mümkündür. Çünkü azınlık mensubu çocuklar ana dillerinden uzaklaşıp ya da uzaklaştırılıp birtakım imkânsızlıklar ve yönlendirmeler neticesinde tek dilli devlet okullarında sadece çoğunluk dilinde eğitim hayatlarına devam etme durumunda kalmaktadırlar. Öte yandan Skutnabb-Kangas'a (2009) göre sadece çoğunluk dilinde yapılan bir eğitim; azınlık çocuğunda dilsel, pedagojik ve psikolojik engeller yaratarak çocuğun eğitimle etkileşimini engellemekte ve genellikle çocukların kapasitelerinin gelişimini aksatmaktadır. Ayrıca bu tür bir eğitim,

düşük düzeyli sosyoekonomik statüyü sürekli kılarak kalıcı zihinsel hasarlara sebep olmakta ve azınlık çocuklarının okullarda akademik başarıya nasıl ulaşabileceklerini somut olarak ortaya koyan araştırmalara ters düşmektedir (Skutnabb-Kangas, 2009, s. 40). Bu bağlamda, Batı Trakya'daki durumla ilgili olarak Dragona'nın görüşü şu şekildedir:

“Devlet okulu, bugünkü işleyişi ile Azınlığın özel kimliğini koruyabilir mi? Bu soruya cevabım “hayır” olacak. Eğer çocuklar ana dillerinden bütünüyle koparılıyorsa, o zaman, başta da değindiğim, çocuğun ana dilini kullanmaktan çoğunluğun dilini kullanmaya geçmesini hedefleyen ikidillilik modeli var karşımızda. Amerika'daki ikinci kuşak Yunan çocuklarında bu durumun yaşandığını görüyoruz. Ayrıca, üstelik Yunanistan'ın laik bir ülke olmadığı da düşünüldüğünde, devlet okulu, çocukları, kendi dinleri gibi kültürlerinin önemli boyutlarından koparamaz. Çok sayıda Azınlık öğrencisini bağrında toplayan Trakya'nın devlet okullarında, Ramazan ve Kurban bayramları kutlanıyor mu? Müslüman öğrencilerin dinî günlerini kimse kutluyor mu? Devlet okulu Azınlık çocuklarının farklı kültürel kimliğini kaale almıyor.” (Dragona, 2014, s. 28)

Kelağa Ahmet'e (2015) göre, Yunan eğitim bürokrasisi azınlık öğrencilerinin ana dillerindeki yetkinlik seviyelerini dikkate almamakta ve gelişimi için çaba sarf etmemektedir. Buna koşut olarak ikinci dil olan Yunancayı, azınlık öğrencilerinin ana dillerinden bağımsız olarak öğretebileceği yanılgısı içindedir. Bu bağlamda ele almamız gereken bir diğer konu da son dönemde ortaya çıkan anaokulları sorunudur. Batı Trakya'da iki dilli eğitim veren azınlık anaokulu bulunmamaktadır ve açılmamasının nedeni olarak Lozan Antlaşması'nın bunu öngörmemiş olması gösterilmektedir. 2006 yılında zorunlu kılındıktan sonra bir süre tercihe bağlı hale getirilen ve 2010-2011 yılından itibaren tekrar zorunlu hale gelen anaokulu eğitimi, temel eğitimin zorunlu bir unsuru olmasına rağmen, Batı Trakya'da iki dilli eğitim veren azınlık anaokullarının kurulması öngörülmemektedir. Anaokulu eğitiminin zorunlu kılınması sebebiyle

azınlık mensubu öğrenciler 2010-2011 yılından itibaren Yunanca tek dilli eğitim veren anaokullarına devam etmek mecburiyetindedirler (Kelağa Ahmet, 2015, s. 206-207).

Tek dilli eğitim veren devlet anaokulları Türklerin yoğun olarak yaşadıkları yerleşim birimlerinde sayıca oldukça azdır ve bazı Türk köylerinde hiç yoktur. Azınlığın sayıca çoğunluk olduğu yerlerde anaokullarına giden öğrencilerin çoğu Türk çocuklarından oluşmaktadır. Batı Trakya Azınlığı Kültür ve Eğitim Şirketi (B.A.K.E.Ş) 2012’de Batı Trakya’da iki dilli azınlık anaokullarının kurulması konusunda başvuruda bulunmuştur fakat henüz Yunan yetkililerden olumlu veya olumsuz bir cevap alınamaması Türk ebeveynlerin, çocuklarını sadece Yunanca eğitim veren tek dilli anaokullarına göndermelerine sebep olmaktadır (Hüseyinoğlu, 2014, s. 214-215). Dolayısıyla, Batı Trakya’da Türk Azınlık öğrencileri okul öncesi çağda neredeyse hiç bilmedikleri bir dilde eğitim almak zorunda kalmaktadırlar. Oysa özellikle erken yaşlarda ana dilinde eğitim, çocuğun hem kişisel hem toplumsal hem de akademik gelişiminde çok önemli bir yere sahiptir⁷.

Azınlık dilini geliştirmeye yönelik koruyucu modellerin sıklıkla görülen bir diğer özelliği, sayısal ağırlıklı derslerin çoğunluk dilinde, sözel ağırlıklı derslerin ise azınlık dilinde verilmesidir. Batı Trakya’da uygulanan iki dilli eğitimde ise 1958 yılına dayanan oldukça eskimiş bir müfredat programı kullanılmaktadır (Kelağa Ahmet, 2015, s. 201) ve “dil yükü” olan sözel

---

⁷ Cummins’e (1986) göre eğer azınlık çocuğunun ana dili okul ortamında desteklenmez ve işlevsizleştirilirse, çocuk bilişsel ve duygusal olgularını geliştiremez ve dolayısıyla başarısız olur. İsveç ve Amerika’da yapılan araştırmalara göre daha geç göç eden (10 yaşından sonra) azınlık çocukları çoğu zaman aynı tip sosyoekonomik statüye sahip ev sahibi ülkede doğmuş azınlık çocuklarından daha başarılı olmaktadır. Bunun sebebini Cummins, çocukların L1’deki hali hazırda gelişmiş bilişsel/akademik yeterliliklerinin L2’nin edinimindeki etkinliği ile açıklamaktadır.

derslerin Yunanca, sayısal ağırlıklı derslerin ise Türkçe verildiği görülmektedir⁸.

Sonuç

Batı Trakya’da azınlık dilini geliştirmeye yönelik koruyucu iki dilli eğitim modelinin yapılan müdahaleler sonucu tam anlamıyla uygulandığını söylememiz güçtür. Ele aldığımız model, bazı genel nitelikleri bakımından azınlık dilini geliştirmeye yönelik koruyucu iki dilli eğitim modeline benzemektedir. Bununla birlikte Batı Trakya’da uygulanan iki dilli eğitim modelinin, uygulamadaki farklılıklar göz önüne alındığında; kimi zaman geçici iki dilli eğitim modeli, kimi zaman iki dilli bir eğitim modeli dahi sayılamayacak eğitim modelleri ile benzeştiğini ifade etmemiz mümkündür.

Yunan devleti, sayıları sadece iki ile sınırlı olan ve kapasite yetersizliği ile karşı karşıya kalan iki dilli eğitim veren azınlık ortaöğretim kurumlarının sayısını artırmaya yanaşmamaktadır. Önceki bölümde bahsettiğimiz gibi azınlığın, nüfusun çoğunluğunu oluşturduğu yerlerde dahi sadece 1 ortaöğretim kurumu bulunmaktadır. İki dilli eğitim veren anaokulu ise hiç yoktur. Öte yandan Yunan devleti, azınlık okullarının devlet okullarına kıyasla eğitim kalitesini artırmaya yönelik atılımlarda bulunmamaktadır. Bunun en çarpıcı örneği olarak, azınlık ilkokullarında günümüzde hala uygulanmaya devam eden Türkçe müfredat programının 1958’den kalma oldukça eskimiş bir müfredat programı olması gösterilebilir. Ayrıca azınlığın bir pozitif ayrımcılık uygulaması olan özel kontenjanla üniversite hakkı elde etmesiyle birlikte ailelerin, üniversite sınavlarının Yunanca olmasından dolayı, daha iyi Yunanca öğreneceklerini düşünerek çocuklarını

---

⁸ İki dilli azınlık eğitimi kapsamında Yunanca okutulan dersler: Yunan dili, Eski Yunan dili, Tarih, Coğrafya, Vatandaşlık Bilgisi, Çevre Bilgisi, İngilizce ya da Fransızca (araç dili Yunanca olarak), Güzel Sanatlar, Beden Eğitimi (Yunan öğretmen tarafından). İki dilli azınlık eğitimi kapsamında Türkçe okutulan dersler: Türk dili, Din Bilgisi, Matematik, Fizik, Kimya, Teknik, Müzik (Kelağa Ahmet, 2015, s. 202).

devlet okullarına yönlendirme eğilimi gösterdikleri görülmektedir. Bu noktada ailelere iki dillilik konusunda büyük bir sorumluluk düşmektedir. Aileler iki dillilik hakkında güçlü bir bilinç geliştirmeli ve azınlığın geleceği doğrultusunda bilinçli adımlar atmalıdır. Çünkü Yunan devleti, iki dilli eğitim veren azınlık okullarının eğitim kalitesinin yükseltilmesini önemsememekte, yeni azınlık eğitim kurumlarının açılmasını reddetmekte ve çocukların gelişimleri için çok büyük önem arz eden iki dilli eğitim veren azınlık anaokulları açılması hususunda ise azınlığın talebine herhangi bir geri dönüş yapmamaktadır. Yunan devleti buna tezat olarak, hem devlet okullarında azınlığın kültürüne dair olgular olmadığını ortaya koyup hem de azınlık eğitiminin geliştirilmesine yönelik “sözde” atılımlarda bulunarak, ailelerin çocuklarını devlet okullarına yönlendirmelerini beklemekte ve bir süre sonra bütün azınlığın çocuklarını devlet okullarına göndermesiyle birlikte artık gerek duyulmayacağı için azınlık eğitim kurumlarının özellikle ilköğretim düzeyinde kapanması beklentisi içindedir.

KAYNAKÇA

- Aarbakke, V. (2000). *The Muslim Minority of Greek Thrace* (Doktora Tezi, Bergen Üniversitesi, Bergen).
- Baker, C. (2001). *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism* (3. bs.). Clevedon, Buffalo, Toronto, Sydney: Multilingual Matters.
- Baltsiotis, L. ve Tsitselikis, K. (2008). *İ Mionotiki Ekpedevsi tis Thrakis: : Nomiko Kathestos, Provimata ke Prooptikes (Batı Trakya’da Azınlık Eğitimi: Yasal Statü, Sorunlar ve Beklentiler)*. T. Dragona ve A. Frangudaki (Ed.), Prothesi Ohi Aferesi Pollaplasiasmos Ohi Dieresi - İ Metarrithmistiki Paremvasi sti Ekpedevsi tis Mionotitas tis Thrakis (s. 59-90) içinde. Atina: Metaixmio.
- Batı Trakya Türkleri Dayanışma Derneği (BTTDD). (2014). *Batı Trakya Türkleri*. İstanbul.
- Benson, C. (2009). *Designing Effective Schooling in Multilingual Contexts: Going Beyond Bilingual Models*. T. Skutnabb-Kangas, R. Philipson, A. K. Mohanty ve M. Panda

- (Ed.), *Social Justice Through Multilingual Education* (s. 63-81) içinde. Bristol: Multilingual Matters.
- Cummins, J. (1986). Empowering Minority Students. *Harvard Educational Review*, 56(1), 18-37.
- Çavuşoğlu, A. (2006). Ana Dili, Edinimi, Önemi ve Geliştirilmesi. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(11), 37-46.
- Dragona, T. (2014). *Trakya'da İkidilli Eğitim* (A. Hüseyinoğlu, G. Mehmet, Çev.). P. Hayrullah (Ed.), *Azınlık Eğitiminde İki Dillilik ve Dilsel Yeterliliğin Gelişimi* (s. 22-34) içinde. Gümölcine (Komotini): B.A.K.E.Ş. Yayınları.
- Fromkin, V., Rodman, R. ve Hyams, N. (2014). *An Introduction to Language* (10. bs.), New York: Wadsworth Cengage Learning.
- Hüseyinoğlu, A. (2014). *Çift Dillilik ve Azınlık Eğitimi: Batı Trakya (Yunanistan) Örneği*. P. Hayrullah (Ed.), *Azınlık Eğitiminde İki Dillilik ve Dilsel Yeterliliğin Gelişimi* (s. 199-230) içinde. Gümölcine (Komotini): B.A.K.E.Ş. Yayınları.
- Kelağa Ahmet, I. (2005). *Yunanistan'da (Batı Trakya'da) İkidilli Eğitim Veren Azınlık Okullarında Türkçe ve Yunanca Öğrenim Gören Öğrencilerin Okuduğunu Anlama ve Yazılı Anlatım Becerilerinin Değerlendirilmesi* (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara).
- Kelağa Ahmet, İ. (2015). *Lozan'ın 90. Yılında Batı Trakya Türk Azınlığının Eğitim Sorununa Genel Bir Bakış*. C. Eraslan, C. Bayram, S. Açikkaya ve N. Erdem (Ed.), *Tarafların Bakışıyla Lozan - Uluslararası Sempozyum Bildirileri* (s. 190-211) içinde. İstanbul.
- Malamidis, M. (2010). *İ Glossiki Ekpedevsi tis Musulmanikis Mionotitas stin Ellada ya tin Defterobathmia Ekpedevsi - Nomiko Plesio, Sholika Enhiridia, Analitika ke Orologia Programmata (Yunanistan'da Müslüman Azınlığın Ortaöğretim Dil Eğitimi - Yasal Çerçeve, Okul Kitapları, Müfredat ve Haftalık Ders Programları)*. İskeçe (Ksanthi): Spanidi.
- Paraskevopoulou, A. (2002). *Regional Policy and Minorities in the EU: The Case of Western Greece* (Doktora Tezi, Londra Üniversitesi, Londra).

Skutnabb-Kangas, T. (2009). *Multilingual Education for Global Justice: Issues, Approaches, Opportunities*. T. Skutnabb-Kangas, R. Philipson, A. K. Mohanty ve M. Panda (Ed.), *Social Justice Through Multilingual Education* (s. 36-62) içinde. Bristol: Multilingual Matters.

İNTERNET KAYNAKLARI

www.museduc.gr/το-πρωτογραμμα/δρασεις (05.12.2017)

www.museduc.gr/tr/το-πρωτογραμμα/προηγουμενες-φασεις (05.12.2017)

<http://www.rodopruzgari.com/item/6960-bati-trakya-azinlik-okullari-enc%C3%BCmenler-birli%C4%9Fi-derne%C4%9Fi-basin-a%C3%A7iklamasi.html>
(20.12.2017)

**BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN TÜRKÜLERİNDE KADININ
FİZİKÎ ÖZELLİKLERİ**

Gonca GÜLVODİNA¹

ÖZ: Türk kültürü ve tarihinde mühim bir yere sahip olan Balkanlar bugün hala içinde barındırdığı dil, edebiyat ürünleri bakımından bizlere incelenecek birçok malzeme sunmaktadır. Balkanlar günümüzde birçok ayrı devletin paylaştığı bir coğrafya terimini çağrıştırmasına rağmen müşterek tarihinden getirdiği, pek çok kültürel öğeyi ortaklaşa kullanan halk kitlelerinden oluşmaktadır. Bu müşterek kültürün başında hiç şüphesiz ki folklorik ürünler gelmektedir.

Çalışmamızda halk edebiyatı ürünleri içerisinde oldukça zengin kullanım alanına sahip, halkın acılarını, sevinçlerini, dünya görüşünü yansıtan ve bu duyguları yansıtırken çeşitli ezgilerden yararlanan, Bulgaristan'da bugün hala Türkler arasında söylenegelen türküler irdelenmiştir. Yapılan incelemeden hareketle ele alınan türkülerde kadının fizikî özelliklerinin ne şekilde işlendiği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmada türkü kavramı, tanımı, özellikleri ve Türk edebiyatında türkünün tarihî seyri üzerine açıklamalar yapılmış, Türk halk edebiyatı ürünü olan türküler ile Bulgaristan türkü metinlerinden örnekler mukayese edilmiştir. Bu çalışma bize Bulgaristan türkülerinin kadına atfettiği özelliklerden yola çıkarak edebiyatımızdaki türkülerde yer alan kadın profilini karşılaştırma imkânı sunmuştur.

Türk halk edebiyatındaki kadının fizikî özellikleriyle Bulgaristan türkü metinlerindeki kadının fizikî özellikleri arasında saptadığımız bazı farklılıklar çalışmamıza yön vermiştir. İncelediğimiz otuz altı türkü metninin içinde saç rengi ve şekli, göz rengi, boyu, teni, yaşı vb. özellikler bakımından kadına atfedilen niteliklerin, kültürümüzle ortak birçok unsuru barındırmasının yanında Türk halk edebiyatına göre farklı benzetmeler ve birtakım orijinal kullanımlarla bölgenin özelliklerini de yansıttığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Türkü, Bulgaristan türküleri, kadın, kadının fiziki özellikleri.

¹ Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balkan Çalışmaları Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi.
gncgulvodina@gmail.com ORCID: 0000-0003-3393-7273

PHYSICAL CHARACTERISTICS OF WOMEN IN FOLK SONGS OF BULGARIAN TURKS

ABSTRACT: The Balkans, a region which has an important place in Turkish culture and history, today still provides us with a wide range of materials which can be examined in terms of their language and literature products. Though the Balkans is today a geographical region shared by a plenty of different sovereign states, it has many common cultural elements among people of such sovereign states developed in the course of a common historical background. Undoubtedly, the most significant common cultural elements include folkloric products.

This study examines folk songs, a folk-literature product with an extensive field of use, which reflect sorrows, joys, and worldviews of the people –using miscellaneous tunes for reflecting such feelings–and which are today still sung among Turks in Bulgaria. Based on that examination, this study intends to determine how the relevant folk songs depict physical characteristics of women.

The research provides details on the folk songs concept, including description, characteristics, and historical course of folk songs, and compares lyrics of example folk songs, the products of Turkish folk literature, with the Bulgarian folk songs. This study allowed us to compare the women profile in the folk songs in our literature based on the characteristics attributed to the women in the Bulgarian folk songs.

Our study is guided by the differences we detected between the physical characteristics of the women in Turkish folk literature and physical characteristics of women in the Bulgarian folk song lyrics. Of the thirty six folk song lyrics we examined, we concluded that characteristics attributed to women such as the hair colour and type, eye colour, length, skin, age, etc. include many elements in common with our culture while also reflecting the specific characteristics of the region with different metaphors and some self-specific usages compared to the Turkish folk literature.

Keywords: Folk song, Bulgarian folk songs, women, physical characteristics of women.

Giriş

Kaynağını Türk kelimesinden alan türküler, bugün hala coşkuyla söylenen ve toplumun acılarını, sevinçlerini, hayata dair tüm duygu ve düşüncelerini

anlatan halk edebiyatının zengin ürünleridir. Diğer halk şiiri türleri gibi türkünün de farklılığı ezgisinden gelir. Mani ve koşma tipindeki şiirler, ezgilerinin değişmesiyle türkü olur. Türkülerin ayrılığı şeklinden değil bestesinden kaynaklanır. Halk şiirinin en eski türlerinden türküler, kişisel veya toplumsal olaylarla ilgilidir. Toplumun bu olaylara karşı verdiği tepkiler türkü metinlerinde yankısını bulur. Bu nedenle türkülerde toplumsal özellikler ağır basar.²

Türküler, Balkan toplumlarında Türk kültür öğelerini barındırma ve yaşatma bağlamında önemli bir yere sahiptir. Bu kültür izlerini barındıran topluluklardan biri de Bulgaristan coğrafyasında yaşayan Türklerdir. Bugün o coğrafyada yaşayan Türklerin varlığı azımsanmayacak düzeydedir. Her ne kadar farklı kültür ortamında hayatlarını devam ettiriyor olsalar da meydana getirdikleri edebiyat ürünleri Türk kültürünün izlerini taşımaya devam etmektedir.

Konularına göre çeşitli alt başlıklara ayrılan türküler, genellikle kadın odaklı yakılmıştır. Kadınlar tarafından söylenen türküler mevcut olmakla birlikte genel itibarıyla türküler erkekler tarafından oluşturulurlar.³ Birçok halk edebiyatı ürününe baktığımızda kadın ve onun fiziksel özelliklerinin belli kalıplarla işlendiği görülmektedir. Eski Türk topluluklarında kadının aile ve toplumda önemli bir yere sahip olduğu, törenlerde en itibarlı yer olan sağ tarafta bulunduğu bilinmektedir.⁴ Aynı durum Türk destanlarında da görülmektedir. Yaradılış efsanesinde Ülgen'e evreni yaratma ilhamını verenin kadın olduğu belirtilmektedir. Yine Umay adlı bir kadın tanrıdan bahsedilir.⁵ Orhun Kitabelerinde Bilge Kağan, annesinden "Umay gibi anam

---

² Hamdi Güleç *Türk Halk Edebiyatı*, Kriter Yay. İstanbul, 2011, s. 499-500.

³ Ayfer Yılmaz, *Türk Kültüründe Kadın ve Kadın Ağzı Türküler*, Bizim Büro Basım Evi, Ankara, 2003, s. 17.

⁴ <https://gokturukler.wordpress.com/gokturkler/konu-basliklari/eski-turklerde-kadin/>

⁵ M. Necati Sepetçioğlu, *Karşılaştırmalı Türk Destanları*, Akran Yay. İstanbul, 1990, s.102.

---

hatun" diye söz eder.⁶ Destanlarda rastladığımız kadınlar (ana ve eş olarak) evin koruyucusudur. Destan kahramanının iki yakını vardır: Atı ve eşi".⁷

Halk şairinin kadına yaklaşımı da İslamiyet öncesi Türk edebiyatında olduğu gibidir. Türk saz şairi için kadın sevgili, ceylan gözlü, servi boylu, nazlı yârdır. Canlıdır, somuttur. Her türlü övgüye layıktır. Bilhassa güzelleme türünde sevgilinin güzellik unsurları içten, abartısız bir şekilde ifade edilir.⁸ Bu konuda Âşık Emrah'tan güzel bir örnek verecek olursak:

*Bir nazenin bana gel gel eyledi
Varmasam incinir, varsam incinir.
Nazik miyânından, ince belinden
Sarmasam incinir, sarsam incinir.
Kaşına çekilmiş kudret kalemi
Görmemiş dünyada derdü elemi
Her sabah her sabah verir selâmı
Almasam incinir, alsam incinir.
Yine görünüyor yârin illeri
Başımızda esen sevda yelleri
Yârin bahçesinde konca gülleri
Dermesem incinir, dersem incinir.
Nereden nereye sevmişim onu
Ateşi koymuyor yakıyor beni
Âşık Emrah sever böyle bir canı
Sevmesem incinir, sevsem incinir.*

Yukarıda verilen örnekte de görüldüğü gibi sevgili nazik bedeni, aşığına çektirdiği vuslat ateşi ile ön plandadır.

---

⁶ Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, Boğaziçi yay. İstanbul, 2004, s.20.

⁷ <https://www.turkedebiyati.org/turk-edebiyatinda-kadin/>

⁸ <https://www.turkedebiyati.org/turk-edebiyatinda-kadin/> (03.06.2019)

Türkünün bu tarihi seyrine baktığımızda sosyal ve kültürel alanda, toplumun tüm duygu ve düşüncelerini, acılarını, sevinçlerini en iyi yansıtan ürünlerden biri olduğunu tekrar vurgulamak yerinde olacaktır. Bulgaristan Türkleri tarafından meydana getirilen türkülerde de sevgilin saçı, gözü, teni, giyimi bizim kültürümüze benzer öğeler barındırsa da bazı noktalarda farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır.

Ele aldığımız türkülerde kadının fiziksel yönüne atfedilen nitelikleri sıralamadan önce türkülerde dikkatimizi çeken kişi isimleri ve kadına hitap şekline değinmenin yerinde olacağını düşünüyoruz.

2.a. Kişi İsimleri:

Kişi isimleri, bireylerin kültürel ve bireysel yönünü yansıtmalarının yanında, kişiyi belirli kılarak karışıklığı ve yanılığını önler. Kişiler arası ilişkilerin düzenlenmesinde önemli bir paya sahiptir.⁹ Kişiyi isim olacak sözcüğün seçimi ve isim verme geleneği kültürden kültüre ve devirden devire farklılık gösteren iki unsurdur. Kişi isimleri bulunulan coğrafyanın tarihinden, inançlarından ve toplumun dünya görüşünden izler taşımaktadır.¹⁰ Bu sebeple incelediğimiz türkülerdeki isimler Bulgaristan Türklerinin isim koyma ve isimleri yaşatma gelenekleri hakkında da bilgi vermiştir. Araştırmadaki türkülerde kişi isimlerinin bazılarının aynı zamanda türkiye de adını verdiği görülmüştür.

Güllü'yü babası (AYT), Eminem hasta (AAÇ), çalımı Ayşem çalımı (BİV), Evimizin önü duttur *Haticem* geçilmez (*EÖDG*), *Feridemin* o incecik belleri (*KBA*), al yanakların baldır *Mukaddes* (*AAM*), güvercin vuramazsın *Nuriyem* (*N*), kelekli fistanını *Saniyem* toplayamadım (*OŞT*), senin adın

---

⁹ Sedat V. Örnek, *Türk Halk Bilimi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.

¹⁰ Özgü Aras, Ad Koyma. İslam Ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ad-koyma-tesmiye> (02.06.2019)

Gülpembe (SAG), şu Arda'nın boylarında *Rabiyem (ŞAB)*, susuz köy başlarında *Hilmiyem (SKB)*, yandım *Esmam* yandım ben güzelim (*ABNDS*)

2.b. Hitap Belirten Sözcükler:

Türkçe Sözlük'te "Sözü birine veya birilerine yöneltme, seslenme" biçiminde tanımlanan hitaplar¹¹, kişilerarası ilişkilerin derecesini göstermek, söze farklı bir değer katmak, vurguyu belirgin duruma getirmek gibi amaçlarla kullanılırlar. Anne, eş, sevgili gibi çok yönlü bir görev yelpazesi olan; eğitimi, bilgi birikimi ve yönlendiriciliği ile toplum hayatında olduğu kadar iş hayatında da önemli rol oynayan kadınlara yönelik hitaplar da bir dilin sözcükleri içinde önemli bir yer tutmaktadır. Kadına yönelik hitaplar; toplumların kadına bakış açısının, annelik kurumuna verilen değer, eş veya sevgiliye karşı beslenen duygular ile saygınlığın derecesini en belirgin biçimde gösteren dil birlikleridir.¹² Bu dil birliklerine Bulgaristan Türklerinin türkülerinde de sıkça başvurulduğu görülmüştür. Genel itibarıyla bakıldığında kullanılan hitapların çoğunun sevgiliyi övmeye yönelik olduğu saptanmıştır.

Seni *esmerim* saram canıma, gel *güzelim* gel *yanıma (AAK)*, *sevgilim* gel sen benim yanıma (*ABMY*), benim *sevdiçeğim (AYT)*, *hanımlara* şalvar alayım (*BYPV*), *birtanem (BDDO)*, bir tanecik *bebeğim (DDY)*, *nevcivanem o yârim (İ)*, ah *meleyim*, keman kaşlı *dilberim (KGB)*, seviyorum *gülüm* seni (*ŞBD*).

---

¹¹ Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2005, s. 999.

¹² Nilüfer Yıldırım, *Çağdaş Türk Yazı Dillerinde Kadına Yönelik Hitaplar*, Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (Türklad) Cilt 1, Sayı 1, 2017, S. 123-137.

3. Fiziksel Özellikler:

3.1. Saç/Kâkül

Halk şiiri geleneğimizde sevgilinin en önemli unsurlarından biri saçdır. Saç/kâkül, aşığı sevgiliye bağlayan, onu cezbeden bir etkiye sahiptir. Bu nedenle onun etkili silahlarından biridir. 17. yüzyıl Türk halk şairlerinden Kuloğlu, gerdanına ve yüzüne saçlarının döküldüğü bir sevgiliyi şöyle resmetmektedir:

Pek âşıkım âvâzına
Müştakım şirin sözüne
Gerdanına, mâh yüzüne
Kâkülleri döken dilber¹³

Genel itibariyle bakıldığında hem farklı tarzda hem de eski geleneğimizle benzer birçok benzetmeyle karşımıza çıkan “saç” ögesi değişik kullanımlarıyla bugün hala Bulgaristan türkülerinde de yer alır. Halk şiirinde çoğu kez siyah saçlı olarak tasvir edilen sevgili Bulgaristan türkülerinde farklı niteliklerle anlatılır. Örneğin, sarı saç Türk halk edebiyatı ürünlerinde pek kullanılmıyorken Bulgaristan türkülerinde kullanılmıştır.

Bahçelerde gezersin
Çalı çırpı ezersin
O sarı saçlarınla
Allı gelin Eminem
Neye beni üzersin (BS)

Yine saçın kınalı oluşu oldukça fazla türküde yer alır. Türk düğün geleneğinde önemli bir yere sahip olan kına, Bulgaristan’daki türkülerde de vardır. Saçlara kına sürülmesi eski dönemlerde oldukça fazlayken günümüzde pek rastlanmasa da elimizde bulunan Türkü metinlerinde görülmektedir.

---

¹³Cahit ÖZTELLİ, *Dertli-Seyrani*, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1964, s.344.

*Ayşe'me kına almayayım mı
Saçına kına sürmeyeyim mi
Ben Yeni Pazar'a varayım
Hanımlara kına alayım (BYV)*

Saç; toplanma şekli, duruşu bakımından da oldukça değişik benzetmelerle türkülerde yer edinmiştir.

*Bak işçi güzeline
Deli divane oldum
Saçının bir teline (SSY)
Temenin çiçeğine
İpek olsam sarılsam
Yârimin perçemine (TT)*

Halk şiirinde sevgilinin saçının örgüsü de son derece önemli öğelerden biridir. Bu özellik Bulgaristan türkülerinde de vardır. Belik, saç örgüsü demektir. Türkülerde yer yer yerel ağız özelliklerinin korunduğu da dikkatimizi çekmiştir. (*belik-pelik* örneğinde olduğu gibi.)

*Peliklerin ekleme
Uçları düğmükleme
Geçen Pazar geldin ya
Bu Pazar'ı bekleme (RS)*

Sevgilinin saçı değişik kullanımlarla da türkülerde yerini almıştır. "Sancak saçlı" benzetmesi "Rüzgârda dalgalanan uzun ve gür saç" anlamında kullanılan oldukça farklı bir benzetmedir.

Çaya iner gezerim aman
Çayda balık izleri
Balıkta değil efkârım
Sancak saçlı Saniyem
Ben yolunu gözlerim (**ÇİG**)

3.2. Göz

Halk şiiri geleneğinde sevgili tasviri yapılırken en çok atıfta bulunulan öğelerden biri de sevgilin gözüdür. Bakış, renk, şekil gibi yönleriyle ele alınan göz, şiirlerde çok sık değinilen bir özelliktir. 18. yüzyıl halk şairi Gevheri sevgilin gözünü şu şekilde tasvir etmiştir:

Nedir bu sürmeli mestane gözler
Sevdiceğim sefa geldin merhaba¹⁴

Bulgaristan'da söylenen türkülerde de "göz" değişik özellikleriyle yer almıştır. Siyah/kara göz bizim halk şiiri türlerimizde olduğu gibi o coğrafyadaki türkülerde de sıkça rastlanılan bir ögedir.

Kalbim ister onu gelmez yanıma
O *siyah gözlerim* girer canıma (**AAK**)

Güzelimsin benim
Kara *gözlümsün* benim
Kömür *gözlümsün* benim (**KGB**)

Sevdiğim ceylanın *gözleri kare*
Kalbimde bıraktı derin yâre (**SCGK**)

---

¹⁴ Saim Sakaoglu, Ali Berat Alptekin, *Halk Şiirinden Seçmeler*, Akçağ Yay. Ankara, 2007, s.111.

Yine aynı şekilde “ela göz” o bölgede söylenen türkülerde de kullanılmıştır.

Canım *ela gözlüm*
Hayın oldum ben sana
Konca güller arsında
Vuruldum sana (*İYB*)

“Mavi ve çakır” göz Türk halk şiiri geleneğinde çok sık rastlanmazken Bulgaristan türkülerinde kullanılmaktadır. Bu özellikte bize bizim halk şiirimizdeki standart sevgili kavramının Balkan coğrafyasında belirli bir standarda göre oluşmadığını gösterir.

Mavi de gözlü dilbersin
Güzelleri süzersin
Gel bakma artık yeter
Neçin¹⁵beni üzersin (*MGA*)

Pınarın üstü bakır
Yârimin gözleri çakır
O çakır gözlere
Kurban olsun bu fakir (*BYG*)

Göz, rengi dışında bakışının endamı ile de sevgiliyi cezbedici bir özellik barındırır. Ayrıca sürmeli oluşu onu daha etkili bir şekilde sokması şiirler de açıkça göze çarpar.

Kuklen kızı *tatli bakar*
Bakışı canlar yakar

---

¹⁵ Neçin<Ne için: yöresel ağızda görülen ünlü düşmesi örneği.

Yeni maale¹⁶ kızları
Dudağından bal akar (**ŞBD**)

Turnanın kanadına
Al eylemişler
Gözün sürmesini
Bol eylemişler (**BÇTG**)

3.3. Bel

Halk şiiri geleneğimizde bel çeşitli yönleriyle birçok kavrama benzetilmektedir. Hatta bazen mübalağalı bir şekilde dahi anlatıldığı görülür. Kıldan ince olarak tanımlanması bunun bir göstergesidir. Örneğin:

Dudu dilli yâr
İnce belli yâr
Kalem kaşlı yâr

Sırma saçlı yâr¹⁷ şeklindeki kullanımlarına Bulgaristan türkülerinde de rastlanılmıştır.

Küçük de beyin avlusunda
Tencere kaynıyor
Feride' min o *incecik belleri*
Ne de güzel oynuyor (**KBA**)

3.4. Ten

İncelediğimiz türkülerde kadın teni bakımından farklı özelliklerle nitelendirilmiştir. Kimi zaman esmer teniyle ön plana çıkarken kimi zaman beyaz teniyle ön plandadır.

Aç aç kollarını gel gel yanıma
Seni *esmerim* saram canıma
Çağırdım gelmedi naz eder bana
Gel benim *esmerim* naz etme bana (**AAK**)

---

¹⁶Mahalle> maale: yöresel ağız özelliğine bağlı ünsüz düşmesi.

¹⁷ Mehmet Özbek, *Folklor Ve Türkülerimiz*, Ötüken Yay. İstanbul, 1975. s.237.

*Kar beyaz ellerine kara kına vurmuş al diyor beni
Giyinmiş kuşanmış Hatice'm sar diyor beni (DDY)*

*Karabiberim ah
Yanar yüreğim (TT)*

3.5. Kaş

Sevgilinin kaşları halk şiiri metinlerinde şekli, duruşu ve rengi açısından farklı benzetmeler kullanılarak dile getirilmiştir. Genel itibarıyla şiirlerde kemana, yaya ve hilâle benzetildiği görülür. Divan edebiyatı ürünlerine bakıldığında kaş, sevgilinin ikinci derecede güzellik unsurlarından sayılmış ve halk edebiyatında olduğu gibi hilale benzetilmiştir.¹⁸ Örneğin;

Mendilim iki yoldur
Biri sağ, biri soldur
İki kaşın arası

Yâre gidecek yoldur¹⁹ halk şiirinde bu şekilde ifade edilmiştir. Divan edebiyatı şiir geleneğinde ise iki kaşın arasının kapalı olması sevgilinin güzelliğinin ifadesi olarak görüldüğünden bu yönüyle halk şiiri geleneğinden farklı bir anlayışın hâkim olduğu görülür.

İncelenen türkülerde de “kaş” unsurunun hem kültürümüzle ortak hem de kültürümüzdeki sevgili profilinden farklı olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

Bak şu kaşın karesine
Elif çekmiş o yârim (İ)

Sevgilimsin sen
Keman kaşlı dilberim

---

¹⁸İskender Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Leyla İle Mecnun Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 140.

¹⁹Mehmet Özbek, a.g.e, s.226.

Ben aşkımdan öleceyim
Ah ah meleyim (**KGB**)

Kaşların karasına Mukaddes
İp çekmiş arasına (**AAM**)

3.6. Boy

Sevgili halk şiirimizde uzun boyuyla tasvir edilir. Halk şairleri dile getirdikleri sevgili tasvirlerinde boyu serviye benzeterek tanımlarlar. 17. yüzyıl halk şairi Karacaoğlan, şiirinde sevgilisine aşağıdaki gibi hitap etmiştir:

On üçünde gözün süzer
Zülfünü gerdana düzer
Kargı kamış gibi uzar
*Boyu servi dala benzer*²⁰

Bulgaristan'daki türkü metinlerinde sevgilinin boyu değişik şekillerde betimlenmiştir. Aşağıdaki örnekte görüldüğü gibi “*dalga boylu*” benzetmesi sevgilinin salınarak yürüdüğünü niteleyen ve Türk halk edebiyatında pek rastlanmayan türde bir benzetmedir.

Aman da Saniye'm aman
Dalga da boylu Saniye'm aman
Öldürdün beni (**OŞT**)

Ele alınan türkülerde sevgilinin boyunun uzun olması “fidan” benzetmesiyle anlatılmıştır.

Nevcivanem o yârim
Gül fidanım
Hasretiyle o yârin
Yandı bu canım (**İ**)

3.7. Yanak/Yüz

---

²⁰Doğan KAYA, *Yaşnameler*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004. s.217.

Sevgilinin yanağı Türk halk edebiyatı türkü metinlerinde daha çok renk unsurlarıyla anlatılmıştır. Şekli ve rengi itibariyle güle benzer. Âşığa bal/kaymak tadı vermesi de önemlidir. Elazığ yöresine ait aşağıdaki türküde şu şekilde ifade edilmiştir:

Yüksek ayvanlardan attım kendimi
Görmedim âlemde yârin dengini
Kırmızı güllerden almış rengini²¹

Tespit edilen türkülerde de aşağıdaki gibi daha çok kırmızı/al renge benzemesi bakımından nitelendirilmiştir:

Ramazanda öptürdün
Allı gelin Emine'm
Al yanağını (BS)

İki tepsi balım var
Biri ye biri var
Benim sevdiğim kızın
Yanağında gülü var (SSY)

Gel öpeyim gül yârim
Al yanakta gözüm var
Senin adın Gülpembe
Yanakların al pembe (SAG)

Yandım aman aman Bağdatlı
Al yanağın baldan tatlı
Gelirken gülüp durur
Terlemiş güzel yüzü (BG)

---

²¹ Mehmet Özbek, *Folklor Ve Türkülerimiz*, Ötüken Yay. İstanbul, 1975. s.231.

Sonuç

Türküler toplumların kültürünü yansıtan en önemli halk şiiri malzemeleridir. Bu malzemeler barındırdığı niteliklerle her dönem başvuru olan önemli kaynaklar olmuştur. Bu çalışmada da Balkan coğrafyasında yaşatılan türkü metinlerinden hareketle o coğrafyadaki kadın/sevgili özellikleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Türk halk edebiyatında olduğu gibi diğer toplumların edebiyat ürünlerinde de önemli bir yere sahip olan kadın imgesi Bulgaristan Türklerinin türkülerinde de karşımıza oldukça sık çıkar. Türkülerde yer edinen kadın Türk halk edebiyatında olduğu gibi canlıdır ve somuttur. Ele alınan türkülerde sevgilinin güzellik unsurları ifade edilirken içten ve abartısız bir anlatım seçilmiştir. Bu yönüyle bakıldığında türkülerde Türk halk edebiyatının izleri açıkça göze çarpmaktadır.

Yapılan çalışmada kadının fiziksel özellik bakımından nasıl ele alındığına geçmeden önce incelenen türkülerde kullanılan kişi isimleri ve hitap sözcüklerine değinilmiştir. Kişi isimlerinin Türk isimlerinden ibaret olduğu ve bölgenin dilinden etkilenmediği görülmüştür. Kullanılan hitap sözcükleri açısından değerlendirildiğinde ise sevgiliye/kadına *canım, bir tanem, bebeğim, güzelim vb.* şeklinde olumlu ifadelerle hitap edildiği tespit edilmiştir. Ele alınan türkülerde Türk halk şiiri ile karşılaştırma yapılarak aradaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya konmaya çalışılmıştır. Bulgaristan türkü metinlerine baktığımızda halk şiiri örneklerimizle birçok benzer unsur barındırmasının yanında bazı farklılıkların olduğu da görülmüştür. Örneğin; *sancak saçlı ve dalga boylu* benzetmeleri bölgeye has oldukça orijinal benzetmelerdir. Bunun yanında sevgilinin göz renginin bir standarda bağlanmaması da bölgeye özgü bir durumdur. Bu farklılıklar zannediyoruz ki yaşanan kültür etkileşimi ya da yaşam koşullarının vermiş olduğu farklı düşüncelerden kaynaklanmaktadır. İncelediğimiz otuz altı türkü metninin içinden daha çok halk şiiri metinlerimizde görülmeyen

nitelikler seçilerek mukayese yapılmış, Bulgaristan coğrafyasında yakılan türkülerde kadın, fiziksel özellik olarak belli bir standarda bağlanmadan tasvir edilmiş, kimi metinde kara gözlü kiminde ela gözlü kimi defa da mavi/çakır gözlü olarak betimlenmiştir. Boyu, teni, saçı, yüzü gibi özellikleriyle de farklı benzetmelerle türkülerde yer almıştır. Ayrıca pek çok türkü metninde yerel ağız özelliklerinin korunduğu da dikkate değer bir unsurdur. (*meleyim/meleşim, neyel/niye, neçin/ne için* örneklerinde görüldüğü gibi.)

DİZİN

- AAÇ:** Aç Aç Kollarını
AAM: Aldır Aldır Mukaddes
ABE: Anne Beni Evlendir
BÇTG: Bir Çift Turna Gelir
BG: Bağdat'tan Gelemedim
BİV: Ben İslimli'ye Varmayayım Mı?
BS: Bahçelerde Sarımsak
BŞİ: Bu Şumnu'nun İçlerinde
BYG: Benim Yeleğim Gibi
BYV: Ben Yeni Pazara Varayım
ÇBKA: Çekin De Benim Kır Atımı
ÇİG: Çaya İner Gezerim
EÖDG: Evimizin Önü Duttur Geçilmez
IKBKM: Irmak da Kenarında Bir Kuru Meşe
İ: İmelerin
İYB: İndim Yârin Bahçesine
KBA: Küçük Beyin Avlusunda
KGB: Kömür Gözlümsün Benim
MGA: Mavi De Giymiş Allanır
OŞT: O Şumnu'nun Taşları

OYK: O Yazmanın Kenarı
RS: Royak Sevdaları
SAG: Senin Adın Gülpembe
SCGK: Sevdiğim Ceylanın Gözleri Kare
SSY: Seni Seni Yârim
ŞAB: Şu Arda Boylarında
ŞBD: Şişede Bâde Durmaz
TT: Tabaklarda Temene

Kaynakça

- Ali Yakıcı, *Halk Şiirinde Türkü*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2013.
- Ayfer Yılmaz, *Türk Kültüründe Kadın ve Kadın Ağzı Türküleri*, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 2003.
- Cahit Öztelli, *Dertli-Seyrani*, Varlık yayınları, İstanbul, 1964.
- Doğan Kaya, *Yaşnameler*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.
- Hamdi Güleç, *Türk Halk Edebiyatı*, Kriter Yayınları, İstanbul, 2011.
- Hamdi Hasan, *Makedonya Türklerince Söylenen Türküleri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2008.
- İskender Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, Leyla ile Mecnun Yayıncılık, İstanbul, 2003.
- Mehmet Özbek, *Folklor ve Türkülerimiz*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1975.
- Nilüfer Yıldırım, *Çağdaş Türk Yazı Dillerinde Kadına Yönelik Hitaplar*, Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (Türklad) Cilt 1, Sayı 1, 2017, S. 123-137.
- Özgü Aras, Ad Koyma. İslam Ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ad-koyma-tesmiye> (02.06.2019)
- Saim Sakaoğlu, *Halk Şiirinden Seçmeler*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007.
- Sedat V. Örnek, *Türk Halk Bilimi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.

Selma Sol, *Kadının Dönüşüm Mekânı: Rumeli Türküleri Örneği*, Avrasya Etüdlere Dergisi, 2016, 507-528.

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2005.

<https://www.turkedebiyati.org/turk-edebiyatinda-kadin/> (03.06.2019)

<https://www.turkudostlari.net>. (27.05.2019)

<https://gokturukler.wordpress.com/gokturukler/konu-basliklari/eski-turklerde-kadin/> (30.05.2019)

PROF. DR. HİDAYET KEMAL BAYATLI HATIRA KİTABI

Kerkük Vakfı, 2019, İstanbul, 646 sayfa, ISBN: 978-975-6849-78-1

Selda SANDALYECİ¹

Giriş

Hocamız Prof. Dr. Hidayet Kemal Bayatlı, 1948 yılında Kerkük'te dünyaya gelmiştir. Buldukları muhitte ve Kerkük'te saygın, tanınmış ve meşhur olan El-Beyati sülalesinin mensubu, son derece kültürlü, eğitilmiş, donanımlı ve okuryazar bir ailede yetişmiştir. İlk, orta ve lise eğitimini Kerkük'te tamamlamıştır, ancak burada hangi okullara ve ne zaman devam ettiği tam olarak bilinmemektedir. Yükseköğrenim için ise Türkiye Cumhuriyeti Devleti Milli Eğitim Bakanlığının burslu öğrencisi olarak 1970 yılında Ankara'ya gelmiş, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde lisans öğrenimini tamamlamıştır. 1975 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda doktora eğitimine başlamış ve 1979'da "Halk Şiirinde Irak Türkmen Ağzı Dil İncelemesi" başlıklı teziyle Dr. unvanını almıştır. Ardından çalışmak için memleketine dönmüş, Bağdat Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri Bölümü Türkçe Kürsüsünde, Diller Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde çalışmış, 1984 yılında doçent olmuştur.

---

¹Arş. Gör., Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: seldatabak@trakya.edu.tr ORCID: 0000-0002-5443-3245

Bayatlı, 1988 yılında Irak'tan kaçarak Türkiye'ye sığınmıştır. Bu kaçışın öyküsü kitapta ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bayatlı Irak'ta zor günler geçirdiği gibi Türkiye'de de çok zor günler geçirmiştir. Prof. Dr. Mehmet Akalın ile yaşadığı sıkıntının ardından Prof. Dr. Necmettin Hacıeminoğlu'nun Edirne'de bölüm kuruculuğunu yaptığı Trakya Üniversitesi'ne daveti sonucunda Hidayet Kemal Bayatlı'nın Edirne macerası başlar. 1988 yılında Trakya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde çalışmaya başlamış ve 1994 yılında da profesörlük payesine yükselmiştir. Prof. Dr. Necmettin Hacıeminoğlu'nun İstanbul Üniversitesi'ndeki görevine dönmesiyle birlikte de 1994-2000 yılları arasında Trakya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Başkanlığı görevinde bulunmuştur. İlmi eserleri Türk Dil Kurumu, Kültür Bakanlığı gibi devlet yayınevlerinde yayımlanmıştır.

Bayatlı, 1980 yılında hayatını Nilüfer Hanım'la birleştirmiş, bu evliliğinden 1981'de Altay, 1983'te ise Dolunay isimli çocukları dünyaya gelmiştir. Henüz çok erken yaşta iken ciddi bir hastalığa yakalanmış, beyninde ur olduğu tespit edilmiştir. 2003 yılında da Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü kurucusu rahmetli Prof. Dr. Necmettin Hacıeminoğlu hocamız adına 2017'de çıkarılmış olan hatıra kitabının ardından, ikinci hatıra kitabımız 2019'da rahmetli hocamız Prof. Dr. Hidayet Kemal Bayatlı adına çıkarılmıştır. Kitapta yazıları olan bilim insanlarının bazılarında hocamızın da emeği çoktur. Kitabın editörlüğünü Prof. Dr. Ali İhsan Öbek, Prof. Dr. Yüksel Topaloğlu, Dr. Öğr. Üyesi Fatma Sibel Bayraktar, Arş. Gör. Ayşe Nur Özdemir üstlenmiştir.

Kitap bölüm başkanımız Prof. Dr. Ali İhsan Öbek tarafından kaleme alınmış “Sunuş” yazısı ile başlamakta, ardından Prof. Dr. Yüksel Topaloğlu ve Arş. Gör. Ayşe Nur Özdemir’in birlikte kaleme aldıkları “Hayatı ve Eserleri” başlıklı yazı karşımıza çıkmaktadır. Bu yazılarda hocamızın ailesi, çocukluğu, öğrenim hayatı, çalışma hayatı ve “dış Türk” olmasından dolayı yaşadığı zorluklar anlatılmıştır. Bu yazıların ardından “Albüm” bölümü gelir. Burada hocamızın çeşitli fotoğrafları bulunmaktadır. Devamında “Hatıra Yazıları”, “Makaleler” başlıkları bulunur.

Hatıra yazıları hocamızın kızı Dolunay Bayatlı Kural, Coşkun Yıldırım Türk, Dr. Münir Kuşçuzade, Prof. Dr. Enver Hasanoğlu, Prof. Dr. Yüksel Topaloğlu, Dr. Öğr. Üyesi Özcan Aygün tarafından kaleme alınmış toplamda 6 yazıdan meydana gelmektedir.

Makaleler bölümünde yazılar öncelikle “Dil” ve “Edebiyat” olarak iki bölüme ayrılmış, “Edebiyat” kısmı da “Eski Türk Edebiyatı”, “Yeni Türk Edebiyatı”, “Halk Bilimi” olarak kendi içinde üç bölüme ayrılmıştır. Dil bölümünde 13, Eski Türk Edebiyatı bölümünde 7, Yeni Türk Edebiyatı bölümünde 13, Halk Bilimi bölümünde 9 olmak üzere toplamda kitap bünyesinde 48 yazı bulunmaktadır.

Çalışmamızın boyutlarının kısıtlı olması sebebiyle kitabın bölümlerinden birkaç yazı seçilerek tanıtımı yapılacak olup tüm yazıların künyeleri yazı sonunda verilecektir. Hatıra yazıları bölümünde hocamızın kızı Dolunay Bayatlı Kural “Babam Hidayet Kemal Bayatlı” başlıklı yazısıyla bulunmaktadır. Yazıda, hocamızın Türk dili ve vatan sevgisinden özellikle bahsedilmiştir. Yazının genelinden bu durum ağırlıklı olarak hissedilmektedir. Ayrıca çocuklarıyla ne kadar iyi bir şekilde ilgilendiği de görülmektedir.

“Hep Kerkük’ü Yaşamak..” başlıklı diğer bir hatıra yazısının sahibi Prof. Dr. Yüksel Topaloğlu bu yazısında Hocamızla olan lisans ve çalışma hayatı

hatıralarına değinmiştir. Kendisinin de bir dava halinde hissettiği Kerkük'ü Bayatlı'dan duyunca hocaya bağlılığı daha da artmış ve asistanlığı döneminde perçinlenmiştir. Yazıdan da anladığımız üzere Bayatlı, Bölüm Başkanlığı döneminde de ulaşılması kolay, kibirli olmayan, herkese yardımcı olmaya çalışan bir hoca olmuştur. Topaloğlu hocasından minnetle bahsettiği yazısını şöyle nihayete erdirmiştir: "Hidayet Hocanın aramızdan ayrılması da tıpkı doğduğu topraklardan kopuşu gibi ani ve şoke ediciydi. Bir yaz tatilinin ardından yeni ders yılına hazırlanan Hoca, bir anda rahatsızlandı...Ne yazık ki rahatsızlığı, Saddam'ın zulmü ile zaten iyice yorulan bedenini kısa süre içinde tüketmiş, onu aramızdan almıştı. Kerkük'te başlayan hikâye Edirne'de nihayetlenmişti. Bu iki uç arasında yaşadıkları gerçekten de dramdı. O, Kerkük'ten uzakta hep sessizce Kerkük'ü yaşadı, ona ağladı. Öz vatanında, Kerkük'ünde despotların bizar ederek ürküttüğü muzdarip ruh, artık ana vatanın güvenli kucağında, Edirne'de sükûnet bulmuştu."

Yazıların "Dil" bölümüne bakıldığında farklı konular dikkati çekmektedir. Lisans öğrenimini Trakya Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde tamamlayan Prof. Dr. Hülya Arslan Erol "Suriye Türkmen Türkçesi Ağızları" adlı yazısında Suriye'ye 11. Yüzyılda başlayan ve 13. Yüzyılda Moğollardan kaçan Oğuz ve Kıpçak boylarının gelmesiyle, Selçuklu Devleti'nin de parçalanmasıyla artan Türk nüfusunun ağızlarını ve katmanlarını tanıtmıştır.

Prof. Dr. Ahmet Günşen "Makedonya'da Türkler ve Doğu Makedonya Yörükleri" başlıklı yazısına İlber Ortaylı'dan bir alıntı olan "Balkanlar bizim için bir acıdır." cümlesiyle başlamış olup Makedonya'da bulunun Türkleri anlatmıştır. Öncelikle Makedonya ve Makedonya Türklüğünü tanıtmış, ardından Osmanlı öncesi Makedonya Türklüğünü, Osmanlı Dönemi Makedonya'sını, Yörükler ve Balkan Yörükleri'ni, Yörük adının kökenini,

Osmanlı sonrası ve günümüzdeki Makedonya Türklüğünü açıklamıştır. Yazısını tablo ve fotoğraflarla zenginleştirmiştir.

Doç. Dr. Meryem Salim “Eski Anadolu Türkçesi Metinlerinde Geçen İkilemeler Üzerine” başlıklı yazısında birçok metni tarayarak ikilemeleri tespit etmiş ve ikilemelerin yapılarına dikkat çekmiştir.

Doktora tezinde Hidayet Kemal Bayatlı ile çalışan Dr. Öğr. Üyesi Fatma Sibel Bayraktar ise “İşlekliliği artan Bir Yapım Eki +Sal/+Sel” başlıklı yazısında öncelikle ek üzerine ve bu ekle türetilmiş olan sözcükler üzerine yapılan tartışmalara değinmiş, ekin tarihsel görünümüne ve bugünkü kullanım alanlarına temas etmiştir. Tarihsel süreçte yadrganan ekin, günümüzde tahmin edilenden çok daha fazla işlev kazandığını ve özellikle terim yapmada üzerine fazlaca görev düştüğünü tespit etmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Sevgi Öztürk “-{I} Biçimbirimi, İşlevleri, Anlam Alanları ve Öğretimi” başlıklı yazısında biçimbirim ile ilgili açıklamalarda bulunmuş, geliştirdiği anket ile lisans düzeyindeki öğrencilerin bu biçimbirim hakkındaki bilgi düzeylerini ölçmüştür.

Dr. Öğr. Üyesi Şermin Kalafat “Charles Wells’in A Practical Grammar of The Turkish Language Adlı Eserindeki Atasözleri Örneğinde Türkçedeki Atasözlerinin Kalıplaşma Dereceleri Üzerine Bir İnceleme” başlıklı yazısında 1880’de Londra’da yayınlanan adı geçen eserdeki atasözlerinin kalıplaşmalarını incelemiş ve gruplandırmıştır.

Dil yazılarının içinde dikkati çeken bir diğer yazı da Dr. Öğr. Üyesi Bülent Hünerli’nin L. A. Pokrovskaya’nın yazdığı Rusça bir makaleden dilimize kazandırılmış olan “Gagauz Dilinin Gelişiminin ve Araştırılmasının Durumu Hakkında” yazısıdır.

Eski Türk Edebiyatı bölümü Prof. Dr. Ali İhsan Öbek’in “Galat-ı Meşhurdan Halat-ı Meşhura Deveyi Düze Çıkarmak” yazısı ile

başlamaktadır. Bu yazısında hocamız klasik şiire de yansımış Âraf suresi 40. ayette –hatta yelice'l-cemelu/cummelu fi semmi'l-hiyat: 'cemel/cümmel, iğne deliğinden geçinceye kadar: cemel/cümmel, iğne yurdundan geçmedikçe..." meal ve tefsirine yakından bakıp, klasik şiirdeki yansımalarını incelemiştir.

Öğr. Gör. Dr. Duygu Dalbudak Hünerli ise "Divan Şairlerinin Dilinden Gönül Tarifleri" başlıklı yazısında klasik şiirde önemli bir mazmun olan "gönül" kelimesinin tarif edildiği manzum örnekleri değerlendirmiş ve gruplandırmıştır.

Yeni Türk Edebiyatı bölümündeki yazılar roman, şiir ve dergiler üzerinde yoğunlaşmış görülmektedir. İlk yazı olarak Prof. Dr. Muharrem Dayanç'ın "Yahya Kemal Çalışmalarını Tasnif Denemesi ve Bir Örnek" başlıklı yazı karşımıza çıkmaktadır.

Dr. Öğr. Üyesi Sibel Bayram "Suç Kuramları Işığında Ağır Roman" başlıklı yazısında Ağır Roman adlı eserdeki suç unsurlarını tespit etmiş, bunları suç kuramları ışığında sınıflandırmıştır.

Arş. Gör. Barış Berhem Acar "Batı Trakya Türklerinin Müstakil İlk Çocuk Dergisi: Aliş" başlıklı yazısında derginin çıkışını, amacını, misyonunu, içeriğini ve kullandığı yöntemleri incelemiş, yazısını fotoğraflarla zenginleştirerek dergiyi tanıtmıştır.

"Ahmet Haşim'in Denemelerinde Kadın Algısı" başlıklı yazısından Arş. Gör. Seda Çetin günümüzde popüler bir konu olan "kadın" a temas etmiştir. Ahmet Haşim'in deneme türü eserlerinde kadın algısını tespit etmiş ve çok ilginç kadın tasvir ve yorumlarına ulaşmıştır.

Halk bilimi bölümündeki yazılardan olan "Türkülerimizde Gerçeküstü Ögelerin Özellikleri" başlıklı yazısında Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu,

kültürümüzün en iyi yansıtıcı unsurlarından olan türkülerimizi gerçeküstü temalar açısından incelemiş ve gruplandırmıştır.

Dr. Öğr. Üyesi Selma Sol “Rumeli Türkülerinde Evliliğe Engel Unsur Olarak Aile” başlıklı yazısında çeşitli sınıflandırmalara tabi tuttuğu engel durumlarını incelemiştir.

Öğr. Gör. Önder Saatçi ve İpek Ali’nin birlikte hazırladıkları “Irak Türkmen Hoyratları ve Manileri Hakkında” başlıklı yazılarında mani ve hoyratları konularına göre incelemişler, ayrıca hoyrat ve manilerin günlük yaşama, dile olan katkılarını tespit etmişlerdir.

Hidayet Kemal Bayatlı hocamızın oğlu olan Arkeolog Altay Bayatlı “Doğu ve Batı Söylencelerinde ‘Kurt’” başlıklı yazısında mitolojideki “kurt” metaforunu incelemiş, Yunan, Roma ve Türk mitolojilerindeki durumu tespit etmiş ve yazısını fotoğraflar ile zenginleştirmiştir.

Sonuç

Değerli çalışmaların bir araya toplandığı bu kitap bilimsel manada çok değerli bir eser olarak akademik camiaya kazandırılmıştır. 2017 yılında Prof. Dr. Necmettin Hacıeminoğlu Hatıra Kitabı ile başlayan bu geleneğin devam etmesi hem bölümümüz hem de akademik çalışmalar adına anlamlı ve faydalı olacaktır kanısındayız.

Ek:

Yazıların künyesi

Dil:

- Prof. Dr. Hülya Arslan Erol - “Suriye Türkmen Türkçesi Ağzları”

- Prof. Dr. Ahmet Günşen – “Makedonya’da Türkler ve Doğu Makedonya Yörükleri”
- Doç. Dr. Oğuzhan Durmuş – “Tarihî Atasözü Araştırmalarında Yöntem Problemi: Montalbano’nun Gramerinde Verilen Atasözlerinin Kaynağı”
- Doç. Dr. Meryem Salim – “Eski Anadolu Türkçesi Metinlerinde Geçen İkişlemeler Üzerine Bir Değerlendirme”
- Dr. Öğr. Üyesi Fatma Sibel Bayraktar – “İşlekliliği Artan Bir Yapım Eki +Sal/+Sel”
- Dr. Öğr. Üyesi Levent Doğan – “Türkmen Atasözleri ve Deyimlerinin Dil-Söz Bağlamında İncelenmesi”
- Dr. Öğr. Üyesi Vejdi Hasan – “Bulgaristan’da Okutulmakta Olan Türkçe Ders Kitaplarındaki Değerler Eğitimi”
- Dr. Öğr. Üyesi Şermin Kalafat – “Charles Wells’in A Practical Grammar of The Turkish Language Adlı Eserindeki Atasözleri Örneğinde Türkçedeki Atasözlerinin Kalıplaşma Dereceleri Üzerine Bir İnceleme”
- Dr. Öğr. Üyesi Sevgi Öztürk - {-I} Biçimbirimi, İşlevleri, Anlam Alanları ve Öğretimi”
- Dr. Öğr. Üyesi İlker Tosun - Tuva Türkçesinde +(A)k Eki”
- Arş. Gör. E. Serap Bozkurt – “Miyazaki’nin Sihirli Masalı Howl’un Yürüyen Şatosu’na Göstergibilimsel Bir Yaklaşım”
- Arş. Gör. Selda Sandalyeci – “Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Devrik Cümle Yapısı Üzerine Bir Deneme”
- L. A. Pokrovskaya- Çev. Dr. Öğr. Üyesi Bülent Hünerli – “Gagauz Dilinin Gelişiminin ve Araştırılmasının Durumu Hakkında”

Edebiyat

Eski Türk Edebiyatı:

- Prof. Dr. Ali İhsan Öbek – “Galat-ı Meşhurdan Halat-ı Meşhura Deveyi Düze Çıkarmak”
- Dr. Öğr. Üyesi Salih Demirbilek – “Camiu’d-Düvel’de Selçuklu Dönemi Edebiyatına Dair Kayıtlar”
- Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Akif Gözitok – “Osmanlı Münevverinin ‘Abes’ le İştiali: XVII. Yüzyılda ‘Abes’ Tartışmaları”
- Öğr. Gör. Dr. Duygu Dalbudak Hünerli – “Divan Şairlerinin Dilinden Gönül Tarifleri”
- Arş. Gör. Halil Karabulut – “Kaynak ve Tanıkları ile Türk Giyim Kuşam Süslenme Sözlüğü”
- Arş. Gör. Özgür Okmak – “Kerküklü Abdullah Sâfi ve Külliyyatı Üzerine”
- Arş. Gör. Büşra Topuz – “Gencîne-i Râz Mesnevisine Göre Taşlıcalı Yahya’nın Ahlak Anlayışı ve İdeal İnsan Tipi”

Yeni Türk Edebiyatı

- Prof. Dr. Muharrem Dayanç – “Yahya Kemal Çalışmalarının Tasnif Denemesi ve Bir Örnek”
- Prof. Dr. Recep Duymaz – “Estetiğimize Doğru: Millî Edebiyat Döneminde Edebiyat Naziresi/Kuramı Oluşturma Çalışmaları-1”
- Prof. Dr. Yüksel Topaloğlu – “Batı Trakya Türk Çocuklarının Çıkardıkları İlk Çocuk Dergisi: Çocuk Dünyası/Genç Kalemler”
- Dr. Öğr. Üyesi Özcan Aygün – “Aka Gündüz’ün Bilinmeyen Bir Eseri: “Can Damarlarımıza Dair” ve Önemi”
- Dr. Öğr. Üyesi Sibel Bayram – “Suç Kuramları Işığında Ağır Roman”
- Dr. Öğr. Üyesi Yasemin Ulutürk – “Dağın Öteki Yüzü Romanının Kuruluşu”
- Dr. Öğr. Üyesi Selda Uygur – “Reşat Nuri Güntekin’in İdealist Olmayan Roman Kişileri”

- Öğr. Gör. Ayşe Sümeyye Kolakoğlu – “Senfoniye Dönüşen Mısralar: Tevfik Fikret’in Aveng-i Tesavir Şiirleri”
- Arş. Gör. Dr. Polat Sel – “Türk Romanında Ana Yurttan Uzak Doğu’ya Kore Savaşı”
- Arş. Gör. Barış Berhem Acar – “Batı Trakya Türklerinin müstakil ilk Çocuk Dergisi: Aliş”
- Arş. Gör. Seda Çetin – “Ahmet Haşim’in Denemelerinde Kadın Algısı”
- Arş. Gör. Ayşe Nur Özdemir – “Orhan Veli’nin Hikâyelerini Garip Şiiri ve Poetikası Üzerinden Okuma Denemesi”
- Arş. Gör. Güler Uğur – “Adalet Ağaoğlu’nun Bir Düşün Gecesi Adlı Romanında Kuşku ve Güvensizlik Ortamı”

Halk Bilimi

- Prof. Dr. Mehmet Aça – “Alim Azamatoğlu Anlatılarında Gayrimüslimler”
- Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu – “Türkülerimizde Gerçeküstü Ögelerin Özellikleri”
- Dr. Öğr. Üyesi Ömer Aksoy – “Geleneksel Boşnak Kapıları ve Kapı Halkaları”
- Dr. Öğr. Üyesi Ömer Aksoy – “Mostar Hersek Devlet Arşivinde Bulunan Türkçe El Yazmaları”
- Dr. Öğretim Üyesi Selma Sol – “Rumeli Türkülerinde Evliliğe Engel Unsur Olarak Aile”
- Öğr. Gör. Önder Saatçi- İpek Ali – “Irak Türkmen Hoyratları ve Manileri Hakkında”
- Arş. Gör. Armağan Altay – “Masal Kıtasını Yeniden Keşfetmek: Türün Öz Nitelikleri Üzerine Bir Değerlendirme”

- Arş. Gör. Cemalettin Yavuz – “Çuvaş Halk İnanışlarında Yeniden Doğuşun Simgesi Olarak ŞİR Haphi ‘Yer Kapısı’ Uygulaması”
- Arkeolog Altay Bayatlı – “Doğu ve Batı Söylencelerinde ‘Kurt’”

BALIKAN

Dil ve Edebiyat Dergisi

HAZİRAN 2019
İSTİK
e-ISSN: 2687-2234

Hakkında

Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi bünyesinde yayın hayatına başlayan *Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi*, dil ve edebiyat alanlarında akademik, bilimsel ve araştırmaya dayalı makalelerin yayımlandığı, uluslararası hakemli, açık erişimli elektronik dergidir. Derginin dili Türkiye Türkçesidir. Ancak her sayıda beş makaleyi geçmemek kaydıyla diğer Türk lehçeleri ile Balkan Dilleri ve İngilizce makalelere de yer verilebilir. Yılda iki kez (Haziran-Aralık) elektronik ortamda (<https://bded.trakya.edu.tr/>) yayımlanır.

Amaç

Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi, dünya dilleri ve edebiyatlarıyla alakalı bilimsel konu ve sorunları irdeleyen ve bu konularda çözüm önerileri getiren özgün araştırma makalelerini, Türkçe ve İngilizce literatüre ve bilim dünyasına kazandırmayı hedefler. Tanımlanan nitelikte çalışmaları olan bilim insanlarının, çalışmalarını mümkün olan en hızlı şekilde bilim dünyasına sunmaları için adil bir zemin oluşturmayı amaçlar.

Kapsam

*Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi'*nde, dünya dilleri ve edebiyatlarını bilimsel bir bakış açısıyla ele alan, bu iki temel alandaki sorunlara çözüm önerileri getiren yazılara yer verilir. İçerik ve biçim bakımından yayın ilkelerine uygun, özgün kuramsal yazılar, araştırma yazıları, belgeler ve yorumlar, uygulamalar veya uygulamaya dönük yazılar, değerlendirme yazıları ve kitap eleştirileri dergimizde yayınlanmak üzere sunulabilir.

Yayın İlkeleri

Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi, tüm sınırların ortadan kalktığı günümüz dünyasında bireylerinin birbirini daha yakından tanınması konusunda en önemli iki ögeyi, dili ve edebiyatı bir araya getirerek milletler, kültürler ve insanlar arasında bir köprü kurmak ve bu amaç doğrultusunda hazırlanmış

uluslararası düzeydeki bilimsel çalışmalarını kamuoyuna duyurmak ilkesiyle yayımlanmaktadır.

*Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi'*ne gönderilen çalışmalarda; alana yapılacak katkı, özgünlük, yeni ve dikkate değer görüşlerin ortaya konması gibi temel şartlar aranmaktadır. Dünya dilleri ve edebiyatlarıyla ilgili yazar ve yapıtları tanıtan, yeni etkinlikleri duyuran yazılara da yer verilir.

Makalelerin *Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi'*nde yayımlanabilmesi için, daha önce başka bir yerde yayımlanmamış veya yayına kabul edilmemiş olması gerekir. Bilimsel bir toplantıda sunulmuş bildiriler, bu durum belirtilmek koşuluyla kabul edilebilir.

*Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi'*nin yazım dili Türkçe ve İngilizcedir. Ancak derginin Balkan coğrafyasına yönelik olması nedeniyle özellikle Balkan Dillerinde yazılmış makalelere de yer verilmektedir.

*Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi'*ne gönderilen yazılar, öncelikle dergi ilkelerine uygunluk açısından incelenir. Yazım kurallarına uyulmadığı takdirde yazarla iletişime geçilip gerekli düzenlemeleri yapması istenir. Değerlendirme için uygun bulunan çalışmalar, ilgili alanda iki hakeme gönderilir. Hakemlerin isimleri gizli tutulur ve raporlar beş yıl süreyle saklanır. Yayın Kurulu, hakem raporlarını inceleyerek nihai kararı verir.

Makalelerle ilgili tüm sorumluluk yazara aittir. Yazar makalesini *Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi'*ne gönderdiği andan itibaren telif haklarını dergimize devrettiğini tahaahüt eder.

Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi, Haziran ve Aralık olmak üzere yılda iki kere yayımlanır.

Yazım Kuralları

Makalelerin, aşağıda belirtilen şekilde hazırlanması gerekmektedir:

1. Başlık: Makalenin başlığı koyu ve büyük harflerle, Palatino yazı karakteri ile 12 punto yazılmalıdır. En fazla 10-12 kelime arasında olmalıdır.

2. Yazar ad(lar)ı ve adres(ler)i: Yazar(lar)ın ad(lar)ı ve soyad(lar)ı başlığın altında sağa yaslı şekilde, koyu harflerle, Palatino yazı karakteri ile 10 punto yazılmalıdır. Yazar(lar)ın unvan(lar)ı, görev yaptığı kurum(lar), haberleşme ve e-posta adres(ler)inin yanı sıra ORCID numaralarını dipnot (*) şeklinde sayfa sonunda belirtilmelidir.

3. Öz: Makalenin başında, konuyu kısa biçimde ifade eden ve en az 150 en fazla 300 kelimedenden oluşan Türkçe öz bulunmalı, Palatino yazı karakteri ile 9 punto yazılmalıdır.

4. Anahtar Kelimeler: Özün altında bir satır boşluk bırakılarak, en az 5 en fazla 7 sözcükten oluşan anahtar kelimeler verilmeli, Palatino yazı karakteri ile 9 punto yazılmalıdır.

5. İngilizce Başlık: Makalenin İngilizce başlığı anahtar kelimelerden sonra bir boşluk bırakılıp koyu ve büyük harflerle, Palatino yazı karakteri ile 11 punto yazılmalıdır.

6. Abstract: İngilizce başlıktan sonra özün İngilizcesi verilmeli, Palatino yazı karakteri ile 9 punto yazılmalıdır.

7. Keywords: İngilizce özün altında anahtar kelimelerin İngilizcesi verilmeli, Palatino yazı karakteri ile 9 punto yazılmalıdır.

8. Ana Metin: A4 boyutunda kâğıtlara, MS Word programında, Palatino yazı karakteri ile 11 punto, 1,15 satır aralığıyla yazılmalıdır. Sayfa üst kenarı 5 cm,

sağ ve sol kenarlar 4 cm, alt kenar 3 cm olacak şekilde boşluk bırakılmalı ve sayfalar numaralandırılmamalıdır.

9. Bölüm Başlıkları: Makalede, düzenli bir bilgi aktarımı sağlamak üzere ana, ara ve alt başlıklar kullanılabilir. Ana başlıklar (ana bölümler, kaynaklar ve ekler) büyük harflerle; ara ve alt başlıklar, yalnız ilk harfleri büyük ve koyu karakterde, altı çizgili olmadan yazılmalıdır.

10. Dipnot: Göndermeler dipnotta gösterilmez. Sadece önemli açıklamalara gerekli görüldüğü takdirde dipnotta yer verilebilir. Palatino yazı karakteri ile 8 punto yazılmalıdır.

11. Alıntı ve Göndermeler: Doğrudan alıntılar tırnak içinde verilmelidir. Metin içinde göndermeler, parantez içinde APA 6 sistemine uygun olarak yazılmalıdır.

12. Kaynaklar: Metnin sonunda, yazarların soyadına göre alfabetik olarak düzenlenmelidir. Palatino yazı karakteri ile 10 punto yazılmalıdır.

13. Şablon: web sayfamızda bulunan word dosyasına göre makalenizi düzenleyebilirsiniz.